

12.110

CRIZA BISERICEAȘĂ

DE

SPIRU C. HARET

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu

16. STRADA DOAMNEL 16

1912.

31.617

12916.

CRIZA BISERICEAȘĂ

DE

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUR

SPIRU C. HARET

BUCUREȘTI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-sor I. St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16

1912.

17924.
426671

281.95

32 (498)

TROL 1970

FIELD NO. 11740
COTA 12 916

TROL 197

RC 151/05

61

B.C.U. Bucuresti

C17924

Scriu paginile acestea, încă sub impresia pe care mi-a lăsat-o modul cum s'au desfășurat de un an încoace criza bisericească.

Mi-a trebuit multă stăpânire de sine-mi ca să mă țin de angajamentul ce-mi luasem, de a mă abține dela orice amestec până la terminarea crizei. Continuele provocări ale d-lui Arion și ale presei conservatoare, care deveneau din ce în ce mai îndrăznețe, cu cât căpătau mai mult siguranța că nu vor avea răspuns, puneau deja răbdarea mea la o grea încercare. Dar și mai greu mi-eră să asist la cele ce se petreceau, să văd prăpastia spre care se merge, și să nu pot face nimic.

Acum că tot răul ce se putea face s'a făcut, scrierea aceasta nu mai are alt obiect decât de a stabili responsabilitățile.

Am o datorie către mine însu-mi și față de opinia publică ca să o dau la lumină, căci tăcerea mea ar însemna că recunosc ca întemeiate învinovățirile pe cari mi le aduc adevărații vinovați, și că nu am nimic de criticat în purtarea lor. D-l Arion va putea vedeă din cele ce expun aci, că dacă partidul liberal ar fi voit să ducă o campanie cât de energică și de violentă în chestia bisericească, aveă elemente în abundență, pe cari i le procură zi cu zi însuși d-l Arion. Nu a făcut-o pentru motive de o ordine înaltă, pe cari este regretabil că nu toți cei ce pretind să conducă țin în stare să le înțeleagă. Și dacă o fac eu acum, nu este de loc ca să turbur beatitudinea d-lui Ministru, în convingerea ce are că a fost cu deosebire îndemnat și fericit în rezolvirea crizei. Chestiile acestea sunt prea mari pentru ca amorul propriu al cuiva să aibă vreo importanță într'insele. Dar responsabilitățile trebuiesc stabilite, și învățămintele trase.

CRIZA BISERICEAȘĂ

Acei cari n'au decât o cunoștință superficială despre criza bisericească, socotesc că începutul ei a fost în ziua de 12 Octombrie 1909, când fostul Episcop de Roman, Gherasim Safirin, a început răsvrătirea sa, aruncând asupra Sf. Sinod cunoscuta sa anatemă. În realitate, criza este mult mai veche, și are o însemnătate mult mai mare, decât aceea a unui act nesocotit al unui chiriarh oarecare.

Au vorbit și au scris în chestia aceasta toți cei chemați și nechemăți; au discutat-o și au judecat-o oameni cari nu aveau nici o idee despre dânsa; au comentat canoanele teologi de ocazie cari nu le citiseră nici odată și cari nu le citeau nici măcar atunci când le discutau; s'au făcut și s'au desfăcut legi, pentruca peste două săptămâni să fie nevoie deja a se gândi la o nouă prefaceră; și peste toate acestea, s'au batjocorit capii bisericeii cu o furie de sălbateci, până și de aceia a căror datorie eră de a apăra prestigiul Bisericeii.

Am fost amestecat de aproape în multe din evenimentele acestea; am avut și o însemnată parte de acțiune în desfășurarea lor. Ca atare, am fost și eu atins de atacurile acelora cari, sub pretext de interes pentru Biserică, găsiseră o așa de bună ocazie de a da curs liber pasiunilor lor politice, cari nu aveau nimic a face cu interesele Bisericeii. În genere, nu am răspuns de loc, sau foarte puțin la aceste atacuri, și numai atât cât eră necesar pentru a apăra punctele mele de vedere. Chestia eră destul de însemnată pentru ca să-mi absoarbă toată atenția și să nu-mi mai lase timp ca să mă ocup și de ceea ce mă privea în mod personal. Mai târziu, a fost o altă cauză care mi-a impus obligația de a nu intra în discuție înainte de a se da o soluție, sau cel puțin o aparență de soluție crizei bisericești. Nu am părăsit

Scriu pe răspunderea mea, fără să ascund nimic și fără să menajez pe nimeni din acei cări nu au dreptul să fie menajați, cu atât mai mult că nici ei nu m'au menajat pe mine. Dacă voi provocă vreo supărare prin aceasta, îmi va părea rău; dar părerea mea de rău va fi atenuată prin mulțumirea de a fi încercat să fac ceva lumină. Prea de multe ori am văzut cum indulgența sau indiferența permit ca să se creeze aureole împrejurul unor oameni cari ar fi meritat cu totul altceva.

S. C. H.

CRIZA BISERICEAȘĂ

Acei cari n'au decât o cunoștință superficială despre criza bisericească, socotesc că începutul ei a fost în ziua de 12 Octombrie 1909, când fostul Episcop de Roman, Gherasim Safirin, a început răsvrătirea sa, aruncând asupra Sf. Sinod cunoscuta sa anatemă. În realitate, criza este mult mai veche, și are o însemnătate mult mai mare, decât aceea a unui act nesocotit al unui chiriarh oarecare.

Au vorbit și au scris în chestia aceasta toți cei chemați și nechemăți; au discutat-o și au judecat-o oameni cari nu aveau nici o idee despre dânsa; au comentat canoanele teologi de ocazie cari nu le citiseră nici odată și cari nu le citeau nici măcar atunci când le discutau; s'au făcut și s'au desfăcut legi, pentruca peste două săptămâni să fie nevoe dejă a se gândi la o nouă prefacere; și peste toate acestea, s'au batjocorit capii bisericeii cu o furie de sălbateci, până și de aceia a căror datorie eră de a apăra prestigiul Bisericeii.

Am fost amestecat de aproape în multe din evenimentele acestea; am avut și o însemnată parte de acțiune în desfășurarea lor. Ca atare, am fost și eu atins de atacurile acelora cari, sub pretext de interes pentru Biserică, găsiseră o așa de bună ocazie de a da curs liber pasiunilor lor politice, cari nu aveau nimic a face cu interesele Bisericeii. În genere, nu am răspuns de loc, sau foarte puțin la aceste atacuri, și numai atât cât eră necesar pentru a apăra punctele mele de vedere. Chestia eră destul de însemnată pentru ca să-mi absoarbă toată atenția și să nu-mi mai lase timp ca să mă ocup și de ceea ce mă privea în mod personal. Mai târziu, a fost o altă cauză care mi-a impus obligația de a nu intra în discuție înainte de a se da o soluție, sau cel puțin o aparență de soluție crizei bisericești. Nu am părăsit

însă nici odată și nici un singur moment, punctul meu de vedere în chestia aceasta ; din contră, cu cât evenimentele se desfășurau, cu atât devenea mai evident pentru mine că linia de purtare pe care o urmasem era cea bună, și astăzi am această convingere mai mult decât oricând.

Acum a venit vremea ca, la rândul meu, să cercetez în întregime lor cele petrecute și să judec cu toată asprimea pe care o merită pe aceia cari, amestecând urile, ambițiile sau nepriceperea lor într'o chestie atât de periculoasă, au făcut ca lucrurile să ia fața pe care au luat-o. Obligația ce-mi impusesem, de bună voia mea, de a nu interveni în discuție a încetat, nu din cauza provocărilor d-lui C. C. Arion, de cari nu am ținut seamă, ci pentru că acum cunoaștem în fine măsura a ceea ce știe și poate să facă partidul conservator în chestia bisericească. Voiu expune dar și voiu explică multe lucruri rămase până acum neînțelese de cei mai mulți, și voiu uză nu atâta de dreptul meu de apărare, cât de dreptul de a judecă și a cere socoteală altora de ceea ce au făcut.

Discuția aceasta se va împărți în patru capitole distincte : unul care va privi legea sinodală ; altul, afacerea Gherasim Safirin propriu zisă ; al treilea, chestia procesului sinodal din Iunie 1911 ; iar ultimul se va ocupa de cele ce au urmat, și probabil vor mai urmă, după dânsul.

Chestia legii sinodale.

Trebue să înțeleagă orice om cu dreaptă judecată că chestia bisericească are pentru noi o însemnătate capitală.

Viața Bisericei a fost la noi totdeauna amestecată în mod așa de intim cu viața poporului, încât toate cauzelē cari au influențat într'un mod oarecare asupra unuia s'au resimțit într'un grad egal și asupra celeilalte. Poporul de jos mai ales, timp de secole a fost călcat în picioare, și nu a găsit cel mai mic sprijin nici la Domn, nici la boeri, nici la nimeni. În mijlocul suferințelor lui, doar la popa dacă mai găseă ceva milă, sfat și mângâere. Dar și bietul preot, cu tot caracterul lui sacru, nu stă mai bine decât păstoriiții săi, căci și el era jefuit și maltratată ca și cel din urmă țaran. S'au stabilit dar cu vremea între popor și cler legătura nedisolubilă pe care o determină suferințele co-

mune, pe lângă aceea care rezultă din sentimentul sincer religios al oamenilor și chiar din lipsa de cultură intelectuală a preotului, care-l apropiă și mai mult de cei în mijlocul cărora trăiește.

Astăzi, când se pune în mod așa de grav problema prefacerii cu orice preț și în cel mai scurt timp posibil a stării de decadență intelectuală, morală și economică a poporului de jos, omul de stat trebuie să înțeleagă că o problemă atât de grea nu se poate rezolvi decât punându-se în mișcare toate forțele sociale care pot servi la aceasta. Intre acestea, în prima linie vine clerul, din cauza legăturilor sale cu poporul, a prestigiului pe care-l are în ochii lui prin caracterul său sacru și a puterii de acțiune pe care i-o dă gradul său de cultură relativ înaintată față de aceea a poporului însuși. Și dacă chiar clerul, pentru că să poată răspunde cu vrednicie la o asemenea chemare, are nevoie ca să fie ridicat din toate punctele de vedere, urmează că datoria oamenilor de stat este ca să lucreze pentru această ridicare.

Aceste lucruri sunt așa de evidente, în cât nu suferă discuție. Și cu toate acestea când eu am întreprins să lucrez în sensul acesta, s'au găsit oameni cari să nu le priceapă. Căci sunt și oameni de aceia cari au pretenția să conducă țara, dar cari nu sunt în stare să se ridice mai presus de îngustimea intereselor de partid, și cari nu-și pot închipui că poate cineva să fie preocupat de interesele țării, independent de folosul ce poate trage el sau partidul lui.

Dacă însă obiectivul ce urmăream nu puteam suferi critica, ar fi putut să se discute dacă mijloacele ce puneam în mișcare erau cele mai potrivite pentru atingerea acelui obiectiv. Dar adversarii mei nu au făcut așa. Ei au scoborit discuția pe tărîmul josnic al personalităților, și m'au acuzat că scopul acțiunii mele eră de a-mi face partizani. La nici un moment nu au fost în stare să dovedească ceea ce spuneau, nici să citeze un singur caz în care eu aș fi căutat să mă folosesc pentru mine de simpatiile ce puteau să se fi produs în jurul acțiunii mele. Dar eu sunt în drept să acuz pe acuzatorii mei că au fost lipsiți și de inteligența necesară pentru a pricepe rostul acelei acțiuni, și de onestitate politică când s'au servit de învinuiri pe cari le știau bine că sunt neadevărate, și de lipsă de patriotism, pe câtă vreme au căutat

să stânjenească o lucrare din care aveà să rezulte înălțarea neamului însuși.

Adversarii acestei mișcări, printre altele, au invocat lipsa de cultură a preoților, mai ales a celor dela țară, care i-ar face improprii pentru o asemenea chemare; ba mergeau și mai departe, atribuindu-le un nivel moral cu totul scăzut. Să se vadă, spre exemplu, cele ce spuneà pe socoteala lor d-l Maiorescu, cu ocazia faimoasei sale interpelări din Senat dela 24 Ianuarie 1908, când nu se sfià să-i prezinte țării ca pe principalii făuritori ai răscoalelor din anul precedent.

Că clerul nostru nu este încă ceea ce trebuie să fie, cine o contestează? El însuși o recunoaște și luptă ca să se ridice acolo unde trebuie. Dar cine iarăși poate contesta că clerul, cu toate lipsurile lui, este totuși singurul care, împreună cu corpul didactic-rural, reprezintă pătura cultă la țară, singura la care te poți gândi când e vorba să întreprinzi o operă culturală? Fără îndoială că opera aceasta se va face mai bine atunci când clerul însuși va fi mai cult; dar până atunci, ar fi crîminal să stăm cu brațele încrucișate, și să nu-l utilizăm nici în măsura în care poate fi util, chiar în starea în care este.

Scăderile de cari suferă clerul au explicarea lor în trecutul cel dureros, care abià s'a închis, și care nu se puteà să nu lase urme.

În prima linie, trebuie pusă starea de dependență absolută în care se află Biserica față de puterea civilă. Cei cari astăzi declamă cu gesturi mari contra ingerinței Statului în afacerile bisericesti și deploră vremile de altă dată, când, pretind ei, Biserica erà neatârnată și de sine stătătoare, ar face bine să cunoască lucrurile mai de aproape, înainte de a vorbi despre ele. Astăzi Mitropoliții și Episcopii nu sunt destituiți, surguniți, omoriți sau arși de vii, cum erau altă dată din caprițiul oricărui aventurier ajuns pe tronul țării. Astăzi nu puterea civilă, ci singuri chiriarhii numesc și revoacă personalul bisericesc, ei singuri administrează eparhia lor în tot ce privește afacerile curat bisericesti, iar intervenția Statului este strict limitată prin Constituție și prin legi organice. Altă dată Domnul făcea tot, și se poate închipui ce urmări erà să aibă un asemenea regim, când Domnul se schimbà la fiecare doi-trei ani, erà de cele mai multe ori un strein luat dela cine știe ce tarabă de negustor și nu aveà

decât un singur gând: să-și recapete cu dobândă mare banii ce plătitese ca să i se dea Domnia.

Cât pentru clerul de jos, el erà jefuit și maltratat în chipul cel mai neauzit. Dela Domn până la cel din urmă zapciu, delà Mitropolit și Episcop până la cel mai de jos egumen grec, toți aveau dreptul să-l despoae, și nu lipseau de a se folosi cu mare prisosință de dreptul acesta; și pe lângă aceasta, preotul plăteà dijmă proprietarului și muncea pe moșia lui, ca și oricare alt țaran.

Cât pentru gradul lui de cultură, ce să mai zicem? Erà destul să știe să citească silabisind și să plătească Episcopului suma ce i se cereà, pentruca oricine să se facă preot. Când un Domn se găseà care să oblige pe candidații la preoție să învețe timp de 40 de zile înțelesul tainei bisericesti înainte de a se preoți, el erà considerat ca un reformator. Marele Veniamin Costache cel dintâiu s'a gândit să înființeze un seminar, pentru instrucția viitorilor preoți, iar Regulamentul Organic a impus a se înființa câte unul în fiecare eparhie. Dar măsura aceasta nu a fost văzută cu ochi buni de cei mai mulți chiriarhi de pe vremea aceea. Seminariile nu se înființează decât târziu, în condiții rele, și chiar după înființarea lor, Mitropoliții și Episcopii continuă a hirotonisi preoți sute de grămățici și țircovnici în stare de cea mai desăvârșită ignoranță. Cât pentru seminarii, până la măsurile drastice luate de d-l D. Sturdza în 1886, ele au continuat a fi unele din cele mai rele și mai decăzute școli din țară.

În condițiile acestea, este ușor de înțeles, nu numai starea de decadență în care se află clerul nostru, dar și imposibilitatea ca ea să înceteze grabnic, orice măsuri s'ar fi luat.

Dintre preoții hirotonisiți în condițiile arătate mai sus, cei mai mulți au dispărut; dar atmosfera în care au trăit ei și tradițiile unui trecut de mai multe ori secular nu se șterg așa de lesne, și nu sunt de vină cei de azi, dacă într'o măsură din ce în ce mai mică, se găsesc încă învăluiti într'insele.

Dar oamenii politici, în loc să declame fără rost, și de cele mai multe ori și fără competență, asupra decadenței Bisericii, sunt datori să pună mâna la lucru, ca s'o ajute să iasă din această stare, sau cel puțin să lase în pace pe aceia cari lucrează în acest sens.

Este foarte trist că ei nu au înțeles lucrul acesta. Din vremea

Divanurilor Ad-hoc, chestia bisericească nu a mai fost obiectul de preocupare pentru oamenii noștri de stat, decât pe apucate, în mod întâmplător și trecător, și atunci când câte o afacere răsunătoare putea da speranța de a se răsturna vreun guvern. În tot acest lung interval de 55 de ani, nu cunosc decât singur pe d-l D. A. Sturdza, care să fi privit chestia bisericească ca o chestie de stat de prima ordine. Incolo, cei mai mulți cugetau la fel cu cel care zicea: „Trebi popești; certe călugărești; pe noi nu ne privesc“.

Acum am ajuns să plătim această nepăsare, și dacă nu ne vom deschide ochii, avem să o plătim și mai scump în viitor.

* * *

Oricât aș fi fost de vinovat și eu altă dată de o asemenea ignorare a chestiei, eră imposibil ca, după aproape zece ani de minister, să nu ajung a-mi da seamă de răspunderea care ar fi apăsât asupra mea, dacă nu aș fi căutat să fac ceva în folosul Bisericii, în situația grea în care se află.

Este necontestat că dela 1866 s'a făcut deja mult pentru dânsa. Constituția și legea sinodală din 1872 au asigurat independența ei și au precizat locul ei în Stat. Soarta materială a preoților a fost îmbunătățită. Seminarele, deși împuținate, au devenit școli serioase. S'a înființat Facultatea de Teologie, deși am de făcut rezervele cele mai formale în privința contribuției ce a adus ea la ridicarea Bisericii. S'a înființat Casa Bisericii, adevărat minister bisericesc, pentruca trebile bisericești, lăsate până atunci în cea mai deplină părăsire, în grija celei mai neînsemnate din Direcțiile Ministerului de Instrucție, să poată fi tratate cu toată autoritatea și competența cuvenită, și pentruca să se dea atenție administrației averilor încă rămase pe seama cultului, de cari până atunci nimeni nu se îngrija.

Și cu toate acestea, este cert că simțul religios scade în popor, și că înălțarea fondului moral determinată de condițiile mai moderne ale societății românești nu este de ajuns pentru a compensa efectele acelei scăderi. Așa dar intervenirea Statului pe căile de până acum nu eră de ajuns, și mai erau și alte cauze de cari trebuia să ținem seamă în problema bisericească.

Convingerea mea este că două sunt cele mai însemnate din aceste cauze.

Prima este că, la noi, preotul nu caută să exercite influența sa prin toate mijloacele pe cari le are la dispoziție. În afară de serviciul lui curat religios, care numai la anumite zile și numai pentru câteva minute îl face să calce în casa țăranului, preotul nu se întâlnește cu dânsul decât întâmplător, la culesul porumbului sau pe stradele satului. Nu-l vedem însă intervenind cu vorba, cu sfatul sau cu dojana în toate împrejurările vieții omului, la necazuri ca și la bucurii, pentru a-l ajuta să iasă din o nevoe, pentru a-i da o îndrumare bună, pentru a-l încuraja la bine, pentru a căuta să-l îndrepteze de o apucătură rea. Prin chemarea sa religioasă, prin autoritatea ce are, prin situația independentă de care se bucură, prin cultura mai deosebită pe care o are față de ceilalți locuitori, preotul are puțința, — și adăog că are datoria, — de a-și exercita influența lui la tot momentul și să fie factorul cel mai puternic în progresul social, pe toate căile fără excepție. Preotul care nu-și înțelege astfel chemarea sa, se face vinovat de neîndeplinirea datoriei sale, și devine o inutilitate socială, iar soarta inutilităților se știe care este până în cele din urmă.

În Transilvania, până acum șase-zeci de ani, și clerul, și poporul, se aflau într'o stare de decadentă și mai mare decât la noi. Dar reformele lui Șaguna au dat clerului și prestigiul, și situația morală care i se cuveniă, iar clerul la rândul său, punându-și activitatea în serviciul intereselor bine înțelese ale poporului, a determinat îmbunătățirea, nu numai a stării lui morale și intelectuale, dar și a celei economice.

Tot așa a fost și în Bucovina.

În Biserica catolică, este cunoscută imensa autoritate și influența covârșitoare pe care o are ea asupra vieții lumii catolice, sub toate formele ei. Poate cineva să contesteze că această situație excepțională Biserica catolică nu o datorează stăruinței și inteligenței cu care ea caută să-și întindă acțiunea sa pretutindeni unde crede că poate fi de folos credincioșilor? Departe de a-și mărgini activitatea numai la altar și la amvon, preotul catolic se face crescător de copii, fundează și conduce instituții de binefacere de tot felul, se preocupă de paza regulilor de igienă, merge până a da sfaturi și îndemnuri până și în executarea lucrărilor agricole. Cine va cuteza să zică că activitatea preotească astfel înțeleasă este în dauna prestigiului Bisericii

catolice, sau nu este spre cel mai mare folos al credincioșilor? Și ce altă este aceasta decât activitatea căreia la noi unii i-au dat numele de activitatea extrabisericească, și pe care o hulesc cu atâta înverșunare cei cari nu înțeleg, sau nu vor să înțeleagă rostul ei? Au fost chiar unii chiriarhi cari găseau că preotul trebuie să se mărginească numai la altar, și că munca depusă de ei în serviciul cauzei economice eră serviciu adus lui Mamona; uitau că și Christos se îngrijea și de hrana trupească a celor care-l urmau, și făcea pentru ei minunea înmulțirii pâinilor și peștilor.

Dar este inutil ca să insist mai mult asupra acestor lucruri. Folosul cel mare care rezultă nu numai pentru popor, dar chiar pentru Biserică, din modul acesta de a se înțelege rolul ei social este așa de evident, în cât se impune de sine pentru orice om care nu este dominat de idei preconcepute. Iar cât pentru cei cari au interes ca să nu fie convinși, este inutil să vorbim mai mult.

Cât pentru mine, aceste motive le-am găsit așa de hotărîtoare, în cât nu am stat un moment la gânduri de a sprijini acțiunea socială a preoților înțeleasă în felul acesta, convins fiindcă prin aceasta nu numai pun în serviciul mișcării economice o forță foarte mare, dar că aduc și Bisericii un serviciu eminent, contribuind la eșirea ei din starea de izolare de până acum.

Acî însă acțiunea mea nu putea fi decât foarte mărginită, și nu se putea exercita decât cu multe precauțiuni; căci, dacă învățătorii depind direct de Minister și pot primi îndrumări directe dela dânsul, nu este toț așa cu preoții, cari nu depind decât de chiriarhii lor. De aceea rolul meu s'a mărginit întru a mă sili să fac ca modul meu de vedere să fie adoptat și de chiriarhi, lăsând ca fiecare din ei în eparhia sa să hotărască singur forma și gradul de dezvoltare pe care să o dea acestui fel de activitate preoțească.

. . .

A doua cauză importantă a situației nesatisfăcătoare în care se află Biserica, stă în modul cum a fost organizată instituția Sf. Sinod prin legea din 1872.

E adevărat că legea aceasta nu a fost în mare parte decât o urmare a stărilor de lucruri de mai înainte. De când se ține

mente, clerul înalt dela noi, arhieriei, episcopi și mitropoliți, s'a considerat ca făcând grupă cu totul separată de clerul mirean. Nu eră între dânsele altă legătură decât aceea a nenumăratelor și grelelor poveri, a loviturilor și umilințelor de tot felul pe cari aveau să le sufere preoții. Lipseă însă între unii și alții orice legătură sufletească, orice chip de a unii silințele celor de sus și ale celor de jos în folosul Bisericei și al poporului. Unii aveau numai dreptul de a comandă, ceilalți numai pe acela de a se supune și a suferi.

Legea din 1872 a consacrat această situație, constituind o singură autoritate bisericească, Sinodul, compus exclusiv din arhieriei, episcopi și mitropoliți. Tot restul clerului, mirean și monahal, a fost exclus din această organizare și ignorat cu desăvârșire.

Ostracismul acesta contra imensei majorități a clerului, căruia i se interzicea orice fel de interes în afacerile bisericești, putea să fie explicabil, față de starea foarte înapoiată a clerului dinainte de 1872; dar scuzabil nu eră nici atunci, pentru că legea trebuia să prevadă și să prepare momentul când acel cler avea să iasă din starea lui de decădere. Într'insa însă nu se găsește nici o urmă de această preocupare.

De altă parte, prin organizația ce i s'a dat, Sinodul rămânând cu totul izolat de restul clerului, eră ca un arbore despărțit de rădăcinile prin cari îi vine viața. De aceea îl vedem că timp de 37 de ani el nu are nici o inițiativă și nici o influență, în nici una din ocaziile în cari s'au agitat interese mari ale Bisericei. Autocefalia Bisericei Române, organizarea Facultății de Teologie, reorganizarea învățământului religios, legea de organizare a clerului, toate aceste măsuri fundamentale și o mulțime altele de o ordine mai secundară, au pornit din inițiativa puterii civile, care le-a rezolvat uneori fără nici un amestec al Sinodului. Ar fi nedrept să se zică că Sinodul a fost cauza vreunei scăderi a Bisericei; este însă cert că, redus la un rol mai mult onorific, la rezolvarea câtorva chestii curente de disciplină și administrație, și mai ales lipsit de contact cu clerul, prin care să se stabilească un curent de viață organică în întreaga Biserică, el nu putea să dea mai mult decât ceea ce a dat.

Nu ar fi iarăși drept ca acest rol șters să se pună pe socoteala persoanelor cari au compus Sinodul. Ca să nu vorbim de cei în

viață, să nu uităm că nici în vremea când Sinodul numără ca membru pe unul ca Melhisedec, unul din autorii legii dela 1872, și care este considerat ca unul din chiriarhii cei mai energici, lucrurile nu au stat mai bine.

Și, ca termen de comparație, să ne aruncăm ochii peste munți, unde colaborarea frățească a tuturor membrilor Bisericeii, arhieriei, cler mirean și simpli laici, face să circule în Biserică o viață așa de intensă și de binefăcătoare. Pe când la noi prăpastia dintre clerul de sus și cel de jos, consacrată prin legea din 1872, se adâncea tot mai mult și se dă pe față prin semne îngrijitoare, precum au fost congresele de preoți dela Focșani și București, în Ardeal îi găsim pe toți uniți într'o muncă comună, care ridică așa de sus și Biserica și neamul însuși.

Neajunsurile și pericolele acestea deveniau tot mai simțite pe fiecare zi ce trecea, și cu deosebire amenințătoare la momentele de crize grele ale Bisericeii.

La începutul anului 1909, Biserica se află tocmai în unul din aceste momente, când unul din cei mai înalți ierarhi fusese silit să-și părăsească scaunul, sub presiunea opiniei publice revoltate. A devenit atunci evidentă imposibilitatea în care eră pus Sinodul să facă să se simtă autoritatea sa pentru restabilirea liniștei sufletești, atât în cler, cât și în popor, din cauza situației sale izolate. Se mai întâmplase aceasta și în alte câteva ocazii anterioare, dar pare că nici odată în mod așa de grav.

Și cu toate acestea este necontestat că Biserica dispune azi necomparabil de mai multe elemente de valoare decât la 1872. În clerul mirean, atât urban cât și rural, se găsesc o mulțime de preoți, instruiți, activi, cu mare dor de muncă și animați de multă dragoste pentru neamul lor și pentru Biserică. Calitățile sufletești ale acestor preoți s'au putut vedeă în timpul răzcoalelor din 1907, când mulți dintr'înșii, cu pericolul vieții lor, au salvat viața și averea altora. Pe aceștia îi găsim în fruntea celor mai generoase inițiative, al căror scop este scoaterea poporului de jos din starea sa de decădere. În această operă, mulți dintr'înșii fac adevărate minuni.

Elementele de valoare nu lipsesc dar în Biserică, și dacă starea afacerilor ei lăsa așa de mult de dorit, cauza nu eră alta decât că forțele lor nu erau bine utilizate.

Șaguna se aflase și el în fața unei situații analoage. Opera

lui a constat într-o utilizare în modul cel mai rațional forțele de cari dispunea, și de a da putința să se desvolte și să devină utile și forțele cari erau încă în stare latentă. S'a văzut splendidul rezultat la care a ajuns.

A se întreprinde însă deodată și la noi o operă ca a lui Șaguna în toată întregimea ei, nu se putea acum trei ani. Șaguna știuse să se folosească de un concurs de împrejurări favorabile cari la noi lipseau, și de altă parte chestia prezintă la noi oarecari greutăți cu cari Șaguna nu avuse a se lupta. De aceea ambiția noastră în 1909 nu putea merge până a voi să facem și noi atâta cât făcuse el. Aveam însă și putința, și datoria, de a face să dispară cel puțin inconvenientele cele mai evidente pe cari experiența le dăduse pe față în legea din 1872; să cercăm a face din cler o forță socială, vie și activă, pusă în serviciul națiunii; să căutăm să apropiem cât se va putea mai mult clerul de sus de cel de jos, pentru a înlesni acțiunea lor comună, permițându-le să se cunoască și să se aprecieze mai bine, pentru a mări autoritatea celui dintâiu și încrederea în sine a celui de al doilea.

Acestea sunt motivele cari m'au îndemnat și m'au forțat ca să prezint acum trei ani proiectul de modificare a legii sinodale din 1872. Erau motive puternice, considerații de stat de prima ordine, peste cari ar fi fost permis să treacă numai un Ministru care nu și-ar fi priceput datoria. Dar ele nu au putut să fie înțelese de aceia cari nu-și pot închipui că poate fi cineva Ministru pentru altceva decât pentru satisfacerea ambițiilor și intereselor sale personale sau ale partidului său.

Despre atitudinea acestora în chestia religioasă, voi avea a vorbi mai la vale. Voi zice aci numai câteva vorbe despre aceia cari pretind că Statul nu trebuie să se amestece în treburile Bisericești, ci să o lase pe ea să și reguleze singură cum va crede de cuviință.

* * *

Că Biserica trebuie să fie autonomă în regularea afacerilor ei curat bisericești, cine se îndoiește? Încă dela Divanul Ad-hoc, toți oamenii de stat serioși au recunoscut aceasta, și când Vodă-Cuza a cercat să dea Bisericii o organizare în care intervenția Statului eră prea simțită, el a întâmpinat opoziție nu numai

din partea Bisericii, dar și din a oamenilor politici. Constituția din 1866 a consacrat definitiv principiul autonomiei Bisericii în materie bisericească.

Însă este mare distanță între această autonomie și pretenția acelor cari ar voi să vadă rupte toate legăturile dintre Stat și Biserică. Dacă aceasta din urmă va fi avut unele neajunsuri de pe urma amestecului politicei, — și mai ales a politicianismului, — în trebile sale, ea ar fi nedreaptă și ar da dovadă de o necompletă înțelegere a lucrurilor, dacă nu ar recunoaște marile servicii pe cari i le-a adus Statul în nenumărate împrejurări, și mai ales în momentele cele mai grele. Se vor fi comis greșeli, soluțiile adoptate nu vor fi fost totdeauna cele mai potrivite; dar este o declamație goală, și din partea unora nu de bună credință, pretenția că măsurile luate de Stat nu au avut de scop decât aservirea Bisericii.

Acești declamatori nu lipsesc chiar de a vorbi despre separația Bisericii de Stat. Au auzit vorba asta pe aiurea și s'au crezut isteți dacă o repetă și la noi. Dar își dau ei seamă de ce ar însemna *la noi* această separație? Știu ei cel puțin, în mod lămurit, în ce constă ea? Pricep ei măcar că Biserica noastră, în starea ei de azi, cu mijloacele de cari dispune, cu mediul în care se află, dacă ar fi părăsită în propriile ei puteri și lipsită de sprijinul Statului, ar fi condamnată la peire, sau cel puțin la cea mai absolută neputință? Și chiar dacă soarta Bisericii nu-i interesează, după cum este cazul pentru cei mai mulți din cei cari vorbesc astfel, ar fi oare în interesul Statului ca să fie lipsit de concursul ei puternic și prețios în opera de regenerare a maselor pe care el este dator să o facă?

Nu este lucru serios a se susține asemenea fantazii. Există o justă măsură care trebuie păzită, și o limită peste care nu se poate trece; dar colaborarea Statului cu Biserica este fatală și inevitabilă, pe câtă vreme se întâlnesc amândoi pe un teren comun, pe câtă vreme și Statul și Biserica au datoria de a lucra asupra poporului și pentru binele lui. Colaborarea aceasta trebuie coordonată prin bună înțelegere între cei doi factori, și în aceasta constau raporturile intime care trebuie să existe între Stat și Biserică. Indată ce ele nu mai există, vine în locul lor antagonismul, și este un adevăr istoric că ori de câte ori Biserica nu a

fost alături cu Statul, ea a fost contra Statului. Nici un om cu minte nu poate să dorească aceasta.

* * *

Cu toate că împrejurările în cari se află Biserica la începutul anului 1909 făceau evidentă trebuința unei reforme, mi-am dat bine seama de enormele greutăți ce voiu avea de învins în realizarea ei. Deoparte erau unii cari erau interesați la neschimbarea stării de lucruri, iar de alta erau cei cari nu cunoșteau chestia, sau nu o priveau în felul cum o vedeam eu. A trebuit dar să-mi iau precauțiunile, căutând să stabilesc înțelegeri prealabile cu toți cei cari aveau să iea parte la această lucrare.

În clerul înalt, deși în primele momente avusem oarecari încurajări, m'am lovit în curând de o rezistență absolută. Se găsea că proiectul de lege, așa cum îl alcătuisem eu la început, era contrar canoanelor.

Credința mea era atunci, și este și astăzi, că nu depășiam marginele impuse de canoane, pentru că știam cum se face în celelalte țări ortodoxe de răsărit. Dar părerile mele personale nu aveau ce căuta aci. Era vorba să se facă o lege care să aducă servicii Bisericeii, iar nu să fie o nouă cauză de vrajbă și de neînțelegeri într'însa. Trebuia dar găsită o formulă care să realizeze un progres, fiind înțeleasă și admisă și de acei cari aveau să trăiască sub regimul ei. Numai așa puteam spera să văd stabilindu-se cu încetul colaborarea întregului cler pentru folosul Bisericeii, pe când dacă aș fi căutat să impun modul meu personal de a vedea, aș fi mărit, din contră, antagonismul ale cărui semne îngrijitoare se vedeau deja. De aceea, departe de a căuta să impun vederile mele din amor-propriu, am lăsat pe prelați să discute și să modifice proiectul meu în toată libertatea. După numeroase conferințe, când cu unii din prelați, când cu toții împreună, și după ce proiectul a fost prefăcut de șase ori, i s'a dat forma definitivă, sub care a fost depus și discutat la Senat. Posed textul tuturor acestor modificări, în care se poate urmări trecerea treptată dela organizarea Sinodului compus și din prelați și din preoți, cum o propusesem eu la început, până la aceea a înființării Consistoriului Superior. Sub această din urmă formă, proiectul era în cea mai mare parte opera prelaților înșiși, și diferea mult de acel prezentat de mine. În tot cursul dezbaterilor,

C. 17924.

toți prelații și-au expus părerile și obiecțiile în modul cel mai liber, și am păstrat note de toate observațiile lor. În deosebi, am însemnări exacte de observațiile I. P. S. S. Conon, actual Mitropolit Primat, pe atunci Episcop de Huși, care cu toate acestea în o ședință a Senatului din Decembrie trecut a crezut de cuviință să spună că legea din 1909 a trecut, fără să fi fost cunoscută în mod prealabil de către prelați. Dar de I. P. S. S. fostul Episcop de Huși poate voi mai avea ocazia să vorbesc.

* * *

Pe lângă înțelegerea cu prelații, am căutat să o stabilesc și cu șefii partidelor politice adverse, căci am socotit că chestia bisericească nu trebuie să aibă nici un caracter politic, ci să fie scoasă din disputele dintre partide. Chiar prin esența sa, Biserica nu se acomodează cu schimbările dese, și când trebuie a i se aduce vreuna, trebuie ca ea să se facă în așa fel ca să nu fie nevoie a se reveni prea curând asupra ei.

În acest scop, am avut convorbiri cu d-nii P. P. Carp, G. Gr. Cantacuzino și C. Disescu înainte chiar de a intra în vorbă cu prelații. Le-am expus pe larg vederile mele și le-am cerut părerea. D-l Carp mi-a declarat că le aprobă, făcând singura rezervă că d-sa ar fi mers și mai departe cu reforma decât mersesem eu.

Acestea au fost condițiile în cari legea a venit în debaterile Senatului, iar ceea ce s'a întâmplat în cursul lor, se știe. La două săptămâni abia după ce șeful partidului declarase că aderează la principiile proiectului, acelaș partid, prin organul d-lui C. C. Arion, îl atacă în modul cel mai violent și uzând de mijloacele cele mai nepermise. Timp de nouă zile deiarându-l, d-l Arion nu a încetat a aduce proiectului criticele cele mai nedrepte, cu necompetența cea mai desăvârșită. Fără să cunoască de loc chestia, fără să o fi studiat cât de puțin, fără nici o cunoștință despre canoanele pe cari nu le citise, dar pe cari le discută și le aplică unde nu trebuia, a ținut discuția în loc, cu singura preocupare vădită de a crea greutate guvernului și Ministrului. Nimic nu a cruțat pentru aceasta: afirmări neîntemeiate, apeluri directe la banca prelaților unde așteptă să vadă producându-se zizanii, și pe cari căută să le provoace când nu veniau; acuzări directe contra celor doi Mitropoliți, că și-au vândut conștiința

pentru scaunele lor ; până și invective personale, ca atunci când a zis Primatului că nu știe ce vorbește și că spune neadevăruri.

Cum poate fi judecată o asemenea atitudine a unui partid ? O singură calificare i se cuvine : duplicitate și lipsă de bună credință. Nici un alt nume nu se potrivește faptului de a-ți da cuvântul față de adversar, de a-l îndemna să meargă înainte, și după ce el, încrezător în înțelegerea avută, intră în luptă, deodată, fără nici o cauză, să-ți desmînți cuvântul.

Ori poate că partidul nu se socotea angajat prin cuvântul dat de șeful său ? Dar atunci ce fel de partid este ? și ce fel de șef mai este d-l Carp ?

În orice caz, în urma celor petrecute, va fi bine stabilit că partidul reprezentat prin d-l Carp, nu mai merită ca să se stea de vorbă cu dânsul ; că nu trebuie să se pună nici un preț pe cuvântul lui ; că atunci când i se pare că poate să câștige ceva din comiterea unei fapte urite, nu stă la gânduri ca să o comită ; și că în chestia bisericească în special, el este vinovatul pentru cele ce s'au întâmplat în urmă ; căci el a provocat și a încurajat răsvrătirea care a avut loc, și care nu s'ar fi întâmplat, sau nu ar fi avut nici o importanță, dacă pofta neînfrănată a puterii nu l'ar fi orbit și nu l'ar fi făcut să zădărnicească acțiunea cumpănită și dezinteresată pe care partidul liberal, în patriotismul lui, o începuse. Dar facțiunea junimistă a dovedit atunci, cum a mai dovedit încă de atâtea ori, că este incapabilă să înțeleagă, necum să facă acte patriotice și desinteresate.

Sunt trei ani de atunci, și în tot timpul acesta conservatorii d-lui Carp nu au încetat să deverse asupra mea toate injuriile din bogatul lor dicționar, care este singurul de care știu să se serve, până și de pe scaunul de șef de guvern. Pâna acum nu am răspuns, pentru că nu voiam să complic o chestie de interes public cu o chestie personală, și pentru că-mi dădusem cuvântul. Așemenea motive nu puteau fi înțelese de aceia cari nu cunosc și nu înțeleg decât patima oarbă ca mobil al acțiunilor politice. Vor fi crezut încă poate că vociferările lor mă vor intimidă și că vor rămâne cu beneficiul întreg al uritei lor fapte. Vor putea să constate acum, și în curând și în alte ocazii, cât caz fac de amenințările și injuriile lor.

Repet încă odată, și afirm cu tărie, că de criza bisericească,

aşa cum s'a desfăşurat ea dela Ianuarie 1909 încoace, răspunzător este partidul conservator, prin purtarea sa lipsită de sinceritate şi de patriotism, prin violenţa nepomenită cu care a atacat un proiect care nu avea în el nimic care să provoace pasiunile, prin incităriile făţişe prin cari, în plin Senat, se silise să provoace desbinări în clerul înalt, prin bucuria neascunsă cu care au întâmpinat şi au încurajat actul Episcopului de Roman, prin politicianismul îngust care l'a stăpânit în tot timpul acestei afaceri, chiar până acum în ultimele momente.

Nimic nu scuză nici nu explică purtarea junimiştilor în această afacere, şi nici ei nu încearcă aceasta, căci nu se pot considera ca explicaţii serioase cele pe cari s'au riscat ei uneori să le pună înainte. Aşa, în Decembrie trecut, la Senat, d-l Arion a zis că partidul său eră în drept să facă ceea ce a făcut în 1909, pentru că, deşi şeful său aderase la principiile proiectului, eu nu-i prezentasem însă textul însuşi al proiectului. Serios? Ştie oare d-l Arion cum se tratează între două partide principiile unei reforme organice? Crede d-sa că o asemenea desbatere se face în felul avocaţilor dela judecătoriile de pace, cari se agaţă de particule şi de virgule? D-l Arion putea atunci să discute modalitatea cum proiectul realiză principiile asupra cărora se stabilise înţelegerea cu şeful său; dar d-sa a atacat tot, şi însuşi aceste principii, aşa în cât din dilema aceasta nu se poate eşi: ori că în partidul conservator ceea ce face şeful nu are nici o valoare în ochii partizanilor săi, orică el este vinovat de duplicitate.

Adevărul este acesta din urmă. În urma conferinţei pe care o avusem la Mitropolie cu Episcopul şi Mitropolitul Primat, ştiindu-se că aceştia se arătasera în genere puţin favorabili ideii unei reforme în sensul cum o propuneam eu, junimiştii şi-au făcut îndată socoteala că de aci va rezultă un conflict cu clerul înalt, din care avea să urmeze retragerea Ministrului de Culte, prin urmare slăbirea guvernului liberal, şi prin urmare apropierea zilei mult dorite când să înceteze în fine nesfârşita perioadă de opoziţie pentru amicii d-lui Carp. De aceea au lăsat pe Ministru în credinţa că e înţeles cu dânşii asupra principiilor, şi au aşteptat ziua când să profite de conflictul ce avea să izbucnească în Senat. Conflictul neproducându-se, ei s'au socotit frustraţi de ceea ce considerau deja ca un drept al lor; şi sentimentul acesta a mers aşa de departe, în cât au socotit demni de pedeapsă pe

cei doi Mitropoliți cari le cauzaseră această decepție; și de aceea au fost amândoi insultați de d-l Arion, în felul cum am amintit mai sus; ba încă insulta că succesul legii din 1909 se datorează faptului că fuseseră vacante două scaune de Mitropolit, a socotit-o d-l Arion de un gust așa de distins, în cât a repetat-o și acum două luni, în ședința Senatului dela 1 Decembrie 1911. Pentru că nu mai serveau ca instrumente pentru îndestularea unei nepotolite poftă de a lua puterea, cei mai înalți ierarhi ai țării se făcuseră dar culpabili de atentat contra-bisericeștii junimiste, și demni de a fi terfeliți așa cum au fost. Unul din ei avea să plătească încă și mai scump crima aceasta, cu doi ani mai târziu.

* * *

Se cuvine să nu trec cu vederea și o altă scuză care s'a îngăimat acum câtvă timp, dar care nu s'a mai repetat pe urmă, probabil pentru că cei cari o dăduseră au înțeles și ei ce valoare are. S'a zis că junimiștii combătuseră reforma din 1909, pentru că nu mergea așa de departe cum dorea d-l Carp.

Mai merită oare un răspuns o asemenea alegație? Dar cel mai elementar bun simț te învață că, într'un lucru greu de realizat, dacă nu-l poți face tot deodată, te mulțumești deocamdată cu ceea ce se poate face acum, rămânând să lucrezi ca să capeți și restul îndată ce se va putea. Dacă junimiștii aspirau în adevăr la o schimbare mai radicală a organizației bisericești, și dacă printre dâșii se găseă vreun om de stat, acesta ar fi trebuit să înțeleagă, și să spună și celorlalți, că o asemenea reformă, chiar bună de ar fi fost, prezintă enorme greutateți, cari ar fi fost imposibil de învins toate deodată în momentul acela; dar eră în interesul reformei înseși ca să se realizeze atunci năcar parte din ea, aceea pe care o acceptau toți sau mai toți și a cărei aplicare se putea face. Rămânea pe urmă ca timpul și experiența să arate ce se mai putea face, când și cum. Poate și convingerea mea ar fi fost că eră bine să se facă un pas mai departe; dar întru ce ar fi folosit reformei ca să facă să se voteze în silă o lege care, în loc să facă binele ce doream, ar fi stârmit neînțelegeri mai mari decât cele de mai înainte?

Motivul invocat de autorii turburării din 1909 nu are dar nici o valoare. Și pe urmă, cum pot ei să-l invoace, când la 1909 ei nu au făcut decât să lupte din răspuseri pentru a împiedică chiar

reforma ce se făcea, și asupra căreia se stabilise înțelegerea? Nici un moment în discuție ei nu au cerut o reformă mai radicală.

De altfel schimbarea din nou pe care au adus-o ei legii sinodale în Decembrie 1911, și care anulează aproape în totul reforma din 1909, este cel mai bun răspuns pe care chiar ei îl dau argumentului invocat de dânsii. Când oare trebuie să-i credem pe cuvânt? Atunci când spun că reforma liberală din 1909 nu era destul de înaintată, după credința lor? Ori atunci când se opun acelei reforme, și îndată ce pot o desființează și dau înapoi?

Adevărul este acesta: în chestia bisericească, ca și în cele mai multe din chestiile cele mari naționale, școala junimistă nu are nici o convingere și nici o idee hotărâtă. Nu a studiat-o nici odată, nu a cunoscut-o nici înainte de 1909, nici la 1909, nici astăzi. De câte ori s'a întâlnit cu dânsa, nu a avut nici o soluție studiată și care să rezolve dificultățile în mod serios, ci a recurs la expediente cari să o scoată pentru moment din încurcătură, și dacă se poate să satisfacă și vreun interes oarecare, oricât de meschin ar fi fost. Și, pentru ca tradiția partidului să fie pe deplin respectată, la fiecare dată nu a lipsit de a-și cânta propriile sale laude și a arunca injurii acelor cari munciseră cinstit și bine.

Dacă din nenorocita afacere bisericească va fi să rezulte și vreun bine, va fi cel puțin acela de a fi pus încă odată în lumină sărăcia de idei, incoherența și lipsa de morală în alegerea mijloacelor de luptă ale partidului care de atâtea decenii nu trăește decât prin reclama ce-și face, pe lângă toleranța unora și altora.

Mă voiu ocupa acum de modificarea pe care guvernul a crezut de cuviință să o aducă, în Decembrie trecut, legii din 1909.

Nu mă voiu opri aci asupra acuzației ce s'a adus acestei legi, că ar fi contrară canoanelor. Punctul acesta îl voiu atinge atunci când mă voiu ocupa în special de P. S. S. Gherasim al Romanului, care are meritul de a fi inventat această învinuire, repetată apoi și de unii oameni politici, deși nu știau ce sunt canoanele și ce se spune într'insele.

Țin însă să amintesc că, chiar atunci când se discută în Senat legea din 1909, și de atunci în nenumărate rânduri, eu am declarat că nu voi fi opus ideii de a se aduce legii îmbunătățiri, într-un câț sub acest cuvânt nu s'ar ascunde încercări de a o sdruncina în părțile ei organice. Am adăogat însă totdeauna că nu aş consimți la asemeni modificări decât atunci când, în urma unei experiențe mai îndelungate, măcar de câțiva ani, s'ar fi cunoscut părțile din lege cari reclamau o îmbunătățire. Și am adăogit că cu nici un preț nu voi consimți ca modificarea să se facă înainte de ce P. S. S. Gherasim se va liniști și va reintra în ordine. Făceam parte din guvern, aveam răspundere pentru prestigiul și autoritatea lui și a Statului, și nu putem admite să se stabilească precedentul ca un singur individ, oricine ar fi fost acela, să-și aroge dreptul de a turbura țara și de a impune el singur voința sa țării întregi, făcând imposibilă aplicarea unei legi regulat admisă de chiriarihi, votată de Corpurile Legiuitoare și promulgată de Capul Statului. Aceasta ar fi fost o adevărată stare de anarhie, cu care un guvern conservator vedem că se acomodează, dar pe care un guvern liberal nu o putea tolera. Nu puteam capitula în fața P. S. Gherasim și pentru că știam bine că nu are nici o dreptate, că nu era nici el convins de temeinicia celor ce susținea, că el nu era decât un instrument în mâinile unei bande care organizase un complot, și că motivele ascunse ale întregului scandal mi-eră foarte bine cunoscute.

Aceste declarații categorice și repetate au fost și ele restălmăcite, și mi s'a atribuit promisia formală de a modifica legea, chiar atunci îndată. Aceasta a fost un neadevăr. Chiar în faimoasa ședință a Sinodului, dela 13 Ianuarie 1910, tot acelaș lucru am spus: că voi modifica legea „atunci când voi găsi de cuviință” după cum sună și moțiunea votată de Sinod.

Eu am eșit din guvern, fără ca P. S. Gherasim să se fi potolit, și de aceea nu am făcut nici o modificare în lege.

Urmașul meu nu a înțeles lucrurile ca mine. D-sa a găsit că este de demnitatea sa ca, chiar în prima ședință a Sinodului din Maiu trecut, să capituleze pe toată linia, să promită P. S. Gherasim că va modifica legea în părțile cari nu-i plăcea P. S. S., și să-l roage cu umilință ca să binevoiască a-și relua locul în Sinod. Pedepsa acestei atitudini înjositoare nu a întârziat să vie: d-l Ministru a rămas cu umilința, iar răsvrătitul a urmat și mai de-

parte cu răsvăritura. S'a putut astfel vedea câtă ipocrizie se ascunde sub vorbele umflate de călcare de canoană și de erezie, și că adevăratul mobil care dăduse loc la toată turburarea aceasta fuseseră simple pasiuni personale, poftă și răsbunări, în cari interesul Bisericei nu avea nici cea mai mică parte.

Insist asupra cuvântului de ipocrizie, pentru că este singurul potrivit. Până acum în discuțiile mele cu P. S. Gherasim m'am ferit de a mă servi de cuvinte tari, chiar când erau necesare; și afirmația d-lui Arion, că în ședința Senatului în care s'a discutat interpelarea d-lui Disescu eu aș fi insultat pe fostul Episcop cu cuvinte triviale, d-sa știe bine că nu este un adevăr. Dar P. S. Gherasim a crezut de cuviință că în una din ședințele Sinodului în care a devărsat asupra fraților săi în arhierie cele mai neauzite ocări și calomnii, să adreseze vorbe groase și înșinuări și d-lui Sturdza și mie, cari nici măcar nu eram față. Aceasta-mi dă dreptul să-l pun la locul lui, și o voi face fără nici o menajare, tot așa precum nici o menajare nu s'a păstrat față de mine.

* * *

În cele patru articole din legea dela 1909 pe cari le modifică d-l Arion; d-sa realizează două lucruri: pe deoparte reduce la zero la însemnătatea Consistoriului Superior Bisericesc, și pe de alta introduce un nou sistem de alegere la scaunele de Mitropolit și Episcop, care este propriu al său.

Față de Consistoriul Superior, orice atitudine ar fi luat acum d-l Arion, tot o contradicție ar fi fost. Dacă declarațiile din 1909 ale d-lui P. Carp față de mine au avut vreo valoare, dacă d-sa eră atunci un șef real al partidului său, a cărui vorbă angajează însuși partidul și arată cari sunt principiile lui, trebuia ca d-l Arion să profite de ocazia ce avea și să meargă cu reforma mai departe cât mersesem eu. Și, slavă Domnului, avea loc destul până unde să meargă, fără să se teamă că va călca canoanele. Putea, spre exemplu, să suprimă Consistoriul și să introducă pe preoți chiar în Sinod, precum este în bine credincioasa Rusie. Iată o atitudine care cel puțin ar fi avut meritul de a fi consecventă cu declarațiile șefului și ar fi putut face să se creadă că partidul conservator are, în chestia bisericească, idei hotărâte și știe ce vrea. Ea ar mai fi avut și meritul de a fi plină de crâ-

nerie, calitate scumpă în ochii d-lui prim-ministru, și care-ți dă curagiu să te lupți cu egală vitejie și contra pericolelor reale, și contra morilor de vânt.

Dacă însă în Decembrie 1911, ca și în Martie 1909, d-l Arion nu ținea nici o seamă de spusele șefului său, d-sa trebuia să suprime pur și simplu Consistoriul și să nu pună nimic în loc, de vreme ce acum trei ani combătuse cu atâta violență și fără nici o rezervă înființarea lui.

Pentru un modest matematic, cum sunt eu, ca și pentru orice om cu bun simț, cum sunt atâția, altă alternativă nu era, și d-l Arion nu putea să nu se pună în contradicție, ori cu șeful său, ori cu sine însuși.

Dar d-l Arion nu are pretenția de a fi matematic sau..... așa ceva. Ambiția d-sale este de a fi abil, de a ridică edificiul pe vârful de ac al unei subtilități de avocat, și de a se minuna singur pe urmă de abilitatea sa.

D-sa nu a făcut nimic din ce era logic să facă, dar totuși a făcut ceva: a făcut o fațadă fără edificiu, o pânză zugrăvită care reprezintă o instituție serioasă tot atâta cât un decor de teatru poate înlocui realitatea. Și a fost abil: clerul, care așteptă atâta bine dela fostul Consistoriu Superior, nefiind așa de deșept cum se crede d-l Arion, va vedea fațada și nu va băga de seamă că Consistoriul a dispărut; șeful partidului nu va fi fost desmințit prea din cale afară, pentru că se va fi conservat o numire care reprezintă o năzuință spre o reformă serioasă; *principiile conservatoare*, — faimoasele principii de cari mereu te împiedici când e vorba să faci un pas înainte, și de cari d-l Arion a găsit mijlocul să vorbească cu emfază până și cu ocazia legii sinodale, — principiile conservatoare au fost respectate, de vreme ce s'a anihilat o instituție cu tendințe democratice; în fine s'a dat satisfacție P. S. Gherasim, satisfacție care, tot conform cu principiile conservatoare, îi era datorită, de vreme ce timp de trei ani el nu făcuse decât să spargă geamurile în Biserica.

Nu mă voi opri să discut punct cu punct cele zise în Senat de d-l Arion, cu ocazia votării legii sale. Aceasta ar fi inutil, pentru că neexactitățile și restălmăcirile nu merită să fie discu-

tate. Și pe urmă, în cuvântarea sa, d-l Arion a crezut de cuviință să vorbească despre „Ce dă partidul liberal în totdeauna: pulbere de aur aruncată în ochi“! Dacă m'ar lăsa să lunec și eu pe tărîmul frazelor șeci, bune pentru declamatorii de mahala, aș ști eu să caracterizez și ceea ce dă partidul conservator în totdeauna; dar aceasta nu interesează chestia bisericască, și nu s'ar potrivi aci.

Trebue însă să insist un moment asupra suprimării art. 20, care prevede că membrii Consistoriului Superior Bisericesc nu pot fi judecați decât de către Consistoriu.

Scopul acestei dispoziții eră evident: eră de a asigura independența membrilor Consistoriului, în timpul funcționării lor, căci altminteri aș fi făcut și eu dintr'insul o parodie, ca și d-l Arion. Scopul creării acestui organ eră de a se avea păreri sincere și neinfluențate; și cum eră să fie așa, dacă membrii lui ar fi fost sub amenințarea ca libertatea lor de cuvânt să le atragă represiuni? În discursul meu dela Senat din 15 Decembrie 1909 am citat cazul unui excelent preot care a suferit persecuții de așa fel, în cât l'au dus la mormânt. Eu am voit să creez un organ serios, în care să se vorbească liber și fără frică, și aceasta nu se putea dacă membrii lui nu erau asigurați de o judecată nepărtinitoare și neinfluențată.

D-l Arion, care urmăreă un scop diametral opus scopului meu, a suprimat această dispoziție. Nici nu se putea altfel: și aci, partidul conservator „a dat ceea ce dă el totdeauna“: reacțiune și fățărnicie. Nu a cutezat să suprimă Consistoriul, pentru că se temeă că pierde voturi; dar l'a redus la neputință, iar măsura sa reacționară a căutat s'o justifice prin teorii făcute ad-hoc. D-l Arion a zis că eu acordasem Consistoriului „un privilegiu pe care nu-l cere nimeni în țara românească“.

Adevărat? Un jurist vorbește așa? D-l Arion, care știe așa de multe lucruri, nu știe de câte ori se recurge la noi la instanțe judiciare deosebite de acele cari există pentru toată lumea?

Să fie permis unui modest matematic, pe care furtunile politice l'au aruncat în calea d-lui Arion și care nu poate vorbi altfel decât întemeiat pe fapte și pe adevăr, să amintească Ministrului conservator că, afară de profesori, de cari mă mir că și-a adus aminte, mai sunt și alte exemple de asemenea feluri de judecată. Pe profesori îi judecă profesorii, e adevărat; dar și

pe militari îi judecă militarii, pe preoți numai preoții, pe Miniștri numai Curtea de Casație. Deputații și senatorii nu pot fi urmăriți decât cu consimțământul colegilor lor, ceea ce este deja o judecată prealabilă, instituită tot în scopul de a asigura completa independență a membrilor Corpurilor Legiuitoare. Dacă dispoziția pusă de mine în lege nu-i plăcea, pentru ce nu a prevăzut pentru membrii Consistoriului o dispoziție la fel cu aceea pentru deputați și senatori, căci trebuința eră aceeași?

D-l Arion protestează că Consistoriul este prea numeros ca să judece, pentrucă responsabilitatea se împarte prea mult. Dar cu două zile mai nainte șeful d-sale, d-l Carp, aruncase injurii magistratului unic și-și bătuse joc de sentințele lui. Atunci ce să mai credem despre seriozitatea unui partid în care domnește o asemenea incoerență?

De altfel, dacă numărul membrilor Consistoriului constituia un inconvenient, cine spune d-lui Arion că el trebuia numai decât să judece *in pleno* și nu prin o delegație a lui? Și ce oprea pe d-l Arion să prevadă aceasta în mod expres în legea sa?

Pe preoți îi judecă azi consistoriile eparhiale, formate din preoți. D-l Vlădescu înființase și consistoriile apelative, tot pe la eparhii, și nu odată am auzit în Sinod emițându-se părerea de a se înființa o instanță centrală de apel contra sentințelor consistoriilor eparhiale. Toate aceste instanțe sunt instanțe speciale, întru nimic diferite de aceea pe care o formă Consistoriul Superior, când funcționa ca instanță de judecată.

Dar se zice că consistoriile eparhiale, fiind formate din membri numiți cu consimțământul Episcopului, emanează dela dânsul, și prin urmare sunt conforme canoanelor. Aceasta mă face să trec la o altă ordine de idei, care mă va reține un moment.

Prin art. 19 din legea dela 1909, se regulează modul de alegere a membrilor Consistoriului, alegere la care intervine și clerul, și Episcopul, și Ministrul. Modul acesta de alegere a fost criticat de d-l Arion în diverse împrejurări, și între altele chiar cu ocazia desbaterii legii din 1909. D-sa a cerut atunci ca membrii Consistoriului să fie aleși numai de cler, fără intervenirea Episcopului și a Ministrului; ba încă a căutat, prin observația aceasta, să justifice *post festum* opoziția crâncenă pe care o făcuse legii. Tot atunci d-l Arion a zis textual că voește „să dea o tribună și un pârliament preoților“. Și vorba aceasta !'a încân-

tat așa de mult, în cât a repetat-o și în prima ședință a Consistoriului Superior din Maiu 1911.

Bine, este și acesta un mod de a vedea, pe care eu nu-l repudiez deloc; dovadă este că modul acesta de alegere figură în primul meu proiect de lege. Pe mine nu mă sperie nici eventualitatea intrării laicilor în Consistoriu, cum e în Transilvania.

Dar dacă acestea erau vederile partidului conservator, dacă el crede că modul acesta de alegere a Consistoriului eră lucru așa de fundamental în cât din cauza lui să caute a respinge legea întregă și a-și călca cuvântul, pentru ce acum nu a realizat dorința sa? Pentru ce d-l Arion nu a profitat de schimbarea de deunăzi a legii pentru ca să introducă în ea alegerea directă pe care o cerea cu atâta violență la 1909, și să dea preoților tribuna și parlamentul ce le făgăduia atunci? Voiu spune eu pentru ce: pentru că și acum partidul conservator „a dat ceea ce dă el totdeauna:” făgădueli și vorbe goale.

Cât pentru mine, motivul care m'a făcut să adopt modul de alegere prevăzut în lege este foarte simplu: este că nu voiam să las să subsiste nici un pretext pentru a se zice că legea nu e de acord cu canoanele. În adevăr, după canoane, orice autoritate bisericească trebuie să procedă dela Episcop; și s'a pus în lege dispoziția ca Episcopul „să-și facă observațiile sale, dacă aleșii întrunesc condițiile legii”, pentru a da satisfacție acestei exigențe a canoanelor. Și odată ce intervenția Episcopului eră admisă, aceea a Ministrului se impunea de sine.

Eu cred totuși că cu vremea canoanele se vor putea interpreta în mod mai larg, după cum de atâtea ori s'a făcut și la noi, și pe aiurea, și atunci alegerea directă va deveni posibilă, cu atât mai mult că și clerul, până atunci, se va deprinde mai bine a uză de această prerogativă.

Nu găsesc însă că este de dorit ca Consistoriul Superior să rămână un *Parlament preoțesc*, cum zicea d-l Arion. Parlamentul este un loc unde se vorbește, și el poate să fie un ideal pentru aceia pe cari-i îndestulează vorbirea singură. Așa este dejă Consistoriul Superior, așa cum l'a făcut d-l Arion; în el se va vorbi, dar nu se va face nimic.

Eu, care prețuesc munca rodnică și disprețuesc vorbăria goală, nu am căutat să dau Bisericei un Parlament, ci o instituție unde să se lucreze cu folos.

Ceea ce caracterizează partidul conservator, și este în același timp dovada cea mai sigură a neputinței organice de care suferă, este că, ori de câte ori revine la guvern, principala lui ocupație este să strice tot ce a făcut partidul liberal. Sunt atâtea lucruri de făcut în țara aceasta, în cât orice partid care ar avea cât de puțină pricepere, cea mai modestă provizie de idei, hărnicie și obiectivitate, poate cu înlesnire să-și creeze drepturi la recunoștința țării.

Conservatorii nu se preocupă de aceasta. După ce ani de zile fac tot ce este permis și nepermis ca să capete puterea, și în fine o capătă, încă din prima zi unica lor preocupare este să strice tot, chiar când nu au absolut nimic de pus în loc. Mania aceasta dă chiar uneori loc la situații absurde și ridicule.

Așa s'a întâmplat și cu legea sinodală. D-l Arion a desființat de fapt Consistoriul Superior, care, fiind creațiune liberală, se înțelege că trebuia să dispară sub un guvern conservator. În locul lui nu a pus nimic, pentru că capacitatea guvernamentală conservatoare nu merge așa de departe.

Dar în legea liberală din 1909 mai era și o modificare adusă la art. 2. Nici ea nu a scăpat de ochiul ager al d-lui Arion.

Lucrul merită să fie expus cu oarecare detalii.

Art. 2 din legea dela 1872 prescria modul de alegere a Mitropoliților și Episcopilor. El impunea că Mitropolit nu se putea alege decât unul din cei 6 Episcopi, iar Episcop unul din cei 8 Arhierei fără scaun. Cercul de alegere era dar foarte restrâns, și el se mai restrângea încă în cazul când unul sau mai multe locuri de Episcopi sau de Arhierei erau vacante în momentul alegerii.

Toată lumea înțelege inconvenientele acestor restricții. În principiu, orice alegere are cu atât mai mare probabilitate să se poată face bine, cu cât se face într'un cerc mai larg. Dar în deosebi pentru locurile de Episcopi și de Mitropoliți, posturi atât de înalte, cu o răspundere așa de mare, pentru cari se cer atâtea calități eminente și pentru cari alegerea se face pe viață, este de o importanță capitală ca să existe putința de a se face alegerea cea mai bună posibilă.

Poate cineva să creadă în mod serios că aceste condiții se găsesc împlinite când un Mitropolit se alege dintre 6 Episcopi, sau și mai puțini? Chiar acum, pentru alegerea de Mitropolit

Primat nu erau decât 4 Episcopi în prezență, căci numirea altor doi cu câteva zile înainte de alegerea Primatului nu s'ar fi putut considera decât ca un mijloc pieziș de a se eluda dispoziția legii, dacă noul Mitropolit ar fi fost luat dintre dâșșii. La 1909, când a fost a se alege deodată doi Mitropoliți, cercul de alegere eră de fapt redus la unul din trei.

Acest grav inconvenient îl putea lesne pricepe, nu numai un matematic, dar chiar un simplu jurist, a cărui minte înțelege greu puterea numerelor, și nu se poate deprinde cu ideea că ele nu se încovoiaie sub puterea interpretărilor sofistice, ca un simplu articol de lege. De aceea, prin legea din 1909 s'a lărgit foarte mult cercul alegerii, hotărîndu-se că pot fi aleși Mitropoliți sau Episcopi „toți membrii clerului român cari, după sfințele canoane ale Bisericei creștine ortodoxe, pot fi aleși“.

Așă dar, deoparte sistema legii din 1909, de a se putea alege oricine împlinește condițiile canonice; de alta, aceea a legii din 1872, care mărginește alegerea numai între 6 sau 8 persoane. Care eră cea mai bună? Care permitea speranța unei mai bune alegeri?

D-l Arion a găsit că cea de a doua, și de aceea a năzuit să revină la legea din 1872. Nu zic că a revenit, și voiu arată îndată pentru ce.

Și acum să ne judecăm puțin.

Mai întâiu, cum rămâne cu venerabilele principii conservatoare? La 1909, când d-l Carp găseă că eu nu merg destul de departe cu reforma mea, nu se ascundeă să spună că între altele eră și pentrucă Biserica eră prea mult sub dependența clerului superior. Imi închipuesc că d-sa nu viză, prin aceste cuvinte, acea dependență care este naturală și care nu se poate înlătură, pentrucă este impusă de însăși organizația canonică a Bisericei noastre; dar trebuie să fi înțeles că organizația din 1872 nu da Bisericei nici măcar libertatea de mișcări care eră perfect compatibilă cu canoanele.

Între acestea, în prima linie vine însăși chestia recrutării personalului clerical superior. Este cert, și nu trebuie să ne disimulăm că, după legea din 1872, clerul superior se recrută el singur pe sine, și că intervenția Ministrului și a celor două Camere la numirea arhierilor și chiriarhilor eră o simplă forma-

litate, de oarece nici nu putea determina alegeri bune, nici a împiedica pe cele rele.

În adevăr, după acea lege, pentru a se împlini un loc vacant de arhiereu, Sinodul alege trei clerici după voia lui, iar Ministrul dă numirea unuia din ei; el nu poate refuza această numire, chiar dacă i s'ar părea că nici unul din cei trei recomandați nu ar merita-o. Ba s'au întâmplat cazuri când și acest drept limitat de alegere al Ministrului a fost anihilat de fapt, atunci când Sinodul, voind să impună numirea de arhiereu a unei anumite persoane, îi dă ca colegi pe lista de trei pe alți doi a căror numire să fie în mod evident imposibilă. Și odată ce arhieriei sunt recrutați în felul acesta, este evident că dreptul de alegere al Marelui Colegiu, în care intră și Camera și Senatul, devine iluzoriu, pe câtă vreme e limitat numai în cercul acelorora cărora singur Sinodul le-a dat dreptul de a fi aleși.

Legea din 1909 făcea să dispară acest foarte grav neajuns, care lipsește în realitate pe Marele Colegiu de prerogativele sale, și care se opunea ca, la un moment dat, să se facă o alegere bună în persoana vreunui cleric ale cărui merite să fie în genere recunoscute, dar care nu ar fi fost arhiereu. Ea mai avea meritul că făcea să dispară o restricție care era contrară și canoanelor, și tradiției seculare bisericesti.

Am zis că legea din 1872 era, în punctul acesta, contrară canoanelor. Pentru aceasta dovezile abundă.

În prima linie, instituția arhieriei fără scaun este ea însăși anticanonică; asupra acestui lucru aproape toți clericii noștri sunt de acord. În adevăr, în Biserică nu sunt decât trei grade ierarhice: acela de diacon, cel de preot și cel de Episcop. Arhiereul are rang de Episcop. Dar canoanele nu admit a se hirotonisi nimeni ca Episcop decât numai la o anumită eparhie; Episcop fără scaun și fără eparhie, ele nu tolerează să fie cineva. Arhieriei noștri fiind tocmai în acest caz, ei sunt anticanonici. Ei nu se mai întâlnesc în nici o altă țară ortodoxă așa cum sunt la noi, și chiar la noi ei nu existau în mod legal înainte de 1872. Ei au fost, pot zice, inventați de către legiuitorul din 1872, în scopul de a face ca Sinodul să fie destul de numeros pentru ca în caz de judecată a unui Episcop să poată judeca cu 12 membri, după cum cere un canon; a călcat dar un canon expres și categoric pentru a satisface un alt canon; dar

acesta eră în opoziție cu altul, care admite ca la nevoie judecata Episcopului să se poată face și numai de trei Episcopi. De altfel așa se face în toate țările creștine ortodoxe cele mici, unde Sinoadele nu numără decât câte trei sau patru membri, ca Bulgaria, Serbia, Muntenegru.

Așa dar, cei 8 arhieriei fără eparhie dela noi fiind anticanonici, cu atât mai anticanonică este dispoziția din legea dela 1872 care nu permite ca Episcopii să se aleagă decât dintre acești ierarhi anticanonici.

De altă parte, toate canoanele cari regulează modul de ocupare a scaunelor vacante de Episcop, nu lipsesc de a cere totdeauna ca noul ales să primească hirotonisirea arhierescă, ceea ce dovedește că noul ales putea prea bine să nu fie încă arhieru în momentul alegerii.

De altfel, primele două aliniate dela art. 2 al acelei legi se contrazic în mod vădit. În adevăr, al. I zice: „Sunt eligibili la demnitatea de episcop eparhiot toți membrii clerului român cari, după sfintele canoane ale Bisericei ortodoxe, pot fi aleși“. Atâta eră de ajuns, pentru că spune tot. Al. II însă vine imediat de restrânge cu totul principiul canonic al al. I, zicând: „Episcopii eparhioti nu se pot alege decât dintre arhierii români“. Restricție care nu ar fi avut sens decât dacă canoanele ar fi zis că numai acei membri ai clerului pot fi aleși Episcopi cari sunt arhierii, ceea ce este departe de a fi adevărat.

Cât pentru condiția ca Mitropolitul să nu se poată lua decât dintre Episcopi, ea este încă și mai puțin impusă de canoane, pe câtă vreme între Mitropolit și Episcop nu există nici o deosebire de rang arhieresc.

Prin urmare restricțiile impuse de legea din 1872, pe lângă că nu permit a se face alegerea în cele mai bune condiții de reușită, sunt în același timp și contrarie canoanelor. Ele sunt contrarii și tradițiilor Bisericei, și în special tradițiilor Bisericei noastre naționale. Imprumut din un articol al d-lui N. Dobrescu, profesor la Facultatea de Teologie, lista aceasta de exemple: Nectarie, senator; Tarasie, secretar al împăratului; Fotiu, comandant al gardei imperiale, au fost ridicați deadreptul în scaunul de Patriarh al Constantinopolei, înainte chiar de a face parte din cler; iar Ambrosiu, încă păgân, a fost făcut Arhiepiscop de Mediolan, înainte de a apuca să se creștinească. Dovadă

că alegerea de Episcop putea să preceadă hirotonirea de arhieru.

În Biserica românească se cunosc exemple ca Dionisie Lupu, făcut Mitropolit la București din simplu egumen la Tismana; învățatul Varlaam, Mitropolit al Moldovei din simplu călugăr; Grigorie Miculescu, făcut Mitropolit al Țării Românești la 1822 de către Grigorie Ghica, pe când nu era încă decât diacon la mănăstirea Căldărușani. Cu legea din 1872, țara ar fi fost lipsită de niște ierarhi ca aceștia, cari au fost printre cei mai străluciți pe care i-a avut ea vreodată.

Aceasta a fost totdeauna tradiția țării până la 1872, ca la locul cel mai înalt să se poată ridica cel mai vrednic, fără nici o piedică. Deja la 1857, în Divanul ad-hoc al Moldovei, când se manifestau veleități de a nu se da locurile de chiriarhi decât după considerații de naștere sau de situație, Kogălniceanu se opuse cu îndârjire și nu permise a se adopta această dispoziție retrogradă. Iar la 1909, când se studiă modificările de adus legii sinodale, nici o voce nu s'a ridicat în clerul înalt pentru a se opune modificării așa cum s'a făcut la art. 2. În fine, chiriarhi români de peste hotare, ca învățatul Episcop dela Caransebeș, Miron Cristea, au găsit necesară această lărgire a cercului de alegere.

Dacă dela 1909 până azi părerile unora din membrii Sinodului s'au schimbat, datorita d-lui Arion, ca Ministru răspunzător ce este, era de a cumpăni lucrurile, și a nu aderă la o remodificare a legii cari în mod vădit nu putea fi spre folosul Bisericii.

D-sa însă nu a putut rezista tentației de a mai strică ceva din ce făcuse adversarul său politic, rămânând ca justificările să le găsească pe urmă. Să le examinăm.

Pe d-l Arion îl sperie principiul prea larg al alegerii după canoane: „Este cam larg principiul! *Orice membru al clerului român!*?” Sublinierile și semnele de spaimă și de întrebare aparțin d-lui Ministru, și arată în deajuns că sunt ale unui Ministru conservator; căci ce poate fi mai grozav pentru principiile conservatoare decât egalitatea aceasta de drepturi, fie chiar ea consacrată prin canoane, fie ea regula comună în toate țările ortodoxe, până și în Rusia? Căci am arătat mai sus că nicăeri, afară dela noi, nu se practică sistemul nostru de alegere care are chiar la temelia sa o nesocotire a canoanelor.

D-l ministru a spus că nu se poate alege cinevâ Episcop sau Mitropolit dacă nu este dejă arhiereu. D-sa se înșeală; am arătat mai sus cum canoanele nu admit ca cinevâ să fie arhiereu, adică Episcop fără scaun, și că ele prevăd, din contră, că „cel ales Episcop nu poate fi așezat în scaun decât după ce a fost hirotonisit arhiereu de către cel puțin trei Episcopi“. Prin urmare, după canoane, alegerea trebuie să preceadă hirotonisirea ca arhiereu.

Dar d-l Arion se teme că dacă cel ales de către Marele Colegiu nu ar plăcea Sinodului, s'ar putea ca acesta să refuze de a-i da hirotonisirea, ceea ce ar determina un conflict grav între Biserică și Stat. Dar aceasta s'ar putea întâmpla și în orice alt sistem; căci dacă un asemenea conflict s'ar putea ivi, cel nou ales ar rămâne între colegii săi într'o așa stare de izolare și de antipatie, în cât viața sa ca Episcop ar deveni intolerabilă.

Ipoteza d-sale este o ipoteză imposibilă, care nu se poate realiza. Dacă vreodată Sinodul ar refuza să se supună unui vot al Marelui Colegiu, aceasta ar fi dovada unui conflict între Biserică și Stat de care nu avem nici un exemplu în istoria noastră, și pe cât știu a nici uneia din țările ortodoxe. Un asemenea conflict ar fi cu mult mai grav decât o simplă chestie de persoană. El ar trebui să aibă rădăcini adânci și depărtate, cari nu pot să scape atenției oamenilor de stat; iar aceștia, dacă nu sunt incapabili sau orbi, ar fi datori să lucreze ca să-l înlăture, înainte de a se da pe față cu ocazia unei alegeri de Episcop; căci nici un om cu minte nu poate admite ca un Stat să trăiască purtând în coastă, ca un cuțit, un conflict de asemenea natură. Ne-a fost dat abia în zilele noastre să vedem că se găsesc oameni cari cred că un Stat poate trăi în mod normal, fiind conflict între puterea executivă și cea judiciară, între Coroană și puterea legislativă; dar acestea sunt stări bolnăvicioase cari, dacă nu se vindecă repede și radical, duc Statul la peire.

Din acestea și din exemplele istorice citate mai sus, se vede ce valoare au părerile d-lui Arion, că un simplu cleric nu poate fi ridicat de odată la locul de Episcop. Cât pentru temerea ce a exprimat d-sa că, dacă cel ales ar fi căsătorit nu ar ști ce să facă cu preoteasa lui, este bine că a exprimat-o, căci dă o nouă dovadă că d-sa nu cunoaște canoanele, de vreme ce încă

din secolul VII este stabilită prin canoane condiția celibatului pentru Episcopi și Mitropoliți.

Dar în *Expunerea de Motive* a proiectului de lege, d-l Arion dă un alt motiv pentru modificarea ce propunea; anume, că modul de alegere prescris de art. 2 din legea dela 1909 ar face să dureze operațiile alegerii aproape două luni de zile.

Este serios un asemenea argument? Chiar așa de ar fi, mi se pare că o asemenea alegere are o importanță cel puțin egală cu aceea a unui deputat, pentru care cu toate acestea legea impune termene lungi de cari nimeni nu se plânge. Și, dacă formalitățile erau prea lungi, d-l Ministru nu aveă decât să le simplifice și să le scurteze. Măcar la atâta puteă servi calitatea d-sale, cu care atâta se laudă, de om de legi, adecă de om deprins cu formalitățile și dându-le primul loc în preocupările sale.

Și pe urmă nu tocmai acum eră momentul ca d-l Ministru să se plângă de lungimea termenelor impuse de lege. Când d-sa a pus opt luni până să facă o alegere, chiar după ce a suprimat formalitățile de cari se plângea, mai are dreptul să vorbească așa? Dacă ar fi început împlinirea acelor formalități în Octombrie, când Sinodul și Consistoriul Superior se aflau reunite, ele ar fi fost în larg terminate până în primele zile ale lui Decembrie, și alegerea se puteă face atunci cu împlinirea tuturor formalităților; pe când d-l Arion, chiar scutit de ele, nu a putut-o face decât peste alte două luni.

Când făurește cinevă argumente pentru a apăra o cauză ce nu se poate apăra, ar trebui cel puțin să și le aleagă așa ca să nu se întoarcă în contra sa.

* * *

Desființarea reformei din 1909, ori din ce punct ar fi privită, se prezintă dar ca o măsură retrogradă, ca un pas lipsit de chibzuială, ca un expedient destinat a da satisfacție unui răsvrătit care prin nimic nu o merită. Să puteau aduce legii îmbunătățiri de detaliu și de redacție, cari să o clarifice mai bine, să facă să dispară unele îndoeli, dar nu să se suprimă și să se facă astfel inutilă toată munca și frământarea prin care am trecut, și să se prepare alta pentru viitor; căci este o iluzie a-și închipui cinevă că în viața socială un progres dejă realizat se poate lua înapoi fără luptă și rezistențe.

Lipsa de prevedere pusă în această chestie a devenit evidentă imediat, cu ocazia alegerii de Mitropolit Primat. La Senat, eu atrăsesem atenția d-lui Ministru asupra pericolului restrângerii cercului de alegere. D-sa, încurajat de aplauzele majorității sale, cu cunoscuta sa încredere în sine, a răspuns prin glume ușoare. Nu-și închipuia că din cinci Episcopi și un Mitropolit nu se va găsi unul pentru scaunul Ungro-Vlahiei. Curând însă s'a lovit de realitate, și după moartea Episcopului de Argeș, desorientarea a fost așa de mare, în cât a fost vorba de o nouă modificare în lege, abia la două săptămâni după cealaltă. Nici odată matematica nu și-a răsbunat în mod mai strălucit și mai deplin contra presumpțiunii și a superficialității.

Cuvântul acesta poate să supere, dar nu știu care altul să poate aplică atunci când o lege de asemenea importanță se face fără cunoașterea exactă nici a stării lucrurilor, nici a canoanelor, nici a trebuințelor prezente și viitoare; mai mult decât atât, când se face cu atâta lipsă de îngrijire, încât se strecoară într'insă lucruri cari se contrazic și între ele, și cu vorbele și intențiile autorului legii.

Ca să dovedesc ceea ce spun, reproduc aci, unul lângă altul, textul unei părți din art. 2 al legii dela 1872, cu modificările lui din 1909 și 1911.

După legea din 1872: „Sunt eligibili la demnitatea de Mitropolit Episcopii eparhioți ai țării, iar la acea de Episcop eparhiot toți membrii clerului român cari după sfintele canoane ale Bisericii ortodoxe pot fi aleși. Mitropolitul Primat al României, Mitropolitul Moldovei, precum și Episcopii eparhioți nu se pot alege decât dintre arhieriei români“.

După legea din 1909: „Sunt eligibili la demnitatea de Mitropolit și la aceea de Episcop eparhiot toți membrii clerului român cari, după sfintele canoane ale Bisericii creștine ortodoxe, pot fi aleși“.

După legea din 1911: „Sunt eligibili la demnitatea de Mitropolit Episcopii eparhioți ai țării; iar la acea de Episcop toți membrii clerului român cari, după sfintele canoane ale Bisericii ortodoxe de răsărit, pot fi aleși“.

Cu ocazia discuției din Senat, d-l Arion, vorbind despre acest articol, zisese că revine la legea din 1872. E adevărat că în notele stenografice imprimate găsesc că d-sa ar fi zis că revine

„la principiul legii din 1872“. Nepotrivirea aceasta mi se pare ciudată, mai ales că eu, care asistam la discuție, notasem cuvântul în momentul când a fost pronunțat, și l'am și relevat îndată după proclamarea votului, arătând că legea propusă de d-l Arion nu se potrivește cu cea din 1872, și că această nepotrivire între vorbele și textul d-lui Ministru nu poate să fie decât din lipsa de studiu la alcătuirea legii.

D-l Ministru s'a părut foarte încurcat de observația mea; dar, ca om abil ce este, a găsit o poartă de scăpare: „Eu nu am zis că revin la textul legii din 1872, dar la principiul ei“.

Nu-l voiu șicană pe d-l Arion asupra cuvântului; dar să vedem faptele. Să se compare cele trei texte de mai sus, și se va vedea; 1) că în ceea ce privește alegerea de Mitropolit, d-l Arion revine la *textul* legii din 1872; 2) că în ceea ce privește alegerea de Episcop eparhiot, d-sa revine la *textul* legii din 1909, iar nu la cea din 1872, care pentru aceasta cere calitatea de arhieru.

Apoi dacă este așa, și chiar admitând separația subtilă pe care o face d-l Arion între *textul* și *principiul* unei legi, pe ce temei pretinde d-l Arion că se întoarce numai la *principiul* legii din 1872, nu și la al celei din 1909, pe câtă vreme situația textului său față de ambele acele legi este exact aceeași? Textul din 1909 relativ la alegerea Episcopilor se regăsește întocmai în cel din 1911 și este diametral opus cu cel din 1872; și d-l Arion pretinde că este identitate de *principiu* între 1911 și 1872, și nu între 1911 și 1909?

Găsesc că d-l Arion a mers cam departe în suficiența sa, când a crezut că asemeni lucruri se pot crede, numai pentrucă le afirmă d-sa.

Adevărul nu poate să fie decât unul din aceste două: ori că redactarea proiectului s'a făcut cu așa de puțină îngrijire în cât s'a strecurat în el textul din 1909 relativ la alegerea Episcopilor, contra intenției d-lui Ministru; ori că, la Senat, știind că Sinodul ceruse, asupra acestui articol, revenirea pe toată linia la legea din 1872, avuse un *lapsus linguae*, pe care n'a știut pe urmă cum să-l dreagă.

Nu pot însă lăsa să treacă nerelevate teoriile pe cari a crezut de cuviință să le formuleze d-l Ministru în această ocazie.

Mai întâiu ce însemnează acea distincție pe care o face d-sa

între principiul și textul unei legi? Textul nu este decât traducerea în cuvinte a principiului, și nu poate să fie opoziție între unul și altul. Se poate admite că legiuitorul una ar avea în cap, și alta ar scrie să se facă? El trebuie, din contră, să redigeze textul său cu cea mai mare atenție, așa ca să nu cuprindă decât ceea ce vrea principiul legii, și nimic altceva decât aceasta. Dacă nu face așa, una din două: ori că nu-și cunoaște limba și nu știe să exprime ceea ce cugetă, ori că cu intenții ascunse introduce antagonism între text și principiu, ca să se serve când de unul când de altul, după cum îi va veni la socoteală.

Textul din 1909 exprimă principiul că Episcop poate fi ales cineva care încă nu e arhieru; cel din 1911 reproduce pe cel din 1909; prin urmare nici principiul celui din 1911 nu poate cere calitatea de arhieru, pentru că atunci ar fi reprodus textul din 1872, iar nu pe cel din 1909. Așa dar, conform textului astfel votat, nimic nu ar putea obliga pe Marele Colegiu să aleagă numai dintre arhierii, când textul legii nu e așa.

Deși cam lungă, nu pot să mă opresc de a reproduce în întregime partea din răspunsul d-lui Arion care se referă la această chestie, nu numai pentru că constituie un model rar de confuzie de idei și de lipsă de logică, dar mai ales că țin să protestez din toată puterea contra modului cum înțelege d-sa alcătuirea și înțelegerea legilor.

Iacă bucata în chestie:

„Mi se impută că art. 2 nu ar reveni la principiul legii din 1872.

„Eu nu am zis că revin la textul legii din 1872, dar la principiul ei, și oricât ar crede d-l reprezentant al colegiului II de Român, ca să nu mai zic d-l Haret, că nu studiez legile, dar știu cu toții că nu se reproduc întocmai legile ad-litteram, și numai pentru acest lucru am pus textele legii pe trei coloane: legea din 1872, cea din 1909 și legea mea.

„Dar am zis, domnule reprezentant al colegiului II de Român, că revin la *principiul legii* din 1872!

„Principiul legii din 1872 este că nu se poate alege Mitropolitul decât dintre Episcopi, și Episcopi dintre Arhierii.

„Și explicațiile pe cari le-am dat au întărit spusele mele.

„Imi pare, d-lor, că nu poate să fie ceva mai categoric. Căci, de, d-lor! O fi parlamentar tânăr d-l Haret, dar nu poate să fie

așă de tânăr în cât să nu știe că este o deosebire între textul unei legi și spiritul ei, și că se interpretează legea după spiritul ei, iar nu după litera ei, și că spiritul legii obligă pe Ministrul care face legea.

„Și când fac eu asemenea declarații, că ceea ce propun acum este conform cu spiritul legii din 1872, nu mai trebuie să mai pun textul întocmai ca în legea din 1872.

„De ce n'am făcut-o ?

„Pentru că, d-lor, se poate întâmpla ca un acord să intervină între puterea laică și Sinod în privința numirii unui Episcop, și am vrut ca din cauza aceasta să las poarta deschisă ca să se poată stabili un asemenea acord între Sinod și puterea laică, spre binele Bisericii noastre.

„Iată pentru ce am luat formula cea dintâiu din legea dela 1872 și formula cea de a doua din legea mea“.

Iacă formularea pe față, îndrăzneată și fără înconjur a unei teorii cari este una din plăgile cele mai mari și mai periculoase ale societății contimporane, căci sub pretext de interpretare, ea consacră practica alterării și nerespectării legilor celor mai categorice.

Știința dreptului este, fără îndoială, o știință nobilă, și din punctul de vedere al societăților omenești, ea este cea mai dintâiu și cea mai respectabilă din toate ; aceasta însă numai cu condiția ca ea să fie expresia întreagă și neîntunecată a adevărului, și numai a adevărului.

Dar s'a întâmplat cu știința dreptului ceea ce s'a întâmplat și cu religiile cele mai nobile, când preoții lor au învățat arta de a face din ele formule goale.

Alături cu oamenii cari înălbesc lucrând ca să perfecționeze știința, alături cu cei cari pun tot sufletul și dragostea lor ca să facă legi bune și drepte, înflorește școala acelora cari practică metoda de a restălmăci, — de a *interpreta* — tot, până și textele cele mai evidente și mai nediscutabile, pentru a trage din ele urmările cele mai neașteptate și mai contradictorii, cari să serve după împrejurări și după trebuințele momentului. Și în vechime a înflorit o asemenea școală. Adepții ei se numiau *sofiști* și meseria lor eră de a învăța pe tineri cum, plecând dela una și aceeași premisă, să demonstreze după voe consecințele cele mai

opuse. Dar în cetățile vechi s'au făcut legi cari goneau din ele pe sofști. Azi ei stăpânesc lumea.

D-l Arion face o lege și spune într'însa că Episcopii se pot alege în cutare fel ; dar tot d-sa declară în Senat că interpretează legea aceasta în felul diametral opus, și spune curat că face aceasta pentruca să fie posibil să explice legea ori într'un fel, ori în altul, după cum va voi.

Este admisibil, este onest aceasta ? Atunci ce mai însemnează legile, și la ce mai servă ele, dacă nu mai știe cinevă ce temeiu să pună pe dânsule ? E lucru serios a pretinde că vine va voi să facă o alegere de Episcop, să nu creadă textul pe care-l are sub ochi, care spune verde ce vrea, care a fost votat și promulgat, ci să caute *Monitoarele* ca să vadă ce a putut spune un Ministru de pe vremuri, la un moment de strimtorare ? Dar atunci mai simplu ar fi ca, pe cât va trăi acel Ministru, să nu se uite nimeni la lege, ci să-l lase pe dânsul să facă ce va vrea ; căci cine să interpreteze mai bine gândul cuivă decât el însuși ?

Știința onestă se revoltă contra acestei concepții ; și cât pentru mine, știința pe care am fericirea de a o cultivă știu că nu mă va lăsa nici odată să alunec pe povârnișul pe care d-l Arion înaintează cu surisul pe buze. D-sa se arată încântat, și nu odată mi-a dat să înțeleg cât de superior se socotește d-sa unui simplu matematician care nu pricepe nici nu practică restălmăcirea textelor, pentru a scoate din ele ceea ce nu cuprind. Socotesc că este de prisos să-i spun și eu sentimentul meu în această privință.

* * *

Din cele ce preced se vede ce valoare și câți sorți de viață are legea d-lui Arion. Intr'o stare normală de lucruri s'ar fi cuvenit ca asupra acestor lucruri foarte grave și importante să urmeze discuții liniștite și obiective, din cari poate ar fi cșit o lucrare mai bună decât cea pe care o discut aci. In Camerele liberale așa se făcă, și toată lumea știe de ce largă libertate și de câtă deferință se bucurau oratorii opoziției, și de câte ori părțile lor își găseau chiar loc în legile ce se votau. Dar sub regimul conservator așa ceva este peste putință. In Camerele conservatoare, opoziția nu are parte decât de vociferările și de întreprerile injurioase ale majorității, cari vin să se adauge pe

lângă calomniile josnice și insultele triviale ale șefului guvernului. În asemenea condiții eră imposibil să se discute, și m'am mirat de pretenția d-lui Arion care cerea dela mine o „oposiție frânc parlamentară“, d-sa, membru într'un guvern care a desonorat regimul parlamentar.

Acum, regimul dela guvern, după ce s'a umilit în mod inutil înaintea fostului Episcop de Roman, s'a ales cu o lege care nu rezistă discuției, și se află în fața unei situații în Biserică tot așa de periculoasă ca și în ziua întâiu. D-l Arion care în cursul discuției a zis că principiile legii din 1909 nu sunt principii conservatoare, a dat Bisericii o lege făcută după aceste principii. Noi credem că o lege făcută pentru Biserică nu trebuie să fie făcută nici pe tipar liberal, nici conservator. Trebuie ca tot partidul conservator să amestece și aici considerațiile meschine de partid, și să creeze precedentul că până și legile bisericesti să se schimbe la fiecare schimbare de guvern, deodată cu subprefecții. Nu va fi aceasta singura dovadă de nivelul la care a rămas partidul conservator, în fața progreselor realizate în viața noastră publică.

Chestia fostului Episcop Gherasim al Romanului.

Origina și cauza aparentă a turburării produse în Biserică în acești din urmă trei ani a fost aserțiunea fostului Episcop de Roman că legea votată în 1909 eră contrară canoanelor, și de aci pretenția lui imperioasă ca ea să fie modificată, dacă nu chiar abrogată, imediat.

Deși chestia aceasta s'a discutat pe larg, și în Senat, și în Sinod, și deși s'a dovedit atunci cu prisosință lipsa de temeinicie a pretențiilor P. S. Gherasim, este necesar să o mai limpezim aci pentru acei pe cari îi poate impresiona o asemenea învinovățire, înainte de a expune modul cum s'a desfășurat conflictul, și de a arăta cari au fost factorii, cu totul streini de interesele Bisericii, cari au intervenit într'însul agravându-l, pentru a trage foloase din el.

Invinovățirea adusă legii din 1909 că e contrară canoanelor, se întemeie pe aceia că preoții nu pot să stea alături cu Episcopii.

În acuzația aceasta, P. S. Gherasim a găsit pretextul pentru

a porni toată cunoscuta turburare de care s'a făcut vinovat. P. S. S. nu s'a sfiit chiar de a pronunța cuvântul de *erezie*, ceea ce dovedește că nu-și da bine seama de valoarea cuvintelor. Erezie va să zică o abatere care interesează dogmele, adică însuși fondul credinței asupra divinității, care formează fondul dogmatic al religiei, pe când modul cum eră constituit Consistoriul eră o chestie de organizație bisericească. Dar P. S. Gherasim nu prea eră preocupat de exactitatea sensului cuvintelor; P. S. S. ținea să producă efect.

Dintre canoane, unele sunt privitoare la dogme. Acestea nu suferă nici o schimbare și au rămas nealterate, așa cum le-a stabilit conciliile ecumenice. Altele, cele privitoare la organizarea și administrarea Bisericei, au suferit continue schimbări, aduse chiar de către conciliile ecumenice, și unele chiar după dânsese. Și nici nu putea să fie altfel. Organizarea bisericească a fost totdeauna în strânsă legătură cu organizarea Statului, ca să nu mai vorbesc și de alte împrejurări variabile; și în timpul celor șapte secole cari au trecut până la ținerea ultimului conciliu ecumenic, câte schimbări nu a suferit societatea în mijlocul căreia trăia Biserica! De aceea se întâlnesc în canoane nenumărate contradicții, de oarece o chestie care în secolul al doilea fusese rezolvată într'un fel a trebuit în secolul al optulea să se rezolve cu totul altfel. Exemple se pot citi oricâte. Așa, conciliile apostolice prevedeau ca Episcopii să fie căsătoriți, pe când mai târziu s'a impus celibatul. Pentru judecarea Episcopilor s'a cerut mai întâiu 3 arhieriei; mai pe urmă numărul acesta s'a urcat la 12.

Se înțelege că, în cursul timpului, Statele au fost silite să se conformeze acelora din canoane cari li se potriveau. Spre exemplu, cum eră să adopte un tribunal de 12 arhieriei pentru judecarea Episcopilor un Stat mic care nu avea 12 arhieriei, cum este Serbia sau Muntenegru?

Mai mult decât atât: de foarte multe ori unele State au fost silite, de împrejurările lor particulare, să impună Bisericii lor o organizație nejustificată prin canoane, ba uneori în opoziție cu ele. Voiu citi îndată cazuri precise de acestea.

Când dar s'a zis că Consistoriul Superior Bisericesc, așa cum îl organizase legea din 1909, este anticanonic, trebuia să se dovedească că nu este nici un canon care să admită o asemenea

organizație, și că nu este nici un Stat ortodox în care să nu se regăsească ea.

Dar fără a intra în citații mai lungi, e destul a se aminti că canoanele apostolice prevăd că toate afacerile Bisericii să se trateze de întreaga adunare a credincioșilor; și mai sunt și altele. Iar cât pentru țările ortodoxe cari au mers mai departe decât legea din 1909, se pot cita multe: bisericile dela Carlovăț, din Bucovina, din Transilvania, din Grecia, dela Tiflis, admit toate, într'o măsură mai mult sau mai puțin largă, și arhimandriți, ieromonahi și simpli preoți să ia parte chiar în Sinoadele respective.

Exemplul cel mai tipic însă ni-l dă Rusia. Acolo Sinodul, pe lângă un număr mic de Mitropoliți și Episcopi, cuprinde și doi preoți, și anume pe duhovnicul Țarului și pe protopresbiterul clerului militar. Organizația aceasta, cu mici modificări, datează dela Petru cel Mare, și a fost aprobată, după mijlocirea lui, de cei patru Patriarhi ai Orientului, cari au recunoscut în Sinodul rusesc astfel constituit „un frate al lor întru Christos”, cu aceleași drepturi pe cari le au și ei. Iar întru cât privește atribuțiile acestui Sinod, iacă cari sunt ele: alegerea și hirotonisirea episcopilor, înființarea de episcopii și vicariate, transferarea de episcopi dela un scaun la altul, luarea de măsuri în caz de boală incurabilă sau de slăbiciune a vreunui episcop. Trec sub tăcere o lungă listă de alte atribuții mai puțin importante. Și pentruca afirmările acestea să nu fie suspecte, arăt că ele sunt luate din două scrieri, cari au o deosebită autoritate în împrejurările de față: Una este *Studiu despre ierarhia și instituția sinodală în Biserica ortodoxă a Răsăritului în genere și despre ierarhia și instituția sinodală în Biserica ortodoxă română în special*, de Calinic Miclescu și Iosif Naniescu, Mitropoliți, și Melhisedec, Episcop de Roman. Cealaltă este *Privire asupra instituției sinodale în diferite biserici ortodoxe de răsărit*, de Const. Chiricescu, însuși amicul și consilierul P. S. Gherasim în lupta întreprinsă de P. S. S. contra Sinodului și tuturor autorităților constituite ale țării.

Așa dar în cele mai multe din Bisericile ortodoxe de Orient, simplii preoți sunt admiși, nu numai a face parte din instituții alăturate pe lângă Sinod, dar a lua parte chiar în Sinod, cu toate drepturile și atribuțiile cuvenite în această calitate; și acea-

stă organizație se găsește chiar în Rusia, care se dă și se recunoaște ca țara bincredincioasă prin excelență.

În nenumărate rânduri l'am invitat, l'am somat pe P. S. Gherasim să spună dacă biserica Rusiei și celelalte ca dânsa sunt sau nu contra canoanelor ; nici odată nu a răspuns, nici în Senat, nici în Sinod, nici în vreuna din mulțimea de comunicații ce făcea pe la gazetele de altă lege. La Sinod, după ce citea anatemele sale, se grăbea să fugă, și nu răspunde un cuvânt celor cari încercau să stea de vorbă cu P. S. S. Aceasta i-a permis să întretină turburarea atâta vreme, fără ca publicul, care nu putea urmări de aproape cele ce se petreceau, să-și dea seama de partea cui este adevărul. Dar acum când toată chestia este ajunsă în domeniul public, nimic dintr'însa nu mai poate rămâne ascuns, și toate echivocurile trebuie să înceteze. De aceea din nou invit și somez pe P. S. Gherasim să declare cum privește P. S. S. Biserica rusească, ca să nu mai vorbesc de celelalte : este sau nu este canonică ? Da sau nu ?

Îl rog să bage de seamă că dacă și de astădată va tăcea, aceasta va fi o dovadă că nici P. S. S., nici aceia cari-i dictau hârtiile pe cari avea să le citească la Sinod, nu au ce răspunde ; și așa fiind, ori că P. S. S. și-a permis să turbure Biserica noastră pe tema canoanelor cunoscându-le așa de puțin în cât nici nu știă ce se petrece în țările ortodoxe, și în special în Rusia ; ori că știă, și atunci știă de asemenea că acuzația P. S. S. nu eră întemeiată, și atunci eră îndoit de vinovat.

Știu bine că P. S. S. dispune de sfaturile acelor cari din umbră îl povățuesc cum să învâle adevărul, și de miile de voci ale ziarului evreesc pe care P. S. S. a crezut de cuviință să-l aleagă de organ în care să expună vederile sale în chestiile cele mai delicate care interesează Biserica noastră drept credincioasă. Eu nu am decât vocea mea ; dar îl asigur ca voi ști să mă serv de dânsa în așa fel, în cât să fac să nu mai fie un singur om în țara aceasta care să nu vadă de care parte este adevărul și de care ceea ce este contrar adevărului.

Una din două : ori P. S. S. va tăcea, cum a tăcut până acum, ori, dacă va vorbi, va recunoaște că în Rusia simplii preoți fac parte chiar din Sinod și iau parte la toate lucrările lui, fără ca să se fi găsit până acum cineva care să spună că Rusia este o țară eretică și care nesocotește canoanele. Și într'un caz și în-

tr'altul, proba va fi făcută, că chiar dacă prin legea din 1909 am fi făcut și noi ca Rușii, chiar dacă am fi introdus pe preoți în Sinod, ceea ce nu am făcut, totuși nimeni nu ar fi avut dreptul, nici P. S. Gherasim, nici altcineva, să ne acuze că călcăm canoanele, precum nu acuză nici pe Ruși.

Din această dilemă nu se poate eși; pentru că dacă i-ar trece cuivă prin minte să spună că ceea ce este permis Rusiei și altor țări ortodoxe nu este permis României, aceasta ar însemna că canoanele nu au în ele nimic absolut; că ele pot varia în aplicația lor nu numai în timp, dar și în spațiu; că nu numai ceea ce eră bun în ele acum o mie de ani nu mai este bun astăzi, dar că și ceea ce convine din ele unei comunități creștine, nu convine alteia; și dacă ar fi așa, cu ce drept se pretindă cineva, un singur om, să impună unei țări întregi, contra convingerilor și trebuințelor ei, o anumită interpretare a cutărui canon, numai pentru că mintea lui nu poate cuprinde alte interpretări, pe cari alții le-au văzut deja și le și aplică de sute de ani?

Regret că spațiul nu-mi permite să insist mai mult asupra acestui punct; aş putea dovedi că România, departe de a se fi aventurat prea mult în reforme prea înaintate, este aproape singura țară ortodoxă în care clerul să fie ținut așa de la o parte de interesele Bisericii cum este la noi. Și tocmai la noi să se isce atâta turburare atunci când încercăm și noi să eșim din această stare de înapoere și să facem un timid pas înainte! Dar atunci ce s'ar fi întâmplat dacă am fi adoptat pur și simplu organizația Sinodului rusesc?

Dar norocul turburătorilor a fost că chestiile acestea sunt foarte rău cunoscute la noi, și de când lumea se știe că e mai ușor de pescuit în apa turbure.

Netemeinicia învinovățirii de necanonicitate se va vedeă și mai bine după ce voi expune economia legii din 1909 și a organizării Consistoriului Superior Bisericesc.

După canoane, numai Episcopii și Sinodul format din ei sunt în drept să hotărască în chestiile de dogmă și în acele de disciplină și de administrație curat bisericească. Tot ce nu intră în aceste trei categorii nu mai aparține de drept Episcopului sau Sinodului, și poate să cadă în competența oricărei alte autorități.

Autoritatea aceea este de ordinar puterea civilă, care și-a exercitat aceste drepturi totdeauna, fără nici o contestare serioasă din partea nimănui. Astfel puterea civilă administrează de cele mai multe ori averile Bisericii; ea plătește salarii și pensii personalului clerical, clădește și repară bisericile și mănăstirile, organizează și administrează școlile de teologie și seminarele și în genere tot învățământul religios, supraveghează purtarea și pedepsește abaterile clericilor cari sunt de natură civilă sau penală, în afară de biserică; și altele asemenea. Până aci este dreptul ei.

Ar trece însă peste acest drept și ar încălca în prerogativele Episcopului și ale Sinodului, dacă ar mută pe un preot dela o biserică la alta sau l'ar oprî de a servi la altar; dacă l'ar pedepsi pentru greșeli sau negligențe în serviciul său de preot; dacă din propria sa autoritate ar destitui pe un preot sau pe un Episcop. Au fost cu toate astea cazuri când puterea civilă a trecut și peste aceste margini; dar acestea au fost adevărate uzurpări, la fel cu aceea când, spre exemplu, Biserica Romei avea pretenția de a conferi și de a retrage coroana suveranilor, după placul și convenințele ei.

Drepturile Episcopatului, așa cum sunt hotărîte prin canoane și cum sunt lămurite aci, au fost consacrate prin art. 12 al legii sinodale din 1872, care zice: „Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române va statua asupra tuturor afacerilor spirituale, disciplinare și judiciare curat bisericești, în conformitate cu sfințele canoane ale sfintei Biserici ortodoxe de Răsărit“.

Acest articol a rămas neschimbat în legea din 1909, unde este trecut ca art. 14, adăogându-i-se la fine: „Și cu dispozițiile legii de față“.

Prin urmare, această din urmă lege a lăsat neatins drepturile Episcopatului, așa cum sunt stabilite prin canoane. A lăsat în deplina lui competență afacerile spirituale, disciplinare și judiciare, întocmai cum le avea dela 1872.

Dar odată ce drepturile acestea ale Episcopatului, — singurele lui drepturi canonice, — au fost respectate, Statul eră în dreptul lui să dispună cum va crede el de cuviință de partea de atribuții cari-i reveniau lui și pe cari le exercită el după chibzuința lui. Aceste atribuții el le exercită prin Miniștrii săi, prin funcționarii

săi, prin orice organ ar crede el de cuviință să creeze pentru a-i înlesni sarcina.

Așa fiind, Statul eră în drept să creeze și un organ ca acela al Consistoriului Superior Bisericesc, întru cât nu conferia acestui organ nici unul din drepturile cari după art. 14 din lege și după canoane aparțineau Episcopatului, ci numai parte din atribuțiile cari și până acum cădeau exclusiv în competența Statului.

Dreptul acesta este necontestat.

Ministrul de Culte a avut totdeauna, și are și astăzi, dreptul de a se consulta cu Consiliul General și cu Consiliul Permanent de Instrucție, când e vorba de programele seminariilor și de organizarea Facultății de Teologie. El a avut dreptul de a înființa o Casă a Bisericii și de a-i încredința, sub autoritatea lui, exercitarea atribuțiilor ce are în materie bisericească. El are dreptul să convoace când vrea și cum vrea un număr de oameni, fie și preoți, pentru a le cere sfatul, fie asupra programelor seminarelor, fie asupra celui mai bun chip de a utiliza veniturile bisericești, fie pentru a face un proiect de lege asupra lumânărilor de ceară.

Cine dar are dreptul de a-l oprî ca, pentru asemenea consultații, sau chiar pentru exercitarea efectivă a parte din prerogativele cari-i aparțin de drept lui, Ministrului, el să formeze prin lege un organ constituit în mod regulat, cu toate precauțiunile și garanțiile pe cari numai o lege le poate da, și format tocmai din rândurile clerului, cel mai interesat pentru buna conducere a treburilor bisericești și cel mai competent pentru a fi consultat în asemenea materie?

Așa a fost înființat la 1909 Consistoriul Superior Bisericesc.

Lui i s'a dat dreptul să ia cunoștința de două feluri de afaceri.

Unele priviau chestii disciplinare și de administrație eparhială. Acestea, după canoane, căzând în drepturile Episcopatului, Consistoriul Superior nu putea să se pronunțe asupra lor decât cu vot consultativ și avizele lui nu aveau valoare decât după ce erau ratificate de Sinod. Cu modul acesta se respectă în întregime drepturile canonice ale Sinodului.

A doua categorie de afaceri deferite Consistoriului Superior erau din acelea cari până atunci intrau în atribuțiile exclusive ale Ministrului, și asupra cărora el nu eră obligat să ceară avi-

zului Sinodului, și mai totdeauna nici nu-l cerea. Avizele acestea nu aveau dar nevoie să aibă ratificarea Sinodului, de vreme ce asemenea ratificare nu se ceruse nici mai înainte.

Aceasta este toată economia celor trei articole pe cari P. S. Gherasim a socotit de cuviință să le atace ca necanonice, cerând ca Consistoriul Superior să nu aibă decât vot consultativ și ratificat de Sinod în toate cazurile, chiar în acele pe cari canoanele nu le conferiau Sinodului, și cari nici până atunci nu cădeau în competența lui.

Expunerea scurtă și simplă pe care am făcut-o aci va face să înțeleagă pe oricine cât de excesivă și neîntemeiată eră această pretenție. De altfel, evenimentele au dovedit că chestia canonicității nu a fost decât un pretext pentru a se satisface doar alte patimi ale P. S. S.

Și cu toate acestea, d-l Arion i-a intrat în voie; D-sa a făcut din Consistoriul Superior o adevărată parodie, făcând ca avizele lui să nu poată fi luate în seamă nici chiar de Ministru, decât cu ratificarea Sinodului, fără să se gândească că prin aceasta nu a făcut decât să restrângă propriile sale drepturi, pe câtă vreme mai înainte avea atâtea chestii asupra cărora nu avea impusă această servitute, la care s'a supus acum fără nici un folos.

D-l Arion a ținut numai decât să-și lege numele de legea sinodală. A reușit, dar nu pentru multă vreme, căci Consistoriul Superior Bisericesc, așa cum l'a făcut d-sa, parodie și inutilitate, nu poate să rămână. Ori trebuie readus a fi o instituție serioasă și utilă, ori trebuie suprimat pur și simplu. Am însă nădejdea că în Țara Românească se vor mai găsi guverne cari să înțeleagă că nu se dă cu piciorul într-o forță socială ca aceea a cîerului reprezentat în Consistoriu, și că cel mai bun mijloc de a îndrepta treburile Bisericeii este tot acela de a întrebuița pentru aceasta înseși forțele Bisericeii.

Toată lumea înțelege aceasta, și pretutindeni ideile acestea și-au făcut drum de demult. Pretutindeni unde s'a simțit o slăbire în viața bisericească remediul ce s'a aplicat a fost de a face să circule seva în întregul organism, punând legătură între părțile lui cari până atunci trăiau izolate sau în antagonism unele cu altele. Chiar la noi, atunci când suflarea dătătoare de viață de pe la 1857 ne-a făcut să ne dăm seama de trebuința de a pune în mișcare toate forțele noastre sociale, cei mai mari

bărbați de Stat, ca Kogălniceanu, și cei mai iluștri membri ai clerului, ca Melhisedec și Neofit Scriban, au cerut înființarea unui Sinod, în care să intre și preoții de mir. Peste munți, Șaguna prin acest mijloc a făcut minunea de a clădi numai în câțiva ani un admirabil edificiu care este adăpostul inviolabil și al Bisericei, și al naționalității românești de acolo; și azi învățatul Episcop Miron Cristea dela Caransebeș, aprobă reforma făcută la noi și nu o găsește anticanonică. În fine, chiar la noi Sinodul, în repetate rânduri, prin vocea celor mai mulți din membrii săi, chiar a actualului Mitropolit Primat, și în special prin moțiunea sa dela 21 Decembrie 1909, a recunoscut canonicitatea legii, care de altfel eră în cea mai mare parte opera a doi fruntași chiriari.

Avem dar deoparte exemplul pus în practică al țărilor ortodoxe și în prima linie al Rusiei, precum și părerea întregului nostru Sinod și a luminelor Bisericei noastre, ca Melhisedec, Scriban și Cristea, iar de alta pe singurul fost Episcop de Roman, care fără să dovedească nimic, fără să fie în stare a răspunde la dovezi și argumente, are pretenția de a impune lumii întregi voința sa. Este serios aceasta? Când e vorba a se alege între știința și priceperea P. S. Gherasim și aceea a ilustrului său predecesor în scaunul Romanului poate cineva stă la îndoială? Și dacă s'ar putea admite ca răsvrătirea unui singur arhieru să fie de ajuns pentru a răsturnă ordinea lucrurilor și a impune interpretări fantastice ale textelor, ar mai fi posibilă ordinea în Biserică și în Stat?

Încă odată, învinovățirea de necanonicitate nu are nici un rost, și nu ar fi avut chiar dacă, în loc de a fi o instituție curat consultativă în chestiile de domeniu episcopal, după cum eră prin legea din 1909, Consistoriul Superior ar fi intrat și în acest domeniu, după cum e în Rusia. Iar cât pentru cuvântul de erezie, pe care de asemenea l'a asvârlit P. S. Gherasim, el este o simplă absurditate.

După cum am mai spus și în altă ocazie, legea din 1909 nu tinde să pună Consistoriul Superior nici alături cu Sinodul, nici deasupra lui. Atribuțiile lui fuseseră delimitate cu cea mai mare îngrijire în marginile canoanelor, și când s'a ivit o îndoială, cum a fost în aceea a apelurilor în caz de caterisire, ea a fost

imediat rezolvată prin deplină înțelegere între Sinod și Consistoriu, fără a da loc la nici un conflict.

Așa fiind, nu pot atribui decât unei imprudențe sau necunoașterii chestiei faptul că d-l Ministru Arion, în diverse ocazii și în special în întrunirea majorităților dela 11 Februarie curent, a vorbit despre necanonicitatea legii. Dacă ar fi cunoscut canoanele și organizația bisericească din celelalte țări ortodoxe, nu ar fi vorbit așa. Colegul său în știința dreptului, d-l Disescu, care are norocul să fi citit canoanele, atât în discuția dela Senat, cât și prin scrisoarea sa din Iunie trecut publicată prin ziare, a recunoscut că legea este perfect canonică. Dar d-l Arion pe ce s'a întemeiat când a afirmat contrariul? Să nu fie această aserțiune hazardată tot efectul superficialității, lipsei de studiu și dorinței nestăpânite de a produce efect momentan, a cărei victimă a mai fost și alte dăți d-l Arion? Dar împrejurarea de față eră prea serioasă pentru ca fiecare vorbă a Ministrului să nu fie cumpănită de două ori înainte de a fi zisă. Când un Ministru spune că în România nu este permis ceea ce este permis în Rusia, ba încă cu mult mai puțin decât ceea ce se face acolo, el spune o vorbă gravă care poate să aibă urmări nici nu se știe când. Este ca o abdicare a Statului Român ia un drept al lui, pe care-l exercită fără nici o piedică celelalte state ortodoxe; este consacrarea unei stări de inferioritate pentru noi față de celelalte comunități de legea noastră, inferioritate pe care nimic nu o justifică; este a legă mâinele Statului nostru pentru ziua când s'ar ivi vreodată necesitatea de a face și noi ceea ce au făcut alții, eventualitate pe care azi nu o avem în vedere, dar care, cine știe? se poate să se impună cândvă, cu consimțământul tuturor. În ziua aceea cinevă care ar voi să repete exemplul P. S. Gherasim ar găsi sprijin în vorbele unui fost Ministru, care, ca reprezentant al Statului, renunțase la un drept cert al Statului, pe când acelaș Ministru promitea înființarea unui parlament preoțesc, care în adevăr eră contrar principiului organizării bisericești. Asemenea exemple de lipsă de șir în idei nu sunt recomandabile.

Ca să se vadă și prin o nouă dovadă câtă lipsă de consistență are sgomotul făcut împrejurul chestiei canonice, voi arăta care

a fost, și este încă, atitudinea fostului Episcop de Roman în alte chestii în cari canoanele sunt în adevăr călcate.

Toți membrii Sinodului recunosc și repetă că legea asupra clerului din 1893 a restrâns cu totul autoritatea Episcopilor și a știrbit drepturile lor canonice cele mai nediscutate. Prin acea lege, puterea civilă se amestecă în chestiile de înființare și desființare de parohii, de autorizația de a se clădi biserici; ea intervine la numirea și revocarea protoiereilor, funcționari curat bisericești, cari până atunci depindeau exclusiv de autoritatea episcopală; ea se amestecă în numirea și revocarea membrilor consistoriilor eparhiale cari exercită dreptul episcopal de disciplină preoțească; ea poate trimite pe preoți în judecata consistoriilor, iar prin înființarea defensorilor eclesiastici, funcționari cari depind exclusiv de Ministerul Cultelor, se amestecă în cele mai multe afaceri de domeniul pur bisericesc, și cu deosebire de cel disciplinar; în fine culmea a fost atinsă în anul 1906, când s'a admis pentru preoții dați în judecată dreptul de a avea apărători dintre laici. Aceștia, bine înțeles, în discursurile lor, numai de autoritatea Episcopului nu se preocupau. Scandalul a luat repede așa proporții, că a trebuit să se revină asupra acestei dispoziții.

În toate aceste cazuri, amestecul puterii civile în chestii de disciplină și de administrație curat bisericească este evident, și aceasta constituie iarăși în mod evident o știrbire a canoanelor. Cu toate acestea legea a fost votată la 1893 fără nici o opoziție a Episcopilor. Singuri Mitropolitul de pe atunci al Moldovei și Episcopul Dunării de Jos s'au ridicat contra ei. Cât pentru P. S. Gherasim Safirin, care pe vremea aceea protestă cu vehemență contra înlocuirii potcapului preoților prin pălărie, nu a găsit nimic de zis contra acelei legi în adevăr anticanonice; iar după ce a devenit Episcop s'a supus ei în tăcere, și nu a pomenit nici odată, în nici o ocazie, despre violarea canoanelor. Scrupulele canonice ale P. S. S. nu s'au deșteptat decât târziu de tot, dar nu acolo unde trebuia.

Imi cade sub mână un alt exemplu. După canonul 107 dela Cartagena, cei divorțați nu mai au dreptul de a se căsători din nou. Nici la noi, nici nicăeri canonul acesta nu se respectă, și însuși P. S. Gherasim, în timpul carierei sale bisericești, pe câți divorțați nu va fi cununat! Atunci cum rămâne cu respectul fanatic pe care-l profesează pentru litera canoanelor?

În fine, P. S. Gherasim a recunoscut însuși, atât în Senat, cât și în Sinod, cât și cu ocazia procesului de astă vară, că arhierii fără scaun sunt necanonici. Sunt canoane exprese și neabrogate cari condamnă în mod absolut hirotonisirea cuiva ca arhieru altfel decât ca Episcop al unei eparhii. Dacă eră așa, și dacă P. S. S. nu admite depărtarea dela canoane, eră logic ca să nu fi admis să fie arhieru necanonic înainte de a fi Episcop; sau cel puțin să nu fi contribuit chiar P. S. S. la violarea canoanelor, constințind însuși noi arhierii fără scaun, cum a făcut la 24 Maiu 1909, cu P. S. S. Nicodim Băcăoanu. La 1909, când cu modificarea legii sinodale, P. S. S. s'a răsvrătit asupra ei pe chestia Consistoriului Superior, a cărui necanonicitate eră departe de a fi evidentă, dar nu a cerut să se suprimă instituția evident necanonică a arhierilor fără scaun. În punctul acesta, călcarea canoanelor nu jignează pe P. S. S.

Un lucru reiese în mod neîndoios din toate acestea; este că violarea canoanelor prin crearea Consistoriului Superior nu a fost decât un pretext, în temeinicia căruia nici un moment nu a crezut nici însuși P. S. S. Adevăratele mobile ale răsvrătirii P. S. S. au fost cu totul altele, pe cari nu voiu lipsi să le dau pe față, fără înconjur.

Cât pentru guvern, de canoane el se turbură încă și mai puțin. Dacă a combătut legea și în 1909, și acum, dacă a contribuit atât de mult ca să transforme într'un scandal fără precedent o chestie care altfel se putea regulă relativ lesne, aceasta a fost din ură politică, din calcule meschine de interes de partid, din mania de a nu lăsa nimic în picioare din ceea ce au făcut alții, din spaima că prin legea lor liberalii își fac prea multă popularitate, și alt nimic.

*
*
*

Chestia canonicității legii din 1909, de care ne-am ocupat, și împrejurul căreia s'a făcut atâta sgomot, este numai unul din elementele crizei bisericești, și cel mai puțin însemnat din ele. Mult mai însemnate sunt însăși personagiile cari au produs și au întreținut conflictul, și printre dânsese în prima linie se pune P. S. S. Gherasim Safirin, fostul Episcop al Romanului. Pentru înțelegerea celor ce urmează, trebuie mai întâiu să-l cunoaștem mai de aproape.

Este imposibil să refac acî discursul meu din Senat din zilele de 15, 16 și 17 Decembrie 1909, când, pentru a zugrăvi pe acel care pretindea să facă morală țării întregi, m'am mulțumit să povestesc în auzul Senatului surprins și indignat un foarte lung șir de fapte ale P. S. S., întemeiate pe acte, dintre cari o bună parte le-am și citit atunci.

D-l Ministru Arion, vorbind despre ședințele acelea, a spus în mai multe rânduri, că eu aș fi insultat atunci, și încă în mod trivial, pe Episcopul de Roman. Aceasta nu este exact; desbaterile au fost publicate, și le poate vedea oricine. Cauza pe care o apăram eu eră așa de tare, în cât nu aveam nevoie să fie înjosită prin insulte, cari de altfel nu sunt în obiceiurile mele. Insulta și calomnia este arma inconștienților, cari cred că prin ele își pot infiltra forțe pe cari nu le au. Eu m'am mulțumit să înșir fapte certe și nediscutabile, fără chiar să comentez multe din ele. Dacă faptele acestea nu erau spre lauda celui care le făcuse, asta eră vina lui, dar nu însemnă că-l insultam când i le puneam sub ochi.

Dar d-l Arion care mă acuză de un fapt pe care-l știe bine că nu este adevărat, a insultat în adevăr în modul cel mai trivial posibil pe Mitropolitul Primat în ziua de 12 Martie 1909, când în plin Senat i-a aruncat în față vorbele că „spune neadevăruri” și că „nu știe ce vorbește”. „Acestea sunt în adevăr cuvinte triviale, contra cărora Senatul întreg a protestat și a cerut chemarea la ordine a celui care le pronunțase. Și acum tocmai cel vinovat de asemenea faptă are curajul să mi-o atribue mie! E cert că d-l Arion își merită locul într'un guvern care are toate îndrăselile.

Dar să revenim la fostul Episcop.

Putem zice că la 1909, când opoziția de atunci a întreprins să facă P. S. Gherasim o reputație de om sfânt și de martir, a fost o surprindere generală și în cler, și în eparhia Romanului, cari cunoșteau temperamentul P. S. S. și chipul cum înțelegea să-și conducă eparhia. Se cunoșteau conflictele sale cu răposatul Episcop Ghenadie Enăceanu, binefăcătorul său, și chiar cu Sinodul atunci când, ca simplu arhimandrit, a comis prima sa răsvrătire contra unei decizii a Sinodului, în chestia costumului preoților. Din faptele sale de Episcop, am citat în Senat exemplul unui preot care, seducând pe femeia unui sătean, a fost luat

sub protecția P. S. S. și aparat de orice pedeapsă, pe când săteanul era amenințat de P. S. S. cu afurisenia; și exemple de acestea am citat atunci multe, precum și exemple de cei mai buni și corecți preoți urmăriți de ura P. S. S. cu o înverșunare fără pereche. Am citat cazul penitenciarului dela Târgul-Ocnii, unde condamnații au rămas zece ani fără preot, și erau siliți a se adresa preotului catolic, și chiar rabinului, pentru că P. S. S. protejă pe un oarecare preot; de asemenea și cazul analog dela Spitalul din Focșani, unde se adăogia circumstanța agravantă că P. S. S. nesocotea și un vot al Camerii și o sentință a Curții de Casație. Am spus cum impunea taxe ilegale, cari erau o piedică pentru frequentarea bisericilor de către oamenii săraci, fapt pedepsit de lege, și le menținea, cu toate protestările oamenilor și cu toate intervențiile Ministerului. Expunerea acestor fapte și a multor altele la fel a ocupat atunci două ședințe; dar de atunci s'au mai adăogit și altele, cum e acela de a fi oprit pe un frate al său în arhierie să meargă în eparhia Romanului pentru a se închină pe mormântul părinților săi, de a fi hirotonisit contra legii pe niște călugări cari nu fuseseră seminarisți, pentru a-i scuti de armată, de a fi caterisit pe niște preoți pentru că cunuseră religios pe niște tineri, dejă căsătorii civil, cari trăiseră în concubinagiu, deși era o instrucție circulară a Sinodului în sensul acesta.

Ar fi imposibil să înșir aci din nou lunga serie de fapte cari arată că nici temperamentul, nici actele P. S. Gherasim nu sunt deloc compatibile cu ideea ce ne facem noi despre sfinți. Nu ne închipuim pe sfinți protejând pe cei imorali, persecutând pe cei buni, fiind în ceartă cu toată lumea, turburând liniștea sufletească a credincioșilor din eparhie prin măsuri nechibzuite și inutile, lipsindu-i chiar de ajutoarele sufletești și silindu-i a le cere dela cei de alte rituri. Ce propagandă streină putea să facă Bisericii noastre mai mult rău decât aceste purtări ale unui chiriarh al ei?

Acest caracter agresiv și violent care-l stăpânește până într'atâta în cât îl face să nu mai țină seamă nici de legi, nici de cele mai elementare convenințe, s'a dat cu prisosință pe față în cursul conflictului bisericesc și al procesului dela Iunie trecut. Ca să nu mai pomenesc de altele, dintre cari unele vor veni de sine în cursul acestei expuneri, cine nu-și aduce a-

minte de nemai pomenita ședință de astă vară a Sinodului, în cari P. S. Gherasim, cuprins de o adevărată furie, a devărsat asupra tuturor fraților săi din Sinod cele mai neauzite acuzări, calomniile neîntemeiate nici pe cea mai slabă umbră de dovadă, culese de prin gazetele de scandal și de prin cancanurile de mahala, unele poate plătuite chiar atunci pe loc? Ce nivel moral, ce mentalitate specială trebuie să aibă acela care, fără nici o trebuință și fără nici o dovadă, se complace în mijlocul acestor orori, și cu voluptate le desfășură în ochii vrăjmașilor Bisericii!

Tot atunci P. S. S. a crezut de cuviință să aducă chestia destituirii sale de către d-l Sturdza, în 1885, din direcția Seminarului din Râmnicul Vâlcei și a cauzelor cari a produs-o. Stăpânit de pornirea sa, P. S. S. a mers până a acuza de „caloamnie odioasă” pe d-l Sturdza și pe mine.

Întru cât mă privește, nu voi releva insulta P. S. fost Episcop; dar nu e tot așa pentru d-l Sturdza. Omul acesta, ajuns la vârsta de 80 de ani după o viață întreagă consacrată binelui țării și contra căruia nici cei mai vajnici dușmani ai lui nu au putut nici odată dovedi nimic necorect, astăzi a părăsit lupta. Dacă nu sfințenia caracterului cu care este investit, cel puțin cea mai elementară bună cuviință ar fi impus P. S. Gherasim să-și stăpânească gura și să-și măsoare cuvintele. D-l Sturdza, în toată viața lui, a iubit și a respectat Biserica, nu ca un Tartufe ipocrit care învâluie în haina pietății patimile și urile lui, ci ca om convins și cinstit. Cel puțin ca atare, numele lui trebuie să insufle cel mai desăvârșit respect P. S. S.

Ca să fie acuzat cineva de calomnie, și încă odioasă, trebuie să fie dovedit că a formulat acuzații fără nici un temei, și știind că nu au temei. Așa a fost în chestia care a adus destituirea dela 1885? Măsura d-lui Sturdza a fost impusă de constatările făcute de doi delegați, dintre cari unul era inspector general și celălalt medic, și de mărturisirile celor învinuiți, din cari reeșia că directorul nu-și făcea datoria de a priveghia și de a reprimă unele apucături rele în școala sa, ba încă da înaintare unora din vinovați, deși-i știa vinovați. Actele există. Iar după d-l Sturdza s'au schimbat atâția Miniștri, de toate nuanțele politice. Dacă măsura d-lui Sturdza ar fi fost pornită din pasiune și nu avea nici un temei, pentru ce nimeni nu a dat P. S. Gherasim satisfacția la care ar fi avut drept, și care nu putea fi alta decât restituirea

Iocului de director? Dar nu, nici un Ministru nu a avut curagiul acesta; faptele au fost nediscutabile, și d-l Sturdza a fost în dreptul lui să destitue pe acel care-și înțelegea în mod așa de curios datoriile sale.

Mă întreb ce interes va fi avut P. S. Gherasim să ridice chestia aceasta, el dela sine. La Senat, când l'am acuzat, despre incidentul acela eu nu am pomenit nimic. D-l Disescu însă, care apăra pe P. S. S., a crezut de cuviință să-l ridice d-sa, iar P. S. S. s'a apărat pe urmă „în mod victorios“ cum i-a plăcut să spună în Sinod. Cine a asistat la ședința aceea a Senatului, își aduc, de sigur, aminte cât de victorioasă a fost apărarea P. S. S.

Se înțelege că nu tocmai eu, care la 1885 serviam sub d-l Sturdza, puteam fi cruțat de furia P. S. Gherasim; de aceea în cursul procesului de astă vară a știut să-și plătească datoria; dar se pare că și de astă dată a depășit măsura până într'atâta, încât nu numai Sinodul, dar însuși d-l Ministru Arion a fost silit să intervină.

Intreaga purtare a fostului Episcop de Roman dă dovada unui temperament de o violență neuzită, care a devenit evident pentru toată lumea cu ocazia tristelor evenimente din urmă. Nu a fost om care să nu înțeleagă că, nu unui cleric înalt, dar nici unui laic de cea mai modestă condiție socială, nu-i eră permis să dea spectacolul unei așa deslănțuiri de ură, și mai ales în modul așa de puțin demn în care l'a produs. Și dacă P. S. S. știă să pună mâinele pe piept și să citeze pe Sf. Părinți la fiecare dată când proferă injuriile și calomniile sale, lumea nepărtinitoare știă bine ce nume să dea purtării P. S. S.; în orice caz, nu pe acela de sfânt.

Violența și nestăpânirea de sine, setea de reclamă, dar mai ales setea de a face inamicilor săi cel mai mare rău posibil, l'au împins pe P. S. Gherasim la fapte cari depășesc închipuirea. Nu voi citi decât amenințarea pe care a cutezat să o profere în ședința Sinodului din 21 Maiu trecut, că dacă nu i se va da dreptatea așa cum o pretindea P. S. S., se va adresa nu numai Tribunalului țării, dar și la Bisericile ortodoxe străine. Această aberație criminală singură ar fi fost de ajuns pentru a-i lua dreptul de a mai ocupa un scaun episcopal și pentru a-l arăta în adevărata lui lumină. Din norocire, de astă dată explozia indignării generale a fost așa de mare, în cât până și organul

oficios al guvernului a fost silit să protesteze, cu toată atitudinea ambiguă pe care a ținut-o în tot cursul afacerii.

* * *

Dacă P. S. Gherasim Safirin a fost principalul actor și agent în desfășurarea evenimentelor cari au făcut atâta rău Bisericei, mai este o întreagă bandă care l'a ajutat în trista sa întreprindere. Banda aceasta este formată din tot felul de indivizi fără scrupule, hotărâți la orice, fie pentru a-și exercita resbunările, fie pentru a pune mâna, într'un fel sau în altul, pe conducerea trebilor Bisericei și pe foloasele ce decurg din ele pentru cei pe cari nu-i încurcă prejudiciile moralei. Se găsesc într'insa profesori universitari, ba încă teologi, preoți goniți dela altar, călugări fugiți din mănăstire, renegați, oameni de alte confesiuni și de alte religii, chiar Evrei, indivizi condamnați de justiție, nenorociți fără mijloace cunoscute de existență. Această bandă neagră este care, în tot timpul scandalului, a servit de sfătuitor și de inspirator Prea Sfântului care pretindea să readucă cinstea și morala în Biserică. Ea-i alcătuea memoriile, petițiile și anatele pe cari P. S. S. venea să le citească în Sinod sau le înainta până și M. S. Regelui. Ea-i pune în gură vorbele ce avea să zică, răspunsurile ce avea să dea; de aceea P. S. S. nici odată nu cuteză să stea la discuție după ce citea hârtiile pe cari le aducea, făcute de alții. Orice i se spuneă, tăcea până a doua zi, când venea cu răspunsul pe care i-l preparaseră acoliții, și pe care P. S. S. nu făcea decât să-l recite. Banda neagră este care ținea legătura cu presa evreiască căreia prea piosul și prea creștinul Episcop găseă de cuviință să-i facă confidențele sale, să-i expună vederile sale asupra purificării Bisericei, să-i comunice scandalul cel nou pe care-l mai pusese la cale pe seama fraților săi în arhierie. Banda neagră scotea la iveală martorii falși, combină infamii noi, pregătea scandalul inedit care să alimenteze curiozitatea bolnăvicioasă a unei anumite prese. În fine banda infamă este care, abuzând în modul cel mai mizerabil până și de scrisorile confidentiale, a știut să pună în mâna P. S. Gherasim singurele arme potrivite pentru satisfacerea răsbunărilor sale.

Când urmărește cineva de aproape cele petrecute în timpul scandalului bisericesc, nu poate să se aperse de un sentiment

de adâncă îngrijire, nu numai pentru Biserică, dar pentru starea morală a societății românești în genere. Fără îndoială, și în societățile cele mai bine constituite se pot găsi indivizi lipsiți de fond moral, cari să înjghebeze campanii în felul celei contra Mitropolitului Atanasie; dar nu putem crede că pe aiurea revolta opiniei publice față de mijloacele puse în mișcare ar fi tolerat ca scandalul să dureze mai mult de doi ani, fără ca vinovații să fie turburați în opera lor. Trebuie să fie ceva bolnav în societatea unde asemenea fapte se pot petrece în liniște, pe față, unde orice om lipsit de rușine își poate permite orice, pe când ceilalți privesc indiferenți, fără mirare și fără indignare. Putem zice că Biserica, în chestia aceasta, a suferit consecințele inerției sale, căci dacă ea în trecut ar fi exercitat influența ce eră datoare să exercite, scepticismul general nu eră să ajungă în gradul acesta.

Trebuie să amintesc că cheia întregului scandal a fost o scrisoare confidențială adresată în 1899 de către P. S. S. Atanasie, pe atunci Episcop de Râmnic, intimului său amic d-l C. Chiricescu. Această scrisoare conținea un secret a cărui divulgare putea face rău P. S. Atanasie. Orice om care ar fi avut un pic de onoare s'ar fi grăbit să distrugă această scrisoare. Dar d-l Chiricescu nu a făcut așa; a pus sub cheie scrisoarea intimului său amic care avuse încredere într'însul, și a păstrat-o pentru ziua când, cine știe, putea să se certe cu dânsul, pentruca atunci să-i serve de armă contra lui. Și a așteptat opt ani, până ce prietenia a dispărut, din cauză că P. S. Atanasie, ca membru în Sinod, fusese cauza ca d-l Chiricescu să-și piardă locul de director la Tipografia cărților bisericești. De atunci acest personaj a început un adevărat șantagiu, amenințând mereu cu publicarea scrisorii. În Decembrie 1909, după ce a izbucnit conflictul din Sinod, când P. S. Gherasim eră în punctul de a fi caracterisit, d-l Chiricescu a pornit pe la toți membrii Sinodului și pe la oamenii politici cei mai cunoscuți, citindu-le scrisoarea, pe care mai pe urmă a și publicat-o în facsimile tot în gazeta obicinuită a P. S. Gherasim.

Acest domn, capabil de a comite o asemenea infamie, eră prietenul intim și consilierul P. S. Gherasim, cu care împreună puneau la cale turburarea din Biserică. Prin asemenea infame mijloace pretindea P. S. S. să aducă morala și curățenia în

Biserică. Nici atâta simț moral nu aveă, ca să-și deă seama de monstruoziitatea faptei sale, care dezonoră Biserica cu mult mai mult decât o intrigă veche de 12 ani, care trecuse neștiută de nimeni și care nu dăduse loc la nici un scandal.

Pe lângă faptul acesta care a fost punctul culminant al lucrurilor nedemne comise în această afacere, rămân palide celelalte. Și doar au fost destule. Încă înainte de anatemele P. S. Gherasim, un preot decăzut cercase să înjghebeze un proces de calomnie la curtea cu jurați, cu care ocazie se plănuia un întreg scandal contra fostului Primat; dar planul a fost zădărnicit prin înțelepciunea judecătorilor.

Altă dată se puneă la cale o ridiculă acuzare de plagiat; dar cel care aveă să o susțină aveă grija ca mai dinainte, în mai multe rânduri, să prevină pe Mitropolit de ce are de gând să-i facă, și să-i pună condițiile cu cari ar consimți să tacă; mizerabilă încercare de șantagiu, care ar fi trebuit se ducă pe autorul ei în fața Tribunalului corecțional.

Alții umblau pe la Râmnicul-Vâlcei, răscolind tot trecutul din vremea episcopatului lui Atanasie, și căutând să descopere, și la nevoie să plăsmuiască lucruri de cari să se poată agăța calomnia.

Gazeta de scandal pusă în serviciul cauzei P. S. Gherasim continuă zilnic, în timpul acesta, cu ațâțările și minciunile sale, inventând pe toată ziua noi ticăloșii, precum revolta țăranilor dela Turburea din cauză că li s'ar fi profanat biserica, sau orgia dela Vârfuri (Dâmbovița), unde Primatul sfințise o biserică în zilele acelea, fiind față și însuși d-l Ministru Arion.

De altă parte cei câțiva renegați cari erau printre principalii promotori ai întregului scandal, continuau cu provocările lor prin ziarele pe cari le creiaseră anume pentru această ocazie. În înțelegere cu dânșii lucrau câțiva preoți goniți din Biserică și câțiva inși fără căpătâiu. Și în fine peste toți veneă să se adauge fostul Mitropolit Ghenadie, care găseă potrivit momentul pentru a încercă să-și recapete scaunul, și care eră dispus să nu cruce nimic pentru aceasta.

Aceștia au fost oamenii și armele cu cari s'a pregătit și s'a urmărit ani de zile realizarea unuia din cele mai mari scandale

din câte au agitat vreodată Biserica de orient. Se regăsește o situație analogă în Rusia, în secolul XVII, în timpul lui Alexie Feodorovici, când Patriarhul Nikon, om energic și hotărât să îndrepte starea bisericească și să stârpească abuzurile, a fost răpus după o luptă de mai mulți ani, dusă contra lui cu cea mai sălbatică înverșunare de către acei cari se simțeau amenințați în liniștita lor folosire de starea anarhică în care se află până atunci Biserica rusească. Și, lucru curios, asemănarea merge până acolo, că și atunci acuzațiile contra lui Nikon erau tot de imoralitate, iar cei cari le formulau și cari organizaseră complotul erau tot la fel cu cei cari au operat și la noi. În fine și acolo în cele din urmă, cu toată lipsa unei opinii publice luminate, dreptatea a triumfat și s'a văzut cât de sus eră Nikon față de detractorii lui.

Ostilitățile fățișe contra Mitropolitului Atanasie au început la 12 Octomvrie 1909. În ziua aceea, P. S. S. fostul Episcop de Roman a citit în Sinod prima din seria libelelor sale, aceea în care aruncă anatema asupra ambilor Mitropoliți și asupra Episcopului de Huși Conon, sub pretext că susținuseră în Senat modificarea, pe care P. S. S. o pretindea că este anticanonică, a legii sinodale.

Știu că fapta aceasta s'a părut așa de monstruoasă, în cât apărătorii P. S. Gherasim, și el însuși, au pretins mai pe urmă că nu a înțeles să arunce anatema asupra celor trei chiriarhi, ci numai să citeze texte din canoane. Dar broșura este de față, și desminte pretenția aceasta. De altfel însuși P. S. Gherasim a recunoscut în ședința Sinodului din 22 Iunie 1911 că anatematizase în adevăr pe cei trei chiriarhi. Dar afirmațiile P. S. S. variază totdeauna după trebuințele momentului, fără să se preocupe de desmintirile ce-i dau faptele și propriile sale scrise.

Discuția și votarea legii în Senat avuse loc în Martie, adecă cu șapte luni mai nainte. În intervalul acesta, sau cu puțin înainte, se petrecuseră lucruri cari trebuie să fie amintite.

Proiectul de lege fusese citit și discutat cu toți chiriarhii, mai întâiu într'o conferință la Mitropolie, și pe urmă în mai multe altele, dintre cari cea din urmă la Senat, iarăși împreună cu toți chiriarhii. La desbaterile acestea luaseră parte în mod activ mai toți cei de față; singur P. S. Gherasim s'a ținut în rezervă și nu a zis nimic, nici în favoarea legii, dar nici contra ei.

În timpul acestor discuții, scaunul mitropolitan din București a devenit și el vacant prin moartea I. P. S. S. Iosif Gheorghian. Acel al Moldovei rămăsese vacant deja cu o lună înainte, prin demisia I. P. S. Partenie Clinceanu.

În una din zilele acelea, d-l C. Chiricescu a întâlnit pe d-l P. Gârboviceanu, Administratorul Casei Bisericești, și între altele i-a zis textual: „De ce nu alegeți și pe Gherasim Mitropolit? El e cel mai bun, și va fi și pace în Biserică“.

D-l Gârboviceanu mi-a raportat îndată vorba aceasta. Mărturisesc că nu i-am dat atunci nici o importanță, căci, neștiind care eră fondul moral al d-lui Chiricescu și al amicilor și compliciilor săi, nici că d-sa posedă scrisoarea din 1899 a P. S. Atanasie, nici urzelile pe cari le înjghebă pe baza ei, nu mi-am putut închipui cum va putea Biserică să fie turburată în pacea ei, pentru că P. S. Gherasim nu se va alege Mitropolit. De altă parte, nu puteam să recomand această alegere, pe câtă vreme cunoșteam nesfârșitele conflicte cu toată lumea la cari da naștere fără încetare P. S. Gherasim în eparhia sa, și nu puteam să mai măresc încă cercul și gravitatea lor, prin ridicarea în scaunul de Mitropolit a autorului lor.

S'a văzut pe urmă, că atât d-l Chiricescu, cât și P. S. Gherasim, s'au ținut de cuvânt; pace în Biserică nu a mai fost.

Cu toate acestea în primele timpuri nu se părea că atitudinea P. S. S. va fi ceea ce a devenit pe urmă.

Prima sa manifestare ostilă contra legii a fost la Senat, când a luat cuvântul ca să o combată. Deși nu împărtășiam vederile sale, și deși nu dam citațiilor sale din canoane aceeași semnificație ca și P. S. S., cuvântările sale nu au depășit dreptul ce avea de a-și spune părerile. E adevărat că rezistența sa a fost primită cu bucurie de opoziția din Senat, care a întemeiat pe dânsa speranțele unei scisiuni mai serioase în Episcopat, și prin urmare posibilitatea unor grave încurcături pentru guvern. De aceea, se făcură silințe mari pentru a îndemna și pe alți Episcopi să intre pe aceeași cale. Am analizat mai sus această atitudine, și, întru cât privește pe junimiști, cari erau angajați prin vorba șefului lor, am și caracterizat-o cu singurul nume ce merită. Dar exemplul P. S. Gherasim nu fu urmat de nici unul din colegii săi; unii nu luară parte la discuție; iar ambii Mitropoliți și Episcopul de Huși apărară legea cu energie, cu toate atacurile

ce suferiră din partea d-lui Arion, și cari trecură de toate limitele permise.

Legea fu votată cu mare majoritate, iar P. S. Episcop de atunci al Romanului făcù declarația formală că datoria Bisericeii este de a respecta legile pe cari și le dă Statul; chiar în cazul când ele nu sunt cu totul în acord cu vederile ei.

Veni pe urmă sesiunea de Maiu a Sinodului. P. S. Gherasim luă parte regulat la toate ședințele lui, fără să ridice nici un incident privitor la noua lege; ba încă, fiind ales în comisia pentru alcătuirea regulamentului ei, nu demisionă dintr'însa, ci se mulțumì să declare că nu va luă parte la lucrările ei, de vreme ce combătuse legea.

În fine la 25 Maiu acelaș an, fiind invitat de Mitropolitul Moldovei, luă parte împreună cu dânsul și cu Episcopul de Huși, cari erau tocmai din cei cari susținuseră legea în Senat, la consacrarea de arhiereu în biserica Mitropoliei Moldovei a P. S. S. Nicodim Băcăoanul.

Totul se părea dar că mergea în deplină liniște, când deodată îmi ajunse la ureche știrea că se pregătește o lovitură sgomotoasă. Toată vara au urmat mișcări febrile, duceri și întoarceri între București și Roman, consfătuiri ascunse; iar cei mai impacienți și mai indiscreți nu lipseau să anunțe că nu va fi bine de Mitropolitul Primat. Dejà se da pe față cine erà ținta adevărată a loviturilor, deși, dacă vreo vină erà, tot atât de vinovați erau și P. S. S. Pimen și Conon, cari fuseseră alături cu dânsul în apărarea legii.

În ziua de 12 Octomvrie se văzù efectul acestor frământări. P. S. Gherasim cetì în Sinod o întreagă broșură, care se încheià cu nimic mai puțin decât anatema pe care o aruncà contra ambilor Mitropoliți și a Episcopului de Huși, pe motivul anume că susținuseră în Senat o lege pe care P. S. S. o găseà că nu e conformă canoanelor. Îndată după cetire, urmând o tactică care avea să fie de regulă în tot cursul scandalului, P. S. S. se grăbi să părăsească Sinodul, ca să nu fie silit să intre într'o discuție în care, lipsit de ajutorul inspiratorilor săi, știa că nu-i va fi îndemână.

Prin acelaș act, P. S. Gherasim declarà că rupe orice relații cu Sinodul, iar pe de altă parte se află că P. S. S. încetase de a

mai pomeni în biserică, după cum impun canoanele, pe I. P. S. S. Mitropolitul Moldovei, șeful său ierarhic.

Toate aceste acte se părură adevărate aberații. Putea fi lucru discutabil dacă canoanele erau călcate prin legea din 1909, de oarece alte țări ortodoxe merseseră mult mai departe decât noi, fără să se considere ca căzute în anticanonicitate, și încă și mai puțin în erezie. Dar toate canoanele fără excepție, consideră ca o vină care merită cea mai grea pedeapsă, caterisirea, faptul unui cleric de a se răsvrăți contra superiorului său. Tocmai aceasta făcea Episcopul de Roman. El făcea un act fără precedent în istoria Bisericii; acela că el, simplu Episcop, să arunce anatema, nu asupra unuia, ci a trei chiriarhi, dintre cari unul era superiorul său imediat, ca Mitropolit de care depinde Episcopia Romanului, iar celălalt ca președinte al Sinodului. El se răsvrătea și contra Sinodului, autoritatea supremă bisericească, și după lege, și după canoane, de vreme ce declară că rupe raporturile cu dânsul. În fine își permitea să gonească liturghi-cește pe șeful său ierarhic din bisericile eparhiei sale, de oarece nu-l mai pomenia în serviciu.

Eră imposibil a se crede că acțiunea aceasta a P. S. S. ar fi fost dezinteresată și pornită numai din dragostea pentru Biserică; căci cum se putea crede că cineva să comită asemenea nepomenite infracții ale canoanelor, sub pretext că cerea respectarea lor? Dacă P. S. S. credea că ceea ce a făcut la Octomvrie eră permis, cum de a așteptat șapte luni, în cari s'a supus legii și a luat parte la lucrările Sinodului, fără să protesteze? Cum de a declarat în Senat că legea fiind odată votată și promulgată el i se va supune și o va respecta? Cum de a liturghisit împreună la Maiu cu P. S. S. Pimen și Conon, pe cari avea să-i anatematizeze la Octomvrie? Ce se întâmplase nou în intervalul dela Martie sau dela Maiu până la Octomvrie, care să justifice violența neașteptată a P. S. Gherasim?

Un singur lucru se întâmplase, anume că banda neagră, care la Martie încă nu eră organizată, a avut trebuință de cele șapte luni ca să se organizeze, să se înmulțească cu elemente noi, să-și primească inspirațiile din cercuri cari nu aveau nimic aface cu Biserica noastră ortodoxă, să-și facă planul de luptă, să-și asigure concursul celui mai înjosit organ de publicitate. A fost o conspirație în toată regula, din care unul spera să vadă impli-

nindu-i-se pofta de răsbunare contra celui ce i se părea că usurpase locul ce i se cuvenia lui, și poate chiar și mai mult; altul să-și plătească datoria către cel care-l făcuse să piardă un post bun; și așa mai departe. Acesta este adevărul. Pe oamenii nedepriși a judecă lucrurile în întregimea lor și ținând seamă de toate împrejurările, a putut să-i înșele aerul de falsă indignare cu care P. S. Gherasim a comis nepomenitul său act. În realitate această indignare nu a existat nici odată; P. S. S. știa bine, sau cel puțin trebuia să știe, că fapta sa va face Bisericei mult mai mult rău decât putea să-i facă pretinsa necanonicitate a legii; însăși purtarea sa până la finele lui Maiu dovedește că până atunci a avut alte vederi; prin urmare ori atunci nu a fost sincer, ori la Octomvrie. Intreaga desfășurare ulterioară a evenimentelor a dovedit că nu a fost sincer la nici un moment. Ziua de 12 Octomvrie 1909 a fost doar origina scandalului; dar el a continuat, și continuă și astăzi, cu tot curajul ce-și face d-l Arșon că a închis conflictul sinodal. Incurajat, susținut și consiliat de banda neagră, sprijinit și pe față și pe sub mână de niște renegați cari numai în interesul Bisericei noastre nu lucrau, P. S. Gherasim nu a făcut decât să mărească scandalul. În Senat, în mod ostentativ luase loc departe de ceilalți Episcopi; la Sinod, atât în sesiunea de Octomvrie, cât și în cea de Decemvrie-Ianuarie, libelele sale continuau să curgă, din ce în ce mai violente, iar P. S. S. continuă să fugă îndată după cetirea lor, temându-se să nu se compromită dacă va spune ceva care să nu fi trecut prin cenzura bandei. În acelaș timp, P. S. S. continuă să alimenteze coloanele gazetei evrești care-i servia de organ, și căreia-i comunica toate actele sale, înainte chiar de a le citi în Sinod, așa că ele se vindeau pe stradă chiar în momentul când erau citite în Sinod. Orbit de patimă și setos să comunice lumii întregi ura de care-i era cuprins sufletul, P. S. S. nu mai credea că e nevoie să păstreze vreo rezervă, și nici măcar de ochii lumii nu căută să ascundă tovarășia sa cu un organ în care nu se strecoară decât cauzele necurate. De altfel în acest punct, cași în tot timpul desfășurării scandalului, P. S. S. a arătat că nu vrea să știe de opinia nimănui care nu făcea parte din cercul său de conspiratori. Nu odată în Sinod a fost rugat P. S. S. să nu mai comunice hârtiile sale aceluia ziar compromis; însuși actualul Mitropolit Primat l'a rugat cu insistență pentru aceasta. În cursul procesului de astăzi

vară, când P. S. S. produsese o hârtie care se vede că eră cu deosebire scandaloasă, și d-l Ministru a intervenit în acelaș sens. P. S. Gherasim nici n'a voit să știe, și a continuat în chip pismaș colaborarea sa. Cred că acesta este primul caz când un chiriarh ortoțox să facă uz de concursul renegaților și celor de altă lege contra fraților săi în arhierie, și totuși tăt el se pretindă că este singurul apărător al Bisericei.

În fața acestei atitudini ne mai auzite, Sinodul a dat dovadă de o răbdare și de un spirit de conciliațiune mai presus de orice laudă. Nici un mijloc nu a cruțat pentru a readuce pe cel rătăcit la calea cea bună: i-a făcut îndemnuri, și în particular și prin comisii trimise anume, i-a trimis adrese scrise, a căutat să-i arate că Consistoriul Superior eră doar consultativ în toate chestiile de natură episcopală, cum cerea P. S. S. Totul a fost în zadar. O discuție regulată P. S. S. nu putea susține, dacă nu eră escortat de consilierii săi, ceea ce Sinodul nu putea admite. De altfel P. S. S. evită vreo explicație, pentru că se temeă că din o explicație va putea eși limpezirea lucrurilor, ceea ce ar fi curmat scandalul, și tocmai aceea nu voia P. S. S. În ziua de 13 Ianuarie 1910, una din puținele când a putut fi reținut aproape cu sila la ședință, l'am invitat, l'am somat să spună lămurit ce voește, să arate ce anume schimbare cere în lege, lucru pe care nu-l făcuse nici odată până atunci, și nu l'a făcut nici până azi. A fost însă imposibil să-i scot o vorbă din gură. Prin urmare P. S. S. nici nu știa ce cere, și nu eră în stare să precizeze cum să se îmbunătățească legea; ori știă, și nu vorbea, pentru că interesul său eră ca scandalul să urmeze cât mai departe. Cei cari ar mai fi avut vreo îndoială despre asta, ar fi trebuit să fie față la acea ședință și să vadă atitudinea P. S. S.; nu le-ar mai fi rămas nici o îndoială.

În fine, în urma unor incidente pe cari le voi povesti mai jos, P. S. Gherasim consimte în ziua de 13 Ianuarie 1910 să-și reia locul în Sinod. După lungi și laborioase tratative, P. S. S. depune în mâinele Președintelui Sinodului o hârtie prin care declară textual că „De îndată ce acele dispoziții (pe cari P. S. S. le credeă anticanonice) vor fi modificate sau se va hotări acum de către Sinod intervenirea pentru modificarea lor, ca în adevăr

Consistoriul Superior Bisericesc să nu aibă decât atribuții pur consultative, sunt gata să reiau legăturile canonice, etc". Declarația aceasta se completează cu declarația verbală pe care P. S. S. o făcuse cu două zile mai înainte, în ședința Sinodului din 11 Ianuarie, și în care zisese că „cere să se modifice legea, însă nu cere să se modifice imediat, ci când se va găsi cu cale de Onor. guvern și de Sf. Sinod".

Deja în ședința sa dela 21 Decemvrie 1909 Sinodul votase o moțiune a cărei încheere este aceasta: „Sf. Sinod, în vedere că legile omenești sunt totdeauna supuse la îmbunătățiri, crede că, *dacă după aplicarea legii sinodale din 1909 și experiența făcută* se va ivi nevoie de ceva schimbări, *ele se vor cere la timp* Onor. guvern".

Ca urmare a acestora, Mitropolitul Primat, ca Președinte al Sf. Sinod, a trimis la 15 Ianuarie Ministerului o adresă prin care-i comunică propunerea făcută de a se face intervenire la Minister pentru modificarea legii, și referindu-se la moțiunea din 21 Decemvrie și la declarația P. S. Gherasim din 11 Ianuarie, adăogă: „Modificarea legii se va face când D-v. veți binevoi și veți crede de cuviință".

Adresa destul de lungă prin care am răspuns, se încheieă cu aceste cuvinte: „După cum am avut onoarea a spune în mai multe rânduri, și în Sinod și în Corpurile Legiuitoare, Ministerul nu va ezită a propune modificările pe cari experiența le va arăta ca necesare; însă numai după ce această experiență se va fi făcut într'un timp mai îndelungat și va fi arătat cum trebuie îmbunătățită legea".

Toate aceste acte se găsesc publicate și în *Monitor*, și în revista oficială a Sinodului *Biserica Ortodoxă Română*, și într'o broșură separată publicată de Minister. Nimic din ele dar nu poate fi contestat. Și este nevoie să insist asupra autenticității acestor acte, pentru că din ele va reeși lipsa de scrupule a celor cari organizaseră și întrețineau scandalul bisericesc.

În urma acestora, se putea crede că conflictul sinodal eră închis. Sinodul se ținuse de făgăduiala cerută de Episcopul de Roman, de a interveni pentru modificarea legii. Episcopul eră dar satisfăcut, și-și reluse în Senat locul său dela banca prelaților, pe care o părăsise de când intrerupsese orice raporturi cu frații săi în arhierie. Liniștea se părea restabilă.

Dar banda nu erà satisfăcută. Episcopul făcuse imprudenta, la 11 Ianuarie, să rămână în ședință și să facă o declarație care mulțumiă și pe Sinod, și pe Ministru, și care închideà incidentul; iar la 13 Ianuarie consimțise să introducă în textul declarației sale scrise fraza care deschideà calea înțelegerii definitive. Doar două momente se sustrăsese P. S. Gherasim dela supravegherea odioasei bande, și dejă edificiul ei de intrigi și mișelii se prăbușea. Dar ea nu întârziè să-și iea revanșa.

În adevăr, în ședința Senatului dela 3 Fevruarie următor, P. S. Gherasim iea cuvântul și cere ca Ministrul Cultelor să se supună votului Sinodului dela 13 Ianuarie, aducând proiectul pentru modificarea din nou a legii sinodale, „pe care, ziceà el, Sinodul în ziua aceea a recunoscut-o ca anticanonică”.

Aceasta nu erà adevărat. Sinodul nu putuse la 13 Ianuarie să declare anticanonică o lege pe care cu trei săptămâni mai nainte, la 21 Decembrie, o găsisse perfect canonică; și nici nu făcuse aceasta. El se mulțumise ca, pentru împăcarea lucrurilor, să facă gustul Episcopului de Roman, și să facă intervenția cerută de el, lăsând însă guvernului să facă modificarea când va crede el de cuviință. Și nici nu putea face altceva; căci ceilalți membri ai Sinodului aveau simțul realității mai mult decât P. S. Gherasim, și înțelegeau că nimeni nu poate impune unui Ministru să aducă o lege când el nu vrea. Ei mai înțelegeau că nici Sinodul, nici țara nu se puteau face ridiculi, declarând mai întâiu că legea este canonică, votând-o, promulgând-o, și pe urmă desmițându-se pe sine înșiși abia după patru zile de aplicare a ei.

P. S. Gherasim nu erà dar de bună credință, mai ales când da a înțelege că la 13 Ianuarie chiar eu promisesem să propun modificările. P. S. S. știà bine că în mai multe rânduri, și în Senat, și în Sinod, eu spuseseam că nu mă voi opune unei modificări a legii, însă numai atunci când se va fi experimentat câtva timp, și nici într'un caz sub presiunea amenințărilor și resvrătirei P. S. S. În fine știà că chiar în ziua de 13 Ianuarie declarasem cu hotărîre că nu admit nici un vot și nici o moțiune care ar fi putut semăna a impunere, și că chiar P. S. S. a fost silit să modifice declarația sa scrisă din cauza aceasta.

Ce nume merită dar omul care, învestit cu caracter sacru, recurge la asemeni mijloace ca să redeschidă scandalul? Căci intenția ridicării incidentului erà evidentă: P. S. S. amenință pe

față că pacea în Biserică nu se va restabili cât timp nu i se va împlini capriciul P. S. S.

Se înțelege că am răspuns fostului Episcop așa cum merită, restabilind adevărul faptelor alterate de P. S. S. Mitropolitul Primat a zis și el puține cuvinte, pentru a lămurii lucrurile, în termenii cei mai cuviincioși pentru colegul său și făcând apel la dânsul ca să aibă răbdare. Cuvântarea sa, care nu ocupă decât o coloană din *Monitor*, ar merită să fie reproduasă aci, ca să vadă oricine cât de liniștită și cuminte a fost, și dacă se putea pe baza ei să se pornească acțiunea sălbatică pe care a început-o din nou, chiar din ziua aceea, P. S. Gherasim. Nu poate fi umbră de îndoială că, orice s'ar fi întâmplat la 3 Fevruarie, orice răspuns ar fi primit P. S. Gherasim, scandalul tot ar fi reînceput, pentru că orice s'ar fi întâmplat P. S. S. nu putea să ierte pe acela care credea el că usurpase locul la care numai el avea drept.

Trebue spuse lucrurile așa cum sunt. Prea de multă vreme opinia publică, — vorbesc despre opinia publică cea cinstită, — este amețită și turburată de vociferările acestui om, care nu vorbește decât în numele Domnului, dar pe care numai patimile și veninul îl domină. Trebue să știe urmașii noștri, cari se vor mira de cele petrecute în Biserică, în anii aceștia, prin ce mijloace necinstite și necurate s'a produs și s'a întreținut turburarea. Trebue să se sfârșească odată cu fătărnicile.

Ziua de 3 Fevruarie a fost punctul de plecare ale unei campanii cu mult mai violentă decât până atunci.

Nu mai vorbesc de acuzațiile ce mi s'au adus mie, și de banda neagră, și de către adversarii politici, că la 13 Ianuarie aș fi promis modificarea legii, și că nu m'am ținut de vorbă. Chiar dacă nu m'aș fi deprins mai de demult a disprețui minciuna ca mijloc de luptă, actele citate mai sus sunt de ajuns ca să o spulbere.

Dar principalul obiectiv al atacurilor a fost cu deosebire Mitropolitul Primat. Cei cari mai puteau să aibă vreo îndoială, au putut de atunci încoace să se convingă că și până atunci necanonicitatea legii nu fusese decât un pretext al campaniei. De acum înainte, ea este lăsată aproape cu totul la o parte, și se scot la iveală alte arme, îndreptate anume și personal contra Mitropo-

titului Primat. P. S. Gherasim și cu acoliții săi se pun pe tărîmul imoralității, și nu mai cunosc nici un frîu în atacurile lor. Faimoasa scrisoare a P. S. Atanasie dela 1899 către d-l Chiricescu este publicată de către acesta în facsimile prin gazeta sa de scandal; ba încă se vorbește că, pentru a desăvârși necinstirea Bisericii noastre și peste graniță, acest personagiu ar fi comunicat-o, tradusă în limbi streine, tuturor Bisericilor ortodoxe de Orient. Nu știu dacă această supremă indignitate a fost consumată și ea. În orice caz, nu scrupulele morale ale d-lui Chiricescu ar fi fost o piedică la aceasta, și nici mentalitatea P. S. Gherasim, care dăduse deja dovezi că nu știe să-și stăpânească patimile, și care chiar într'un act adresat M. S. Regelui avuse inconștiența de a amenința că se va adresa Bisericilor streine.

Este inutil să amintesc din nou toate cele petrecute. Ele sunt cunoscute, pentru că banda operă pe față, și fără nici o frică mareă scandalul prin toate mijloacele posibile. Memoriile injurioase sau amenințătoare ale P. S. Gherasim curgeau pe toată ziua la Sinod, gazeta sa eră plină în toate zilele cu denunțările cele mai scârboase, culese de pe la tot felul de oameni fără căpătâiu, frânari de pe la gară, femei pierdute, oameni înfierăți de justiție. Aceștia erau, pe lângă cei din bandă, oamenii cu cari P. S. Gherasim pretindea să reintroducă morala dispărută din Biserica românească.

Când te gândești că asemenea ființe au putut timp de trei ani să producă și să întrețină atâta turburare și să arunce atâta oprobriu asupra uneia din cele mai respectabile instituții de Stat, îți vine să disperezi de starea în care ne aflăm. Va să zică este destul ca o mână de indivizi, culeși printre tot ce are societatea mai stricat și mai fără scrupule, poate oricând să se năpustească asupra oricui și să-l desființeze, fără ca acesta să găsească sprijin și apărare nici în legi, nici în opinia publică!

A zis un bătrân și cuminte om de stat dela noi, că legile noastre sunt făcute ca să apere pe cei răi contra oamenilor de treabă. În împrejurări ca acestea iese dreptatea acestei vorbe. Dar oare oamenii de treabă ajunge-vor vreodată să înțeleagă că și ei au dreptul să trăească în țara lor, și că aceasta nu va fi posibil până ce cei răi nu vor fi zdrobiți și desființați?

Intru cât privește pe P. S. Gherasim, tot ce s'a făcut pentru a-l potoli a fost peste putință. Știu că oameni politici cari la în-

ceput îi dăduseră sprijinul lor, văzând calea pe care apucă și mijloacele de cari uzează, l'au îndemnat cu tot dinadinsul să se astâmpere. Sinodul de asemenea a făcut tot ce se putea face. P. S. Gherasim, convins din ce în ce mai mult că totul îi este permis și că nu are nimeni ce-i face, nici nu l'a voit să audă. Ba încă în 11 August 1910 crezû de cuviință să-mi trimită un fel de ultimatum, care, deși făcut ca din partea P. S. S., erà scris și subscris de d-l Chiricescu, prin care el se plângea că este atacat, și întrebà ce are Sinodul cu dânsul.

Și așa a urmat scandalul neîntrerupt, până în ziua când am eșit din guvern, la finele lui Decembrie 1910.

* * *

Am expus până aci cele petrecute prin fapta P. S. Gherasim și a complicilor săi. Nu i-am menajat, nici pe unii, nici pe alții, pentru că nu merită. Respectul care se cuvine unui arhiereu nu se datorește faptului material că i s'a pus cârja în mână, ci înaltei chemări morale ce are, și mai ales chipului cum știe să răspundă la dânsa. Dar în afacerea aceasta s'a dat dovadă de atâtea patimi josnice, ură, invidie, răsbunare, răutate; s'au întrebuintat mijloace atât de necinstite, s'a pus atâta fățarnicie, în cât este peste putință ca în fața lor să-și păstreze cineva sângele rece, și epitetele cele mai potrivite vin de sine sub condeiu.

* * *

Ies acum din lumea bisericească, și vin să analizez purtarea oamenilor politici în această afacere.

Mai întâiu trebuie să constat și să afirm din nou că partidul liberal nici un moment nu a considerat chestia bisericească ca o chestie în care se cuvine să se amestece luptele de partide. Acestea nu sunt numai vorbe, pentru că întreaga lui purtare a dovedit-o cu prisosință. Este de regretat că nu tot așa pot vorbi și adversarii noștri, pentru că atitudinea și actele lor au fost principala cauză a turburărilor ce au avut loc în acești trei ani.

Am arătat cum a procedat guvernul liberal în chestia modificării legii sinodale. Doritor de a scoate Biserica din starea de lăncezeală în care se află, nu a crezut că e bine să abuzeze de situația ce aveà și să impună numai vederile sale. De aceea a

cercat să stabilească o înțelegere între toate partidele. S'a văzut însă în ce chip s'a răspuns bunei sale credințe și dezinteresării sale. Cu o duplicitate pe care nu numai buna credință, dar nici simțul politic nu o permite, partidul care-și dăduse cuvântul într'un fel, pentru a încuraja pe liberali să intre în acțiune, și l'au luat înapoi, și i-au lovit pe la spate când au crezut că trădarea aceasta i-a afundat în greutate. În politică, experiența se plătește, dar și folosește. Am plătit cu câteva zile grele experiența ce am făcut de buna credință junimistă; dar ea nu va fi pierdută, pentrucă vom ști în viitor că cuvântul lor este ceva fără valoare.

Dacă însă partidul liberal nu a avut decât să câștige prin comparația ce s'a putut face între purtarea sa leală și patriotică și purtarea adversarilor lor, nu tot așa a fost cu Biserica. Suntem în drept a crede că legea cea nouă ar fi contribuit mult la regenerarea ei și la îndreptarea multor neajunsuri. În loc de aceasta, nechibzuința și setea de putere a câtorvâ inși, nu numai a zădărnicit acele bune efecte, dar a dat loc și la turburări cari altminteri nu ar fi avut loc.

Nu vreau să zic că legea nu ar fi întâmpinat nici o opoziție. Nu e în natura lucrurilor să fie așa. Orice idee nouă trebuie să se lovească de rezistențe, și în Biserică cu deosebire nu cu ușurință se aduce atingere cât de mică unor stări de lucruri seculare. De aceea, când în Senat P. S. Gherasim a combătut legea, aceasta nu eră un lucru neașteptat; din contră, trebuia să se considere ca un semn îmbucurător și în favoarea proiectului faptul că o singură voce se ridică contra lui. Nu se putea însă concepe ca rezistența unui singur om să oprească în loc o reformă, asupra utilității căreia erau de acord, și țara, și partidele, și Sinodul. Vocea P. S. Gherasim trebuia să rămână izolată, secundată cel mult de aceea a celor câțiva indivizi cu cari se înconjură P. S. S.

Dar nu a fost așa. Opoziția, în loc să caute să izoleze pe P. S. Gherasim, l'a încurajat, l'a aprobat, și s'a silit în toate chipurile să mai susciteze și alte rezistențe în rândurile prelaților. Am încă înaintea ochilor tabloul oratorilor din opoziție cari, cu mâinele întinse spre banca prelaților, solicitau, implorau defecțiuni noi. Din norocire, nici unul dintr'inșii nu s'a înduioșat. P. S. Gherasim a rămas tot singur. Dar se înțelege cât de mult a

contribuit această atitudine a opoziției ca să-l întărească și să-l încurajeze în intransigența sa.

Nu se poate iarăși trece cu vederea atitudinea pe care d-l Arion îndeosebi a avut-o față de ambii Mitropoliți și în cursul desbatărilor dela Senat, și mai pe urmă, și chiar acum de curând.

Trebue să ne amintim împrejurările în cari s'a făcut alegerile de chiriarhi din 1909, ca să se înțeleagă cât de nepotrivită, ca să nu zic mai mult, a fost purtarea d-lui Arion.

La începutul lui 1909, eparhia Mitropoliei Moldovei era vacantă: Mitropolitul se retrăsese sub greutatea unor acuzări foarte grave, — nu ca cele aruncate mai târziu asupra P. S. Atanasie, — cari distruseseră cu totul prestigiul său și lăsase o adâncă turburare în suflete. Curând după aceea încetă din viață Mitropolitul Ungro-Vlahiei. În ultimii ani, din cauza vârstei foarte înaintate și a sănătății debile a prelatului, conducerea eparhiei sale suferise mult. În ambele eparhii metropolitane se cereau dar conducători energici și pricepuți, cari să fie în stare să îndrepteze lucrurile, tăind din rădăcină multe rele. Două locuri de Episcop trebuia iarăși să fie ocupate, pentru a împlini vacanțele lăsate de cei ce erau să se aleagă Mitropoliți.

Guvernul liberal avea dar să prezideze la alegerea a patru chiriarhi noi. Ce a făcut el? Făcut-a politicianism din aceste alegeri? Căutat-a să căpătuească patru partizani cu niște posturi așa de rîvnite? Pus-a la o parte interesele Bisericii pentru a se îngriji numai de interesele lui de partid? Să spună aceia cari au văzut ce s'a făcut.

Dintre cei patru aleși, unii erau considerați ca având pronunțate simpatii conservatoare; alții nu le aveau de nici un fel. Unul din ei avuse cu mine, cu câteva zile mai înainte, un conflict destul de serios. Din contră, printre cei nealeși erau unii pe cari-i socoteau unii ca având înclinări pentru noi. Nimic din acestea nu am luat în seamă. Am ales pe aceia pe cari i-am crezut cei mai demni, fără nici o altă considerație. Am avut astfel mulțumirea de a vedeă, în ziua alegerii, pe d-l G. Gr. Cantacuzino strângându-mi amândouă mâinele și felicitându-mă pentru alegerile făcute, „cari, ziceă d-sa, sunt cele mai bune ce se puteau face“. Iar d-lui Carp, care, cu două-trei zile mai înainte, îmi exprimase dorința de a vedeă pe lista celor propuși pe un oarecare arhieru, îi arătasem că noi dejă hotărâsem să-l propunem pentru alegere.

Așa știu liberalii să aleagă pe aceia cărora li se încredințează interese publice. Ei știu să impună tăcere preferințelor lor, și să nu aibă în vedere decât interesul țării. Dar chipul acesta de a-și înțelege datoria este așa de departe de mentalitatea adversarilor noștri, în cât nu numai că ei sunt incapabili de a-l practica, dar nici nu le poate intra în minte că-l pot practica alții. Le-a fost imposibil să creadă că P. S. S. Atanasie și Pimen au putut fi ridicați așa de sus fără să se fi făcut tocmeală cu dânsii, fără să li se fi impus înscrierea în clubul liberal și condiția de a susține legea contra convingerilor lor. În partidul conservator aceasta este regula, și se crede că ea este așa de logică și naturală, în cât nici nu se socotește că ar mai fi necesară oarecare măsură și oarecare pudoare în practicarea ei.

Iacă pentru ce d-l Arion nu poate încă crede că alegerea celor doi Mitropoliți a putut fi desinteresată. De aceea le aruncă mereu în față, și a repetat-o și deunăzi, injuria că s'a făcut cu ei un târg, și că sprijinul ce au dat legii a fost interesat. Iacă de unde a eșit calificativul de „Mitropolit liberal“ aplicat P. S. Atanasie de organul oficios al partidului conservator, repetat în timpul procesului de astă vară și plătit așa de scump de către dânsul. D-l Arion nu a putut admite ca liberalii să fi numit altceva decât Mitropoliți liberali.

Felul acesta de a înțelege nu trebuie să surprindă. El nu este decât urmarea sistemului întreg de guvern conservator, după care funcțiile publice nu sunt decât moneda cu care se plătește fidelitatea partizanilor. Pentru ce un Mitropolit ar fi sustras dela aplicarea lui mai mult decât un inspector școlar, spre exemplu?

Tot în legătură cu această mentalitate specială, nu pot să trec sub tăcere o altă dovadă de gradul până unde merge amestecul acesta de politicianism în trebile bisericesti.

Se știe în ce împrejurări a fost silit să se retragă din scaun I. P. S. Partenie, fost Mitropolit al Moldovei. Toată vremea conservatorii au acuzat pe acest chiriarh că ar avea simpatii liberale, și din cauza aceasta nu i-au menajat atacurile lor. Cu toate acestea au putut vedea de câtă energie liberalii nu s'au sfiit să uzeze față de dânsul, când interesul Bisericii a cerut aceasta.

S'ar fi crezut că dovada aceasta de nepărtinire trebuia să mulțumească pe conservatori; dar nu a fost așa. Organul lor oficios a pornit campanie contra guvernului liberal și pe tema aceasta, inventând nu știu ce povestiri inepte în privința demisiei lui Partenie.

Intru ce ar fi fost în interesul Bisericii ca demisia lui Partenie să fie revocată și el să fie readus în scaunul Moldovei? În nimic; din contră. Campania începută nu putea decât să încurajeze unele ambiții și unele intrigi cari ar fi contribuit să mărească încă turburarea în Biserică. Dar a fost scris, se vede, că conservatorii nu vor lăsa să le scape nici o ocazie de a dovedi pornirile lor de politicianism neinteligent și fără scrupule.

Când aceasta era atitudinea partidului conservator, când așa de puțin se preocupă el de interesele cele mai mari ale Bisericii îndată ce i se pare că poate câștiga ceva din sacrificarea lor, se putea lesne prevedea cum se va purta el față de scandalul căruia i-a dat început fostul Episcop de Roman în ziua de 12 Octombrie 1909.

Acest act nesocotit a produs cea mai mare bucurie în lagărul junimist. Incidentul bisericesc care să răstoarne guvernul liberal, pe care nu putuseră să-l provoace la Martie precedent, venia acum el dela sine. De aceea, departe ca acest pretins partid al ordinii să desaprobe cu energie actul P. S. Gherasim, așa cum era de datoria oricărui om de ordine și prevăzător, el s'a grăbit să-i dea cea mai deplină adesiune și să-l încurajeze în toate felurile. Presa lui într'un glas cântă meritele Episcopului de Roman, îl proclamă ca om sfânt, om de caracter, singurul chemat să curățe relele din Biserică. De altă parte, aceeași presă provacă pe guvern să iea măsuri pentru restabilirea ordinii, și devărsă asupra lui un potop de injurii pentru că nu pune la regulă pe P. S. Gherasim. Pentru a-l atâta, îl acuză de slăbiciune, de lipsă de curagiu și de energie. În una din primele ședințe după deschiderea Camerei, însuși șeful partidului, d-l Carp, vorbi cu solemnitatea cuvenită despre principiile conservatoare, despre ordinea publică ca bază a Statului, și făcù vină guvernului că nu poate să pună la regulă pe cel răsvrătit; adăogând că, dacă ar fi d-sa șef de guvern, ar ști ce trebuie să facă. Cuvintele acestea le sublinia cu un gest de amenințare pentru barba Episcopului de Roman.

Toate acestea nu erau decât continuarea aceluiaș sistem de duplicitate de care avusem dovezi cu câteva luni mai înainte. Tactica adversarilor noștri eră evidentă. Pe de o parte împingeau la represaliune; dar pe de alta, ei creau prin toate mijloacele o atmosferă favorabilă împrejurul Episcopului de Roman. Lucrul nu eră greu, pentrucă opinia publică se înșeală lesne de aparențe, și ea este de felul ei dispusă să iea partea celor cari pozează ca apărători ai unui principiu; și lucrul eră cu atât mai lesne, cu cât nimeni nu cunoșteă pe P. S. Gherasim ca Episcop, și nu știă în ce chip își conduceă el eparhia lui și modul cum înțelegeă el să aplice acolo principiile pe cari le proclamă din gură. În fața acestei situații, oricare ar fi fost atitudinea guvernului, opoziția își propunea să profite de ea. Dacă nu luă măsuri pentru pedepsirea vinovatului, eră să-l acuze că nu știe să guverneze și nu e în stare să mențină ordinea; iar dacă ar fi făcut cel mai mic gest de represiune, turburările de stradă erau gata. Amintirea incidentelor din vremea afacerii Ghenadie licăreă în ochii celor ce stau la pândă, și nu se îndoeau ei că le-ar fi fost lesne să răscoale câteva sute de indivizi, amețiți de aureola creată tot de ei în jurul P. S. Gherasim, să se scoboare cu ei în stradă și să facă viața guvernului imposibilă. Urmăream zi cu zi aceste uneltiri.

Este evident că guvernul ar fi comis o greșală neiertată dacă ar fi căzut în cursa care i se întindeă în mod așa de grosolan. La ce ar fi fost bun să se aplice vreo pedeapsă lui Gherasim, pe câtă vreme ea nu ar fi servit decât să-i dea aureola de martir în ochii acelora pe cari tactica opoziției se muncea ca să-i amăgească? Dacă s'ar fi dat o pedeapsă, trebuia ca ea să aibă de efect atât readucerea ordinii turburate de P. S. Gherasim, cât și ca să serve de exemplu pentru alții cari s'ar mai fi încercat să facă ca dânsul. Dar opoziția nu așteptă decât un semn de energie, pentru ca să se solidarizeze cu dânsul, să reînceapă o campanie ca cea dela 1896, și la prima dată când ar fi putut, să-l readucă la loc cu toate onorurile, ca despăgubire pentru martirul suferit..... și pentru că va fi servit să aducă în fine la mult dorita putere pe mult încercații opozanți.

Trebuia să fac să nu reușească acest plan pătimăș și imoral. De aceea am lăsat pe P. S. Gherasim să-și continue unatemele, și pe opoziție să-i cânte laudele, știind bine că voiu avea o oca-

zie când să risipesc dintr'odată atmosfera mincinoasă care se tindea să se creeze. Atunci eră să fie mai lesne a se luă față de P. S. Gherasim măsurile ce merită.

Ocazia aceasta mi-a oferit-o interpelarea pe care mi-a făcut-o d-l Disescu la Senat în ziua de 15 Decemvrie 1909. În răspunsul ce i-am dat, nu am lipsit să arăt pe P. S. Gherasim așa cum este; și pentru aceasta nu am avut decât să înșir o parte din faptele P. S. S. pe cari le cunoșteam, parte care însă a ocupat două sedințe. D-l Arion, pentru trebuința cauzei sale, a spus că eu am insultat, și încă în mod trivial, pe Episcopul de Roman. Repet încă odată că aceasta nu este adevărat. Și nici nu aveam nevoie să recurg la asemeni mijloace: singurele fapte expuse de mine au fost de așa fel, că a stârnit în cel mai înalt grad indignarea Senatului și a numerosului public care umplea tribunalele. Și cu toate acestea eram departe de a fi spus tot ce știam, și în special nu am zis nici un cuvânt în chestia destituirei dela Râmnicul-Vâlci, deși aveam actele la mine.

P. S. S. a crezut de cuviință să-mi răspundă, într'un mod pe care P. S. S. îl socotește că a fost victorios, dar care n'a făcut decât să întărească opinia despre dânsul pe care și-o făcuse Senatul în urma vorbirii mele.

Rezultatul a fost o moțiune votată de Senat, prin care se stigmatiză cu energie purtarea Episcopului de Roman, și am motive de a crede că, în urma ședinței aceleia, mulți dintre aceia cari luaseră apărarea P. S. Gherasim și-au schimbat cu totul părerile în privința P. S. S.

*
*
*

Ședințele Senatului din 15, 16 și 17 Decemvrie îmi serviseră dar pentru a zădărnici prima parte din planul adversarilor. Demascasem pe autorul răsvrătirei, îl arătasem lumii așa cum este și risipisem aureola interesată cu care umblă să-l înconjoare ei. În urma celor petrecute la Senat, cari la nevoie puteau să fie urmate de o acțiune energică prin presă, și chiar de trimiterea P. S. S. înaintea Curții de Casație pentru purtarea sa în afacerea dela spitalul din Focșani, unde nesocotise o lege și o sentință a acelei Inalte Curți, ar fi fost greu pentru opoziție să mai ducă campanie pe tema sfinteniei P. S. Gherasim. De aceea acum eră momentul de a se merge mai departe; ceea ce am și făcut.

Chiar în luna aceea fusese convocat Consistoriul Superior Bisericesc în prima sa sesiune după înființarea lui. Indată după dânsul s'a deschis sesiunea Sinodului, și principala afacere cu care a avut să se ocupe a fost chestia Episcopului de Roman, care cu câteva zile mai înainte publicase o a doua broșură, prin care stăruia în totul în cele cuprinse deja în broșura sa dela 12 Octomvrie.

Atât pentru a se conformă canoanelor, cât și povățuit de un spirit creștinesc de împăciuire, Sinodul încercă mai întâiu să readucă pe P. S. Gherasim la calea dreaptă prin sfaturi și vorbe blânde. Pentru aceasta, a delegat pe lângă dânsul pe doi membri din sânul său. După două zile de tratative, conduse nu de P. S. S. însuși, ci de acei cari-l consiliau și-l conduceau în acțiunea sa, P. S. S. consimți să vină să ieă parte la ședințele Sinodului, și a și venit la cea din 22 Decemvrie. De unde însă se crede că totul s'a aplanat, deodată P. S. S. se scoală și citește o nouă declarație că persistă în atitudinea sa de mai înainte, și pleacă din Sinod. Peste noapte, banda neagră își exercitase influența.

De astă dată răbdarea Sinodului a ajuns la marginea ei. În aceeași ședință, unanimitatea lui eră decisă să înceapă imediat formele pentru darea în judecată a Episcopului de Roman, judecată al cărui sfârșit eră neîndoios, date fiind canoanele cari pedepsesc cu caterisirea răsvrătirea contra șefilor ierarhici, precum și revolta care cuprinsese pe toți membrii Sinodului. Numai după stăruința mea s'a amânat începutul procesului până la prima ședință din Ianuarie. Cauza este că peste două zile începeau sărbătorile, și că ar fi făcut un efect deprimant asupra creștinilor ca asemenea zile să se treacă sub impresia unui proces ca acesta.

Cu toate acestea Sinodul tot a ținut să accentueze atitudinea sa, și în aceeaș ședință a adresat Episcopului de Roman un energetic avertisment, prin care desaprobă purtarea lui în chestia legii sinodale, declară de nule anatemele sale ca contrarii canoanelor, îi ordonă să pomenească pe chiriarhul său în slujbele sfinte, și reprobă purtarea sa răsvrătită.

Acestea au fost împrejurările în mijlocul cărora s'a încheiat

anul 1909. Nimeni nu-și făcea iluzia că avertismentul Sinodului era să aibă vreun efect. Toți se convinseră că alte mobile decât canonicitatea legii îl împingeau pe P. S. Gherasim. De aceea toți erau decizi să curme scandalul prin singura măsură potrivită împrejurărilor, și care era scoaterea din scaun și reducerea la neputință a răsvrătitului. De altă parte guvernul era hotărât să dea tot sprijinul Sinodului. În aceasta, el era sigur că era să întâlnească sprijin și în opinia publică, sau cel puțin în cea mai mare parte dintr'însa, de vreme ce de o lună se produsese o mare schimbare într'însa, în urma luminei ce se revărsase asupra afacerii. Cât pentru opoziție, era posibil ca ea tot să încerce a face turburări, cu toate amenințările d-lui Carp din Cameră contra P. S. Gherasim; dar fiecare avea să poarte răspunderea faptelor sale, unii pentru că au turburat ordinea, iar alții pentru că și-au făcut datoria de a o menține.

Iată însă că în ziua de 6 Ianuarie 1910, îmi cere o audiență confidențială d-l Chiricescu, amicul intim și consilierul principal al Episcopului de Roman. Cu aerul său cucernic, d-sa scoate din buzunar un pachet de scrisori vechi, alege una din ele și mi-o citește, subliniind cu înțeles anumite fraze și cuvinte, ca să mă facă să le pricep mai bine. Aceasta era scrisoarea, despre care am pomenit și mai sus, dar a cărei existență nici nu o bănuisem până atunci, și pe care cu 11 ani mai înainte, în Septembrie 1899, P. S. Atanașie, pe atunci Episcop al Râmnicului, o adresase d-lui Chiricescu, *amicul său cel mai intim*, pentru a-i cere un oarecare serviciu. Amicul intim, omul în care un prieten își pusese toată încrederea, profesorul superior a cărui chemare era de a forma sufletul viitorilor preoți, de a-i îndrumă pe calea moralei, a curăteniei sufletești, a cinstei, a iubirii de aproapele care face partea cea mai aleasă și cea mai frumoasă a chemării preotului; omul acesta care ocupă în societate un loc înalt rezervat numai naturilor alese, când primise scrisoarea lui Atanașie, ceea ce a înțeles a fost că ea putea să fie într-o zi o armă și un mijloc de câștig pentru dânsul. Își închipue cineva toată monstruozi-tatea purtării acestui om, necomensurabila perversitate a acestui suflet, care fără nici o cauză își trădează astfel pe cel mai bun prieten al lui chiar în momentul când acesta îi dă cea mai mare dovadă de încredere; care cu anticipație de ani întregi calculează și-și pregătește folosul ce va trage într-o zi din imprudența

aceluia ce nu cunoscuse îndeajuns pe cel în care se încredea! Pe noi ne turbură și ne revoltă închipuirile poezilor, cari ne descriu asemeni perversități ce iese din nivelul comun, ne indignăm în fața unuia ca don Sallustio sau ca Iago; dar dintre aceștia unul era un vrăjmaș și celălalt era o slugă. Nici unul din ei nu era prietenul intim al celui căruia îi pregătea trădarea, cu atâtea vreme înainte, nici nu aveau răspunderea pentru atâtea suflete tinere, cum are un profesor, și încă profesor universitar, și încă la teologie.

Ascultam îngrozit lectura pe care mi-o făcea d-l Chiricescu, cu glasul lui potolit, cu mișcările lui cuvioase; îl ascultam când îmi vorbea punând ochii în pământ cu evlavie, urmăream șirul gândurilor lui pe când cu cea mai deplină liniște comitea cea mai mare infamie ce se putea închipui, și-mi ziceam că am în fața mea o ființă în adevăr excepțională, care reușise să întrupeze în ochii mei un adevărat cap-de-operă de fățarnicie, perversitate și răutate.

Dar după ce a plecat din casa mea, după ce am curățit locul pe unde călcase, trebuia să văd ce este de făcut. D-l Chiricescu venise la mine în numele Episcopului de Roman, și-mi citise scrisoarea aceea, ca să-mi spună că, în caz când s'ar încerca condamnarea lui Gherasim, el are cu se se apăra. Apărarea aceea ar fi făcut fără îndoială, un imens rău Bisericii, pe care P. S. Gherasim pretindea că o apăra. Se adăoga dar un act de adevărat șantagiu față de Sinod și de mine, pe lângă toată fățarnicia, invidia și răutatea de până acum. Abia acum înțelegeam eu intervenirea d-lui Chiricescu față de d-l P. Gârboviceanu, cu câteva zile înainte de alegerile de Mitropolit, că nu va fi pace în Biserică dacă P. S. Gherasim nu va fi ales. Știa Prea Sfântul că are cu ce-și realiză amenințarea.

În zilele cari au urmat după audiența sa, d-l Chiricescu a avut grija să meargă din ușă în ușă, la toți membrii Sinodului și la mai mulți oameni politici însemnați, recitând fiecăruia aceeași scrisoare și repetând cele ce-mi spusese mie.

Este ușor de înțeles că întâmplarea aceasta a schimbat cu totul starea lucrurilor din ceea ce era ea la 22 Decembrie precedent. Dat fiind fondul moral al celor cu cari aveam aface, era neîndoios că ei vor uză fără nici un scrupul de arma ce aveau în mână; era sigur că, pentru a lovi în vrăjmașul lor, ei se vor sili să dea

loc la cel mai mare scandal posibil. Fără îndoială că lucrul în sine nu avea gravitatea pe care voiau să i-o atribue cei interesați; un fapt vechiu de 11 ani, necunoscut de nimeni, care nu dăduse loc la nici un scandal, și care nu fusese urmat de nici un altul, era desigur mult mai puțin grav decât altele, asupra cărora cu atâta ușurință lumea închide ochii. Dar mai știam că fățărnicia are și ea drepturile ei pe lume, și cu dânsa cine poate să lupte?

Cu toate acestea ar fi fost încă chip a se evita scandalul, dacă cel puțin acum toți oamenii de bine ar fi înțeles că sunt datori să se coalizeze contra infamei țesături care se dăduse pe față, căci era la mijloc o chestie de interes național, iar nu de partid. Dar curând am văzut că la așa ceva nu mă puteam aștepta. Oamenii politici conservatori nu puteau nici acum să se înalțe mai presus de meschinăria micilor lor calcule și pasiuni, și precum cu un an înainte nu mă putusem sprijini pe concursul nimănui dintre dâșii pentru a face o reformă de toți recunoscută ca utilă, nici acum nu puteam comptă nici măcar pe neutralitatea adversarilor.

În adevăr, deși știam că d-l Chiricescu își purtase misiunea pe la mai mulți dintr'înșii, deși știam că unii din ei afectaseră să facă pe indignații, — numai de formă, după cum au dovedit evenimentele pe urmă, — cu toate acestea nimic în purtarea partidului lor nu arată semnele unei schimbări de atitudine; totul arată că-și propuneau să profite, și de acest nou element adus înainte, cu toată nedemnitățile lui, precum căutaseră să profite și până atunci de tot felul de arme, fără alegere.

Se înțelege că în ziua de 11 Ianuarie 1910, când Sinodul s'a întrunit din nou după sărbători, dispozițiile membrilor lui se schimbaseră. De unde la 22 Decembrie cu mare greutate căpătasem dela ei o amânare a măsurilor de luat contra P. S. Gherasim, acum fiecare din ei vorbiă de noi încercări de împăcare. Cine ar putea să le facă o vină din aceasta? Fiecare din ei prevede că un imens scandal amenință Biserica, și se gândea la răspunderea ce avea.

Și cu toate acestea chiar atunci s'ar fi putut curmă răul. Se putea caterisi principalul vinovat, precum merită, și închide într'o mânăstire, sub pază bună; se putea lovi și sparge cuibul bandei infame, ai cărei principali membri erau accesibili loviturilor, și erau mijloace pentru aceasta; și pe urmă, dacă presa

evrească a P. S. S. Gherasim ar fi încercat să strige, se putea duce o campanie de presă fără nici o cruțare, care ar fi demascat pe deplin pe adevărații vinovați și i-ar fi făcut să dispară pentru totdeauna sub povara disprețului public.

Da, se puteau face toate acestea, însă cu o condiție, anume ca oamenii de stat demni de acest nume să fi înțeles gravitatea situației, să-și fi dat seama cât de meschin și cât de nepatriotic eră de a căuta să profite de asemenea împrejurări periculoase pentru țară într'un interes josnic de partid. Dacă nu, departe ca scandalul să se înăbușe, el eră să isbucnească și mai mare, alimentat și de pasiunile politice pe lângă acele ale P. S. Gherasim, și ale acoliților săi, și în cele din urmă triumful eră să fie tot al celor răi. Atunci, ce folos mai puteau avea măsurile de rigoare?

De aceea Sinodul, în ședințele dela 11 și 13 Ianuarie, a consimțit, și nici eu nu m'am opus, ca în loc de a începe formele judecătii, să caute din nou un chip de împăcare. În cele din urmă, s'a ajuns la acordul din 13 Ianuarie, despre care am vorbit mai sus. Dar nici aceasta nu a servit la nimic, căci peste trei săptămâni, la 3 Fevruarie, P. S. Gherasim provocă cunoscutul incident despre care de asemenea am vorbit, și care i-a servit de pretext pentru a reîncepe scandalul încă cu mai mare furie decât înainte.

De atunci, P. S. Gherasim nu a mai cunoscut nici un frâu. Încurajat de impunitatea de care se bucură și simțind că ajunsese la pref, ca element de turburare în acțiunea violentă la care se dedă opoziția și care a culminat în noaptea de 28 Aprilie, P. S. S. nu a mai crezut de nevoie să-și mai ascundă jocul. După 3 Fevruarie, despre necanonicitatea legii nu se mai vorbește. Ea devenise o armă învechită care se aruncă la o parte după ce-și făcuse serviciul de a reîncepe turburarea, și se înlocuiea cu altele noi, mai proprii pentru a întreține curiozitatea dejă saturată a publicului și a-i aduce noi excitări. De aci înainte, afacerea iea pe față adevăratul caracter pe care-l avuse totdeauna, și care cu ipocrizie fusese ascuns până atunci, acela de luptă personală contra I. P. S. Atanasie, Mitropolitul Primat, a cărui detronare se urmărește prin toate mijloacele, și fără cea mai mică menajare, nici măcar de formă, pentru interesul Bisericii.

Tactica de asemenea s'a schimbat. De unde până aci P. S. Gherasim aruncă pe fiecare săptămână câte o anatemă și cerea

să se schimbe legea *hic et nunc*, de aci înainte pretinde să fie chemat la judecată înaintea Sinodului, atât P. S. S., cât și I. P. S. Atanasie, pe care-l acuză acum de imoralitate. Pe de altă parte, complicii săi inventau și propagau tot felul de calomnii pe seama Mitropolitului și lăsau a se înțelege că țin în rezervă alte orori și mai mari pentru ziua judecării.

Dacă P. S. Gherasim dobândeà ce cereà, își propuneà ca în ziua judecării să ridice cu zecile și cu sutele martorii mincinoși, ca să-i aducă la Sinod. Erà vorba dar să se înjghebeze, de astă dată înaintea Sinodului, scandalul pe care cu un an mai înainte unul din complicii săi încercase fără succes să-l ridice înaintea Curții cu Jurați. De astă dată însă, intrând în acțiune chiar capii, se sperà că succesul va fi desăvârșit.

La aceasta eu m'am opus din toate puterile, și până în ziua din urmă a Ministerului meu. Opoziția junimistă, credincioasă sistemului său de duplicitate, strigà cât o țineà gura că guvernul nu e în stare să rezolve criza. Gazetele sale, pe de o parte cântà laudele Episcopului de Roman, iar pe de alta cereau judecarea lui, și introduseseră în coloanele lor o rubrică nouă, în care numărau zilele de când durează scandalul. Cât despre gazeta personală a P. S. Gherasim, despre dânsa nici nu mai vorbim.

Erà evident că unii din interes, alții din ură și răsbunare, alții împinși de un politicianism josnic, dar toți inconștienți sau nepăsători de interesul Bisericei, împingeau la un scandal fără precedent.

Eu aceasta nu am voit-o, și nu am lăsat să se facă. A putut să spumege un an întreg P. S. Gherasim și tovarășii săi, dar nu le-am permis să capete ceea ce voiau. Nu voiam ca în vremea cât eram eu Ministru să sufere Biserica cea mai mare rușine și înjosire, în care se înverșunau să o împingă ceata Fariseilor și Cărturarilor fățarnici. Și aceasta nu a fost. Am lăsat ca acest oprobriu, pe care-l voiau și-l căutau oamenii dela 28 Aprilie, să facă să-l sufere Biserica chiar aceia cari erau principalii vinovați. Și așa a fost. Aceasta a fost pedeapsa lor, pedeapsă bine meritată.

Cât pentru mine, se poate pune întrebarea ce așteptam și ce speram? Nu așteptam și nu speram nimic. Mă convinsesem că nu erà nimic de așteptat, nici dela mărimea și curățenia de suflet a P. S. Gherasim, nici dela morala d-lui Chiricescu, nici

dela patriotismul și buna credință a oamenilor d-lui Carp. Cu altfel de adversari, puteam spera că poate-și vor veni în cunoștință, că vor înțelege ce fac și se vor opri. În cazul acesta, mă bizuiam să reduc la neputință pe P. S. Gherasim și pe ai săi. Dar eu nu puteam spera așa ceva. Mă aflam în situația în care eră, în seara zilei dela Waterloo, comandantul șef al aliaților, când, lovit din toate părțile, având toate careurile sale sparte și împrăștiate, afară de două, fără nici o speranță de nicăieri, răspunde celor ce-l întrebau ce ordine mai dă: „Ordinul meu este să rezistați mereu. — Dar speră ceva? — Nu sper nimic; dar trebuie să rezistați până la ultima extremitate“.

Așa am făcut și eu. Am rezistat cu încăpățănare, cu desnădăjduire. Nu am putut scăpa Biserica de rușinea în care a împins-o P. S. Gherasim și cu ai săi, pentru că adversarilor mei le-a lipsit până la momentul din urmă, și conștiința situației, și simțul cel mai elementar al datoriei lor față de țară; dar am scăpat cel puțin, și eu, și partidul meu, de răspunderea de a fi contribuit măcar cât de puțin la desăvârșirea ei și de a fi făcut tot ce s'a putut pentru a o împiedica. Păcatul pentru cele întâmplate au să-l poarte întreg aceia cari singuri sunt responsabili de dănsule.

Sinodul și-a dat seama de situație, și s'a unit cu modul acesta de a vede. O greutate, — trecătoare de altminteri, — a venit la un moment dat însuși din partea Mitropolitului Primat, care, exasperat, cerea să fie pus față în față cu acuzatorul său, convins fiindcă dreptatea lui va triumfa.

Iată care este explicația atitudinii mele și a Sinodului în timpul acestei triste perioade. Ea a avut rostul și socoteala ei, iar nu ca a d-lui Arion pe care vom analiza-o la rândul ei, și vom vede cât valorează.

S'a silit d-l Arion să facă spirit asupra formulei „Nul și neavenit“ cu care Sinodul pune la dosar diatribele fostului Episcop de Roman. De când sunt pe lume, junimiștii, urmând exemplul șefului lor, aleargă după spirit. Ce prind, e altceva. Dar e cert că din cauza aceasta, ei nu au mai avut vreme să învețe cum trebuie cineva să se ocupe de lucrurile serioase. De aceea tot ce fac poartă stigmatul acelei iremediabile superficialități, care s'a dat pe față în mod așa de dezastros de 14 luni încoace. De nu s'ar fi molipsit și d-sa de boala aceasta a partidului său, d-l Arion s'ar

fi putut întrebă dacă nu este vreo cauză pentru care se țineă în această rezervă un guvern, care trecuse peste greutăți mai mari decât acestea și care putuse, pentru prima oară după un lung șir de ani, să vadă întregul Sinod unit ca un singur om în lupta lui pentru apărarea Bisericii. Cine știe? de-și puneă întrebarea aceasta, poate i-ar fi găsit răspunsul. Dar să-și dea atâta bătae de cap nu eră în deprinderile partidului junimist.

*
*
*

Imi rămân puține lucruri de adăogit, ca să termin cele ce aveam de spus în privința liniei de purtare a partidului și guvernului liberal față de criza bisericească.

S'a văzut din cele ce preced cu câtă obiectivitate, cu câtă lipsă de pasiune și de considerații politice, cu câtă dorință sinceră de a lucra numai pentru binele Bisericii a lucrat el cât timp a ținut frânela guvernului.

Linia aceasta de purtare nu aveă să se desmintă nici un moment, și după retragerea liberalilor dela guvern.

Chiar în ziua când șeful partidului liberal a cedat locul d-lui P. Carp, d-sa i-a declarat că noul guvern nu va aveă să întâmpine nici o greutate pe chestia bisericească din partea sa și a partidului său. Mai mult decât atât: a adăogit că dacă cumva concursul partidului liberal ar fi necesar pentru rezolvarea crizei, el nu va fi refuzat. Cu prezumția sa caracteristică, d-l Carp, care chiar în momentul aceia cunoștea chestia așa de puțin în cât a cerut dela d-l Brătianu să-i spună „cum mai stă afacerea“, a crezut că poate să facă *da sè*.

Promisiunea făcută de noi a fost ținută cu scrupulozitate. Nici oamenii noștri politici, nici presa noastră, nu au provocat nici o polemică, nu au îndreptat nici un atac contra guvernului pe chestia bisericească. Și doar ne trebuia multă stăpânire de sine, ca să putem păstra această atitudine; căci presa conservatoare, incapabilă de a o înțelege și a o aprecia, nu s'a abținut un singur moment dela injuriile cele mai nedemne, și contra mea personal, și contra partidului liberal, pe tema conflictului bisericesc. Insuși d-l Arion nu a lipsit, de mai multe ori, în interviuri anume provocate și în alte ocazii, să profite de făgăduiala ce dădusem, îndreptând contra mea atacuri la cari știă că nu voiu răspunde. Și cu toate astea când un ziar liberal, exasperat în-

tr'o zi de atâta lipsă de cuviință și de vădita incoerență cu care guvernul își duceà barca în timpul procesului de astă vară, a fost silit să deà un răspuns la atâtea violențe, d-l Arion a fost acela care a găsit că liberalii îi fac viața grea.

Il rog să creadă că, dacă liberalii ar fi avut această dorință, dacă ar fi avut și ei mentalitatea adversarilor lor și lipsa lor de scrupule, le-ar fi fost foarte ușor să le întoarcă cu prisos neajunsurile ce suferiseră dela dâșșii; nu ar fi avut decât să copieze ceea ce făcuseră ei.

Procesul dela Sinod.

Procesul care s'a desfășurat în Maiu și Iunie trecut înaintea Sinodului nostru a fost cel mai spăimântător scandal de care a avut să sufere vre-odată Biserica noastră. El a fost rezultatul colaborării a mulți factori cari și-au unit silințele lor pentru a duce la acest rezultat. Patimile și setea de răzbunare a P. S. Gherasim nu a fost decât unul din acești factori. Alături cu dânsul a fost banda de care am mai vorbit, și care coprindeà pe cei cari, prin alegerea P. S. Atanasie, se văzuseră lipsiți de foloasele pe cari până atunci o autoritate slăbită de boală și de vârstă îi lăsase să și le asigure; acei cari, pentru un motiv sau altul, aveau a se teme de energia și inteligența noului Mitropolit; mulțimea tuturor tipurilor interlope, clerici sau mireni, pe cari orice turburare îi scoate la suprafață, gata de pradă sau de scandal. A mai fost amestecul pe față al vrăjmașilor seculari ai Bisericii noastre; aceștia nu puteau decât să câștige prin înlăturarea unui om care cu cultura, inteligența și energia lui putea să fie o piedică serioasă pentru uneltirile lor, precum și prin discreditul ce nu putea să nu rezulte pentru Biserica noastră din scandalul pregătit și pus la cale cu atâta îngrijire. În fine a mai fost politicianismul îngust și josnic, lipsa de simț politic și de patriotism, lipsa de cunoaștere și de pricepere a lucrurilor și incoerența de care a dat dovadă și în această afacere partidul conservator, și înainte, și după venirea lui la guvern.

Toate acestea vor reeși în mod evident din expunerea, orcât de succinctă sunt silit să o fac aci, a desfășurării procesului sinodal.

Se știe cu câtă stăruință, cu câtă violență, P. S. Gherasim, timp de mai bine de un an, a cerut să meargă în judecata Sinodului. Pentru P. S. S., atitudinea aceasta avea avantajul să-i dea un mijloc de a întreține scandalul, arătându-se în același timp ca om care nu se teme de urmările faptelor sale.

Guvernul conservator, convins că-i face pe voie, a lăsat ca procesul să se înceapă în sesiunea de Maiu 1911 a Sinodului. Dar atunci se văzu un lucru neașteptat: P. S. Gherasim, care până atunci strigă cât putea că vrea să fie judecat, îl vedem de odată alergând la mijloacele unui avocat cunosător în toate secretele șicanei, pentru a se sustrage dela judecată. Mai nici o ședință nu are loc fără incidente de tot felul, cari toate nu tind la altceva decât la aceea ca procesul să nu să poată judeca. Odată cere ca Primatul, deși interesat în cauză, să nu asiste la ședințe. Altădată recuză ca judecători pe cei trei arhieri cari, după regulament, fuseseră însărcinați de Sinod cu facerea raportului asupra dării sale în judecată. Pe urmă nu vrea să admită pe P. S. Pimen, Conon, Nifon, Teodosie, Nicodim și Humulescu, sub tot felul de pretexte, dintre cari cea mai mare parte calomnii culese de prin gazetele de scandal și de prin anticamere.

Dacă s'ar fi admis vre-una din aceste cereri, Sinodul nu mai putea întruni 12 membri judecători, cerut de unul din canoane, și atunci P. S. Gherasim era să invoace nulitatea sentinței. Așa dar P. S. căută prin subterfugii să se sustragă dela judecata pe care singur o ceruse; dovadă de marea încredere ce avea în dreptatea cauzei sale.

Înainte de a se începe procesul, Sinodul în unanimitate în două rânduri a făcut cu stăruință apel la P. S. S., pentru împăcare. Sinodul dar își da bine seama că nu era vorba de altceva decât de o chestie personală cu Mitropolitul Primat, de carece o împăcare între ei ar fi pus capăt afacerii. Cele ce aveau să se petreacă în urmă erau să arate ce mare dreptate avea Sinodul. Dar după cum era de prevăzut, P. S. Gherasim nici nu a voït să audă de împăcare. Avea trebuință P. S. S. să i se îndestuleze pe deplin resentimentele sale.

Procesul începù, și se văzu îndată care era adevăratul lui caracter. Ceea ce se știă dejă de demult de către toți aceea cari cu-

noșteau în adâncul lor și lucrurile, și pe oamenii cari erau în prezență, a devenit atunci evident pentru toată lumea: procesul nu eră decât regularea unei chestii curat personale între P. S. Gherasim și Mitropolitul Primat. În adevăr, chiar dela început toate învinovătirile de erezie, de călcare de canoane, de plagiat pe cari P. S. Gherasim le aruncase cu atâta dărnicie asupra adversarului său, după ce au fost susținute un moment numai de formă, sunt părăsite îndată, și toată puterea atacurilor se concentrează asupra aceleia de imoralitate, cu care știă bine P. S. S. că va escită pasiunile cele urâte și curiozitatea bolnăvicioasă a acelei părți din public pentru care scandalul este hrana sufletească zilnică. Și nu a lipsit P. S. S. să se silească cu o adevărată voluptate să mărească scandalul prin toate mijloacele, și servindu-se de tot felul de armă de cari de sigur, nu un Episcop, ci cel mai neînsemnat laic s'ar fi crezut desonorat atingându-le.

Fusese acuzat I. P. S. Atanasie că într'o broșură neînsemnată publicată cu câțiva ani mai înainte, plagiasse pe un autor german. Calitatea acuzatorului se cunoaște prin aceea că, înainte de a da la gazetă descoperirea sa, avuse grija prin două scrisori să înștiințeze pe P. S. Atanasie, pentru ca acesta să iea măsurile convenite; prețul tăcerii îl fixase la 500 lei. Este articol în codul penal care pedepsește aspru pe cei cari oferă să nu divulge un secret în schimbul unei sume de bani. Dar P. S. Atanasie se vede că nu se teme, și nu a depus suma. Acest act de șantaj bine caracterizat nu a lipsit de a fi utilizat de P. S. Gherasim. P. S. S., care nu știe nemțește, și care prin urmare nu putea verifica faptul prin sine însuși, după cum cer canoanele, nu se sfiise să și-l însușească contra unui frate al său întru Hristos; dar canoanele nu au împeditat pe P. S. Gherasim, nici dela alte fapte rele.

Despre acuzarea de călcare de canoane, de *erezie* cum i-a plăcut P. S. Gherasim să o numească, nu am nimic de adăugit pe lângă cele ce am spus mai sus. Țin însă să constat că aceasta fusese acuzația principală, aceea pe baza căreia P. S. Gherasim luase atitudinea sa de justițiar și de martir, aceea pe care întemeiasse anatemele sale. Și cu toate acestea, ce loc a ocupat acuzația aceasta în proces? A fost un simplu incident fără nici o importanță, asupra căruia P. S. Gherasim a trecut repede; mai mult a insistat asupra lui I. P. S. Atanasie, a cărui apărare asupra acestui punct a fost un adevărat rechizitoriu, viguros și

drept, contra acuzatorului său. Ceea ce se poate reține este numai faptul că Sinodul, care erà cel mai în drept și care în repetite rânduri declarase dejà că legea din 1909 nu este întru nimic contrară canoanelor, a crezut necesar ca, în cursul procesului, să ceară asupra acestui punct părerea unor laici, cari însă au avut sinceritatea să se recuze, ca necompetenți.

Dar odată înlăturate aceste chestii ca unele din cari P. S. Gherasim scosese dejà tot ce se putea scoate și cari nu-l mai puteau ajuta mult în provocarea de scandal, P. S. S. și-a concentrat toată puterea asupra acuzației de imoralitate, pe care nu o scosese la iveală decât după ședința Senatului din 3 Februarie. Dar fie pe această chestie, fie în numeroasele incidente pe cari le-a provocat, a fost evidentă hotărîrea P. S. S. de a produce scandal, și de a-i da proporțiile cele mai mari posibile.

În adevăr, cărui alt mobil s'ar putea atribui acuzațiunile infamante aruncate de P. S. Gherasim asupra a 5 membri ai Sinodului? E adevărat că P. S. umblă prin toate mijloacele să facă să se descompleteze Sinodul, ca să scape de judecată; dar erà permis unui Episcop să recurgă la calomnii nedemne, pe cari erà incapabil să le dovedească și pe cari le culegea fără alegere din presa cea mai decăzută sau din cancanurile plevei sociale? Și nu se mulțamea ca asemeni infamii să le comunice Sinodului prin petiții în formă, dar de vreme ce scopul lor erà de a produce scandal, se grăbea să le și publice în cea mai compromisă foaie, de care nu se atinge nici un om care vreà să rămână curat, dar care P. S. S. îi servea de organ oficial. Se înțelege că pentru o asemenea întreprindere nu se putea găsi o foaie mai potrivită.

Ce alt motiv putea să aibă scotocirea de hârtioare vechi, pentru a introduce intriga între I. P. S. Atanasie și P. S. Pimen și Timuș?

Cărui sentiment creștinesc cedă P. S. S. când aducea în Sinod o scrisoare a P. S. Partenie care murise, și care în orice caz erà lipsit de orice autoritate morală pentru ca vorba lui să aibă vre-o greutate în desbaterea ce se urmă? Scrisoarea aceea, deși neiscălită, aveà în ochii P. S. Gherasim meritul că erà scrisă, la adresa mea, pe așa ton, în cât întregul Sinod, și până și d-l Ministru Arion, au protestat contra citirei ei. Spera P. S. S. că ajutorul fostului Mitropolit al Moldovei, cu care erà în termeni așa de răi pe când acesta erà în viață, îl va ajuta să mărească scandalul;

și de aceea, cu toată oprirea Sinodului, nu a lipsit să se ducă să o publice în gazeta sa.

Dar aceste explozii de răutate nu sunt nimic pe lângă rafinarea cu care ele s'au exercitat contra aceluia a cărui pierdere cu deosebire o jurase blândul, piosul și cucernicul Episcop de Roman. Este de neînchipuit ferocitatea cu care acest om urmărește pe inimicul lui până în cele mai neînsemnate pasuri ale sale, cum adună cele mai mici indicii cari ar putea servi pofta lui de răsbunare, cum caută și grupează în jurul său concursul tuturor nemernicilor, cum cu sete și cu voluptate se adapă din orice izvor de turpitudini din care poate spera să deverse o parte pe capul vrăjmașului său.

«Tant de fiel entre-t-il dans le coeur des dévots!»

Este un spectacol unic, făcut ca să provoace indignarea și scârba orăruui om onest, și care, pentru cinstea acestei țări și a Bisericii ei, trebuie se sperăm că nu va mai fi dat să-l mai vază urmașii noștri, atunci când vor fi legi mai eficace contra răutății oamenilor și o opinie publică mai bine formată.

Nu voiu cercă să analizez în întregime cele petrecute la proces, și nici nu ar fi necesar. Dar trebuie să arăt unde s'a dus P. S. Gherasim, în ce pături morale s'a scoborît, ca să-și găsească martorii și probele cu cari să dovedească imoralitatea șefului Bisericii naționale.

Avem în prima linie scrisoarea din 1899 a P. S. Atanasiu către d-l Chiricescu. Dar despre dânsa am vorbit deja, și nu simt plăcere să mă mai ocup de acest personaj. De aceea nu mă voiu ocupa nici de scrisoarea lui către Sinod, lungă țesătură de neadevăruri, de schimbări de date și de răstălmăciri, prin care el caută să justifice josnica lui faptă.

Dar P. S. Gherasim a găsit că nu eră de ajuns să se folosească de o scrisoare intimă, veche de 12 ani, a cărei publicare constituia un act atât de nedemn, în cât acoperea de oprobriu pe aceia care se servea de dânsa. P. S. S. a mai căutat să brodeze pe dânsa nu știu ce nedemnă poveste că fostul Episcop de Râmnic ar fi sfințit o biserică fiind în stare de necurățenie trupească. Aceasta eră o simplă închipuire de om orbit de patimă; nici cea mai mică dovadă nu există. Dar eră un scandal mai deosebit, cum nu se vede în toate zilele, și nu putea P. S. S. să nu și-l înșusească, pe când gazeta sa, ca să-i dea și mai mari proporții,

se grăbea să inventeze o răscoală a țăranilor din satul unde se sfințise acea biserică.

Este apoi afacerea Olimpia Vasilescu. Voiă Prea Sfântul să dovedească că această femeie, văduvă a unui preot, fusese concubina Primatului pe când era el Episcop la Râmnic. Ce temeiu avea vorba aceasta? Niște cancanuri de cari nu se putea crede că un Episcop s'ar înjosi să le culeagă de prin gări, de prin berării, de prin cercul unor indivizi condamnați de justiție. Că un preot ar fi spus că a auzit pe soția unui alt preot dela Craiova, că ar fi auzit și ea vorba asta dela pr. Vasilescu înainte de a muri; că un fost student dat afară din Universitate și care avuse aface și cu tribunalul corecțional afirma.... pe onoarea lui că lucrul e adevărat; cu dovezi ca acestea, sau la fel, pretindea P. S. Gherasim să stabilească realitatea unor relații de cari nimeni până la P. S. S. nu auzise vorbindu-se. I-au curs desmintirile din toate părțile, preoți eminenti au protestat, chiar martori citați de P. S. S. l-au apostrofat cu indignare. Cu o adevărată inconsciență, Episcopul de Roman nu numai că nu s'a simțit sguduit, dar a adăogit o nouă nedemnitate pe lângă cea dintâiu, afirmând că copilul Olimpiei avea de tată pe P. S. Atanasie, și că murise din o boală contagioasă rușinoasă moștenită dela-dânsul. Nici o umbră de dovadă nu coroboră această infamie, decât o scrisoare din partea unui om care fusese condamnat pentru escrocherie; eșise și ea din cercul de minciuni și cancanuri din cari se alimentă campania dusă de P. S. Gherasim. Fetița murise în spitalul *Maternitatea*, sub ochii medicilor, de tuberculoză, moștenită dela tatăl său cel adevărat, preotul Vasilescu, care și el murise tot de tuberculoză. Și cel care a scos la iveală și a arunca în gura lumii această grozăvie era un Episcop, și cel în al cărui cap o aruncă era un Mitropolit, șeful lui ierarhic! Și ne mai mirăm că atunci când Biserica noastră număra printre capii săi un om până într'atâta lipsit de simț moral, să se afle în decadentă!

A treia afacere suscitată contra Primatului a fost mărturia lui Tudorică Ionescu, care a devenit celebră anul trecut prin cunoscuta tentativă de sinucidere a acestui individ chiar în biserica Mitropoliei din București.

În anul 1910, de odată cu campania pe care P. S. Gherasim o ducea contra Primatului, a apărut în cunoscuta gazetă de scandal

din București o scrisoare, reproducă și în facsimile și însoțită și de fotografia individului în costum călugăresc, semnată cu numele de Teodor Ionescu. Autorul ei spunea că era frate la mânăstirea Cozia în anul 1899, pe când Episcopul Atanasie a locuit acolo în vara aceluia an; că făcuse serviciul pe lângă persoana Episcopului, și că în acea calitate avuse cunoștință de o boală secretă a chiriarhului, precum și de întâlnirile lui cu Olimpia Vasilescu. Scrisoarea era plină de detalii scârboase, cari denota perversiunea bolnăvicioasă a individului. De simț moral, nici nu era vorba.

Neadevărul acestei denunțări se dete numai decât pe față. În vara anului 1899, P. S. S. Atanasie avuse ca oaspeți la Cozia, timp de vre-o trei luni, pe P. S. Pimen și Timuș, împreună cu cari făceau o lucrare ce li se încredințase de Sinod. Amândoi își aduceau bine aminte de fratele care făcea serviciul pe lângă Episcop, și care nu era T. Ionescu, nici nu se numea așa. Afară de aceasta, cercetându-se s'a văzut că la Cozia nu fusese, nici în 1899, nici altădată, un frate cu acest nume. Minciuna era evidentă.

Făcându-se cercetări, se află că T. Ionescu era frinar în serviciul căilor ferate, în stația Ploești. Atunci am însărcinat pe primul-procuror de Prahova să-l cheme la parchet și să cerceteze asupra celor arătate de el. Constatările parchefului fură consemnate în procese verbale, cari mi s'au comunicat. Din ele s'a constatat cu ușurință, și chiar prin mărturisirile lui, că toate arătările din scrisoarea lui erau neadevărate, și că nu era vorba decât de o inscenare pusă la cale de cunoscutul preot Vasilescu dela Surani (Prahova), primul din cei 5 sau 6 preoți și diaconi cari aveau să-și facă o celebritate în tovărășia P. S. Gherașim. Scrisoarea fusese alcătuită în prăvălia unui cismar din dosul gării din Ploești, de pr. Vasilescu, împreună cu un diacon, frate al lui, și cu nenorocitul Th. Ionescu, care este un fel de imbecil, incapabil de a-și da seama de ce face. Luasem măsuri ca să fie pedepsit pentru ce făcuse, prin depărtarea lui din serviciu; dar s'a rugat atâta să fie iertat, în cât de milă l-am lăsat în pace.

S'a mai aflat, cu aceeași ocazie, că Th. Ionescu era în raporturi cu redactorii unei gazete înființată în București de niște preoți răsvrătiți, și care ducea o campanie mizerabilă contra Mitropolitului Primat.

Cu toate constatările acestea, peste un an, P. S. Gherasim găsește de cuviință ca pe acest nenorocit să-l puie în lista martorilor de cari voia să se serve în procesul dela Sinod. În aceeași listă, mă puneă și pe mine.

Regret că nu s'a dat urmare cererii P. S. S., și că nu am fost chemat la proces. Ar fi fost pentru mine ocazia ca să-i dau P. S. Gherasim lecția pe care o merită. Dacă P. S. S. pierduse până într'atâta conștiința situației și demnității sale în cât nu se sfiă, el Episcop, să se tăvălească în țovărășia unui Th. Ionescu și alora ca dânsul, eu i-aș fi arătat cum știu să pun la locul lui pe acela care are îndrăsneala să cerce să mă amestece și pe mine în asemenea murdară societate.

E ușor de înțeles ce se întâmplase în intervalul acesta de un an. În timpul acesta, Th. Ionescu fusese supus presiunilor bandei negre, care, fie prin terorizare, fie altfel, l-au hotărît să-și schimbe din nou depoziția, și de aceea P. S. Gherasim s'a grăbit să pună sub protecția lui cauza ce apăra. Când însă nenorocitul se văzû în biserica Mitropoliei în fața altarului și a 5 arhierei, își pierdû cumpătul, recunoscû din nou că tot ce arătase eră neadevăr, și cercă chiar să se sinucidă în pridvorul bisericei.

Fu un moment vorba să fie urmărit ca sperjur și calomniator; dar o influență misterioasă îl puse la adăpost de orice supărare. Peste trei zile, își reîncepeă calomniile contra Primatului.

Când te gândești că un individ în starea aceasta de inconșiență și decădere a putut, nu numai fi invocat de un om cu mentalitatea P. S. Gherasim, dar încă pus față în față cu Primatul Regatului, nu mai știi ce să crezi. Dar în afacerea aceasta, peste tot nu te lovești decât de oameni și de mărturii de acest fel. Acesta eră singurul mediu care se potriveă pentru un Episcop ca P. S. Gherasim și pentru o cauză ca a lui.

Iată al patrulea compars, în persoana d-lui Șunda, de profesie Macedonean, care acum 15 ani, când am intrat pentru prima oară în Minister, mi s'a recomandat ca student la farmacie, și care tot student a rămas până astăzi. Alt rost mărturisit nu i se cunoaște. Și acest domn și-a descoperit vocația de moralizator al Bisericei române, și a venit să aducă P. S. Gherasim contingentul său de infamie, sub forma unui cotor de mandat poștal pentru o sumă de câteva sute de lei trâmise de P. S. Atanasie unei d-re Maria Constantinescu. Cercase mai înainte onorabilul să

stoarcă ceva bani pe acest petec de hârtie, mai întâiu chiar dela Primatul, și după ce acesta l-a dat afară, dela nepotul lui, dr. Mironescu; nu cerea decât 5.000 lei. Ca și Chiricescu, ca și Cio-roianu, ca și întreaga bandă de *mâtres-chanteurs* cari roiau împrejurul acestei afaceri ca muștele împrejurul gunoiului, își cercase norocul și d-l Șunda. Negăsindu-l unde l-a căutat întâiu, și-a oferit serviciile acolo unde asemenea marfă era căutată.

Și a fost ascultat și d-l Șunda, a venit și d-sa să mărească grămada de netrebnicii care timp de o lună de zile s'a răscolit în ochii lumii scandalizate. Nu s'a găsit nimeni să-i ceară socoteală în ce chip intrase în mâna lui o hârtie care nu era a lui, prin ce mijloace, de sigur nu cinstite, intrase în stăpânirea unei piese care era proprietate privată. Dar dacă ar fi avut cine face dreptate, ar mai fi trebuit să se găsească cineva care să ceară socoteală pentru fapta așa de sever calificată în limba oamenilor cinstiți, de a arunca în gura lumii pe o biată fată, care trăia liniștită în sărăcia și obscuritatea ei, fără să facă nici un rău nimănui. Căci trebuie să ne aducem aminte de scandalul revoltător al cefei reporterilor dela unele gazete cunoscute prin lipsa lor de scrupule, care s'a năpustit atunci, nu numai asupra Mariei Constantinescu, dar și asupra mamei ei, și până și asupra locatarilor din aceeași curte, căutând să-i arunce și pe ei în vârtejul patimilor P. S. Episcop de Roman.

S'a stabilit că toată afacerea se reducea la un ajutor bănesc trimis de Mitropolitul unei fete care cu câțiva ani mai înainte avuse relații cu un nepot al lui, mort de atunci.

Nu eșim din aceeași sferă morală când ajungem la d-l Băjescu-Oardă, student, — student tot ca d-l Șunda, — cu deosebire că d-sa avuse deja aface cu tribunalul corecțional. Pe acest domn îl găsim amestecat în afacerea lui Tudorică Ionescu, împreună cu fostul preot Vasilescu. La proces, a fost chemat de P. S. Gherasim și a venit înarmat cu un revolver încărcat. A spus că a auzit într'un local public, berărie sau așa ceva, pe un preot spunând că a auzit și el pe o femeie care spune că cutăre altă femeie s'a lăudat că este concubina Primatului; mizerabile cancanuri de mahala, arme potrivite pentru acei cari le mânuiiau și pentru o așa de mizerabilă cauză. De altminteri nu a fost greu Primatului să spulbere minciunile povestite de acest demn acolit al P. S. Gherasim: i-a fost de ajuns să facă unele apropieri de

date, ca să dovedească că toată depoziția lui eră inventată pe dintregul.

* * *

Aceștia cinci au fost principalii martori prin ale căror curate și nebănuite declarații pretindea P. S. Gherasim să dovedească imoralitatea șefului său ierarhic. Ura care-i întunecă vederile nu-l lăsă să înțeleagă că în orice proces, dar mai ales în unul ca acesta, mărturiile, ca să aibă valoare, trebuie să se întemeieze pe calitatea morală a martorilor, care trebuie să fie mai presus de orice bănuială. Așă eră în cazul de față? Intre afirmațiile unora ca Chiricescu, Tudorică Ionescu, Șunda și Băjescu-Oardă de o parte, și ale Primatului țării de altă parte, putea să stea cinevă la îndoială, afară numai dacă el însuși nu eră orbit de patima sau de un fond moral la fel cu al acelora?

Tot procesul s'a învărtit împrejurul acestor cinci puncte, căci nici una din celelalte depoziții nu a avut nici o importanță.

Dar aceasta nu însemnează că în timpul acesta inimicii P. S. Atanasie se țineau liniștiți. Pe când martorii se ascultau la Mitropolie și pe când procesul se trată la Sinod, banda reagră mișună în toate părțile, întrețineă scandalul în presa care-i eră devotată prin articole de senzație, cu titluri resonătoare, și prin născociri de toată ziua; cercă să provoace defectiuni în cler, să terorizeze pe acei cari nu se uniau la infamiile ei. Indrăsneala ei a mers până acolo, în cât a cutezat să caute să închidă cariera celui mai meritos profesor dela Facultatea de Teologie, vinovat că luase condeiul în favoarea cauzei celei drepte. In cler, nu a fost chip pe care să nu-i încerce pentru a-l aduce în tabăra răsvrătiților. Au mers cu cutezanța până a falsifică semnătura pr. Săvoiu din Mehedinți, punând-o pe o adresă trimisă Sinodului ca din partea lui, și care eră în întregime falsă. Dar și aci silințele lor se sdrobiră de cumințenia preoților. Abia 5 sau 6 preoți și diaconi părăsiră altarul ca să urmeze calea P. S. Gherasim.

Dar pe lângă aceștia, se găsesc amestecați în afacerea P. S. Gherasim și alte elemente, a căror suspectă intervenție nu poate să rămână nerelevată.

Unul este fostul Mitropolit Ghenadie. Cu toate că au trecut mai bine de 15 ani de când afacerea sa este definitiv închisă,

fostul Primat nu se poate consolă de pierderea măririi trecute, și nu lasă să treacă nici o ocazie de a căuta să reimprospăteze amintirea despre dânsul.

Și de data aceasta, el începù să se agite, prin interviewuri la gazete, prin scrisori adresate P. S. Atanasie, și mai ales prin ajutorul a doi cunoscuți clerici, devotați lui, oameni săraci, dar cari zilele acelea se vedeau cu buzunarele pline de bani. Dar tentativa aceasta nu avù nici un succes: chiar guvernul, care în toată afacerea nu a avut nici priceperea, nici energia, nici voința de a stăpâni și a micșorà scandalul, dete P. S. Ghenadie avertismente cari-l potoliră. Singurul său succes de astă dată fu interviewul în care P. S. Conon, pe atunci Episcop de Huși, emise părerea neașteptată că adevăratul Mitropolit Primat canonic de drept ar trebui să fie P. S. Ghenadie. Această opinie a avut atunci un legitim succes de surprindere, ca să nu zic mai mult.

Dacă însă agitația P. S. Ghenadie nu merită să ne ocupe, nu tot așa este cu o altă agitație, pe care suntem în drept să ne mirăm ce caută într'o afacere în care nu erà vorba decât de interese ale Bisericii noastre ortodoxe, care este autocefală, are individualitatea ei proprie și nu are nimic comun cu Bisericile de altă confesiune, în ale căror afaceri ea nu se amestecă nici odată, nici chiar aci în țară, unde ea este recunoscută ca Biserică de Stat.

Nu odată, în cursul afacerii P. S. Gherasim Safirim, oamenii nedumeriți se întrebau ce rost are amestecul într'insul a unor persoane de religie catolică.

Se cunosc năzuințele seculare ale Bisericii catolice de a-și întinde dominația asupra țărilor românești. Se mai știe că silințele acestea, dacă la unele momente au cauzat țărilor mari greutăți, nu au avut în genere nici un succes. Și se mai știe că în timpurile din urmă este o vădită recrudescență în activitatea care are de scop lățirea puterii catolicismului la noi.

Nu este locul de a discuta acum până la ce punct o asemenea schimbare de confesiune ar fi sau nu în folosul neamului nostru, din punctul de vedere național. Dar suntem în drept a pretinde ca acei cari se bucură, și s'au bucurat totdeauna la noi, de cea mai largă toleranță religioasă din întreaga lume, să cu-

noască marginile peste cari ospitalitatea și toleranța nu pot trece, fără ca să însemneze o nesocotire a drepturilor națiunii și o atingere adusă demnității ei.

De vre-o câțiva ani s'au cam înmulțit incidentele, mai mult sau mai puțin sgomotoase, cari dovedesc că sunt unii cari confundă toleranța, sau poate insuficienta cunoaștere a stării lucrurilor, cu slăbiciunea. Ar fi de dorit o mai justă apreciere a lucrurilor, fără care se poate ajunge la decepții supărătoare.

Dar să revenim la afacerea care ne ocupă.

Înainte chiar de anul 1909, înainte de a fi vorba de modificarea legii sinodale și de anatemele P. S. Gherasim, d-l Mariu Teodorian făcerea să se vorbească de dânsul în cercurile noastre bisericești. Ortodox fanatic altădată, considerat ca bun cunoscător al dreptului canonic, d-sa a atras pentru prima oară atenția asupra sa, în mod nefavorabil, cerând și obținând, din propria sa inițiativă, o eleimoșină dela o puțere străină pentru zidirea unei biserici în București. Au venit apoi amestecul său indiscret în afacerile interioare ale unei mănăstiri de maici, urmată de o ploaie de injurii cum nu se mai auziseră altădată la adresa reposatului Primat Iosif Gheorghian, omul cel mai venerabil, mai blând și mai pacinic din câți ocupaseră vre-o dată scaunul metropolitan. Curând după aceea d-sa părăsi Biserica careia aparținuse până atunci, și trecu la catolicism.

Aceasta era treaba d-sale. Dar odată ce-și renegase credința părintească trebuia să înțeleagă că încetase pentru d-sa orice drept de a se mai amesteca în trebile ei; și dacă pe d-sa nu-l ajută capul ca să înțeleagă această elementară datorie, trebuiau alții să o înțeleagă și pentru d-lui.

Dar nu a fost așa. Tocmai după apostasia sa, d-l M. Teodorian începuse să publice un ziar de o violență rară contra întregului nostru episcopat, să se înconjure cu toate elementele stricate și turbulente cari deja începuseră de pe atunci să ridice capul, și să pretindă să dicteze d-sa în afacerile Bisericii pe care o părăsise. Nu a mers d-sa cu îndrăsneala până acolo în cât să pretindă că I. P. S. Atanasie îi datoră d-sale scaunul de Mitropolit Primat? Negreșit că noi cei cari știam cum stau lucrurile, și cari am fi știut să punem la locul lui pe d-l Teodorian dacă ar fi avut cutezanța să se amestece într-o asemenea afacere, nu luăm în seamă asemenea fanfaronade absurde; dar sunt oameni cari

nu știu, pe cari asemenea vorbe îi pot impresiona, și cari pot crede că catolicismul este așa de puternic la noi, în cât să aibă rol până și în alegerea capilor Bisericii noastre. Laudele d-lui Teodorian își aveau dar rostul lor.

Acesta este personajul al cărui nume se întâlnește la tot pasul în timpul conflictului sinodal. Pe seama lui trebuie pusă o bună parte din agravarea scandalului, pe care l-a întreținut prin gazeta sa și prin relațiile pe cari le avea cu cei mai de seamă agitari din vremea aceea. Dovada, dacă ar mai fi nevoie de dânsa, o avem între altele în faptul că P. S. Gherasim a produs în Sinod o scrisoare a I. P. S. Atanasie către d-l Teodorian, cu care căută să probeze uneltirile Primatului în favoarea catolicismului. P. S. Atanasie, în apărarea sa, a dat acestui neadevăr răspunsul ce merită. Adevărul este că sensul scrisorii eră cu totul altul decât acela pe care P. S. Gherasim, în creștineasca sa filipică, umblă să i-l dea, și ea fusese adresată d-lui Teodorian pe când acesta ținea încă ascunsă apostasia sa, așa că nimeni nu o cunoștea.

Dar eu nu-mi propun să refac aci apărarea P. S. Atanasie; vreau numai să constat că d-l Teodorian și-a permis să intervină în procesul bisericesc, punând la dispoziția P. S. Gherasim un act, bun sau rău, care eră în posesia sa, în scopul de a întreține și a mări scandalul. Dacă un ortodox ar fi făcut acelaș lucru într'un proces al catolicilor, ce ar fi zis aceștia?

Iacă un alt caz analog.

Domnișoara Cati Varlam a trecut și d-sa la catolicism. D-sa a funcționat mai mulți ani ca superioară a Institutului Surorilor de Caritate, unde eră admisă ca soră și d-na Olimpia Vasilescu, despre care s'a vorbit atâta în proces. Într'un timp vrăjmașii Mitropolitului Atanasie îl acuzau că o luase cu el în străinătate în timpul concediului său din 1909.

Într'o zi, d-ra Varlam îmi spune, fără să o întreb eu, că Olimpia Vasilescu este învinovătită pe nedrept, pentru că în timpul absenței din țară a Primatului ea fusese trimisă la un bolnav din provincie, unde stetese foarte multă vreme. Văzând proporțiile pe cari le luă scandalul stărnit contra Primatului, am rugat-o pe d-ra Varlam ca cele ce-mi spusese verbal să le aștearnă într'o scrisoare către mine, care la momentul oportun putea să-mi servească să spulber calomnia. Au trecut mai bine

de două săptămâni până ce, în urma repetirii cererii mele, primesc dela d-ra Varlam o scrisoare în care se relatau lucrurile în mod diametral opus aceluia cum mi le povestise. Căror influențe misterioase să se atribue această schimbare? Faptele ce-mi povestise d-ra Vasilescu aveau toată aparența adevărului; mi le spusese din propria d-sale pornire, fără să o întreb eu, pe câtă vreme mai înainte nici nu le bănuiam. Dar cu toată stăruința mea, nu am putut obține nici până azi mărturia lor scrisă.

Dar mai este și un alt fapt. P. S. Gherasim a mai adus la proces fotografia unei pagine din registrul de admisiuni dela Institutul Surorilor de Caritate, și anume aceea care se refera la admiterea în Institut a Olimpiei Vasilescu. Registrul acela eră în mână d-rei Varlam, ca directoare. Fotografierea acelei pagine și comunicarea ei către cel interesat nu a putut dar să se facă decât de d-sa, sau cu învoirea d-sale. Cu ce scop? Pe cât știu, d-ra Varlam nu are nici un motiv personal nici de a scrie pe Mitropolitul Primat, nici de a iubi pe Episcopul de Roman. Ce, sau cine, a îndemnat-o dar pe d-sa, catolică, să comunice uneia din părți un act care nu eră destinat să fie publicat?

De altfel, indiscreția aceasta este interesantă numai prin mobilele cari au determinat-o și prin originea ei, care este destul de transparentă, dar nu prin însemnătatea ei intrinsecă; căci dacă Olimpia Vasilescu, ca să-și înlesnească admiterea, declarase că e nepoata Mitropolitului, de neexactitatea aceasta, care se repetă în mod curent în ocaziile analoge, eră răspunzătoare d-na Vasilescu, iar nu Mitropolitul.

Nu insist asupra agitațiilor din timpul acela și ale altor eterodocși, mai mult sau mai puțin cunoscuți. Faptele arătate mai sus sunt de ajuns, — de o camdată, — pentru a arăta că în evenimentele cari au turburat Biserica noastră ortodoxă, eterodocșii nu au păstrat discreția pe care erau datori să o păstreze. S'ar părea că înălțarea la scaunul primațial a unui om cult, inteligent, energic și în puterea vârstei deranjau unele socoteli, și că de aceea s'a făcut totul pentru a-l înlătura. Aceasta este regretabil, și sper că va fi ultima dată când se va întâmpla. Avem noi destule greutăți în viața noastră, ca națiune și ca Stat, pentru ca să nu mai fie nevoie să ne cheltuim forțele, apărându-ne contra amestecului din afară până și în afacerile noastre cele

mai intime. Dar dacă va trebui, vom ști să o facem cu hotărîre și cu un succes care nu se poate pune la îndoială.

Dar în chestia aceasta mai este un punct care trebuie lămurit: anume, rostul relațiilor P. S. Gherasim, aprigul apărător al curăteniei Bisericii noastre și a canoanelor ei, cu adversarii ei seculari. Aceste relații sunt evidente; fără să mai vorbesc de alte dovezi pe cari nu e nevoie a le înșiră acî, numai faptul că eterodocșii procurau P. S. Gherasim acte pe cari ei le credeau utile pentru susținerea acuzațiilor P. S. S., și faptul că P. S. S. le-a primit cu mulțumire și s'a servit de ele în lupta ce ducea contra unui chiriarch al propriei sale Biserici ortodoxe, sunt de ajuns ca să dovedească sinceritatea convingerii cu care lupta P. S. S. — vorba vine — pentru această Biserică. Convența sa cu adversarii ei eră evidentă, iar canoanele preved pedepse grele pentru Episcopul care cu ajutorul ereticilor turbură Biserica. Numai acest fapt de ar fi fost, P. S. Gherasim trebuia pedepsit. Și cu toate astea, tocmai P. S. S., care pe față lucră în înțelegere cu eterodocșii, aveă curagiul să acuze pe P. S. Atanasie de propria sa vinovăție.

Dar e bine că și prin aceasta s'a mai adăogit o dovadă de câtă fățarnicie ascundeă în realitate prefăcutul rigorism al Episcopului de Roman.

Dacă recapitulăm numai cele arătate până acum pe socoteala P. S. Gherasim, el se arată pentru orice om cu dreaptă judecată ca un om dominat de răutate și de patima răsbunării într'un grad cum rareori se vede. P. S. S. a știut să îmbrace aceste sentimente puțin creștinești cu o pătură de fățarnicie, care a putut lesne să înșele pe aceia cari judecă numai după aparențe. Dacă cei câțiva oameni de bună credință cari au putut crede un moment că Episcopul de Roman este un sfânt, ar fi cercetat cum este privit el în eparhia lui, dacă ar fi examinat măcar cât de puțin învinuirile aduse de el, dacă s'ar fi informat asupra felului de oameni și de arme cu cari s'a servit, ar fi văzut lesne că un asemenea om de demult ar fi trebuit să fie pus în imposibilitatea de a mai face răul care se pare că este singurul scop al vieții lui.

Și cu toate astea, ce lesne eră să se cunoască omul! cu câtă

nepăsare el singur își da pe față temperamentul și apucăturile, convins cum eră că naivitatea oamenilor lesne se îmbrobodește cu citații din Evanghelie și din Șfintii Părinți, și cu mâinile puse cruce pe piept tocmai în momentul când gura proferă cele mai mari răutăți!

Intrebatu-s'a, spre exemplu, cinevă cum se face că neprihănitul Episcop, care vărsă foc contra imoralității lui Atanasie în 1910, după ce acesta ajunsese să se urce pe râvnitul scaun de Mitropolit, nu zisese nimic timp de 11 ani, de când o cunoșteă? Și doar sunt canoane, pe care chiar el le-a citat, cari pedepsesc pe Episcopul care, cunoscând nedemnitătea colegului său, îl acopere. Intrebarea aceasta i-a fost pusă chiar în Sinod, în cursul procesului de către unul din chiriarchi. P. S. Gherasim nu a găsit ce să răspundă. Tocmai a doua zi, după ce banda neagră a acoliților săi l-a învățat ce să spună, a îngăimat că nu cunoșteă de mai înainte faptele pe cari le denunță acum. Răspuns ridicul. D-l Chiricescu, amicul intim al P. S. S. încă de când erau amândoi la Seminarul din Râmnicul-Vâlcei, omul care nu aveă nici un secret pentru dânsul, de ani de zile purtă scrisoarea P. S. Atanasie, de când îl scosese dela Tipografia Cărților Bisericești, și amenință mereu cu publicarea ei; *les maîtres-chanteurs* cari inventaseră afacerea plagiatului publicau broșuri și articole prin gazete și reviste; d-l Mariu Teodorian, complicele P. S. S., umplea lumea cu injuriile și acuzațiile sale; și singur prea-curatul și prea-nevinovatul Episcop de Roman nu știă nimic, nu auziă nimic! Cine socotește P. S. S. că poate crede asemenea povești? Nu, este în mod patent neexact că P. S. S. nu cunoșteă de ani de zile cele ce nu a scos la iveală decât în 1910. P. S. S. și-a mai încărcat sufletul spunând încă un neadevăr pe care și copiii îl pot dovedi. P. S. S. știă prea bine cel puțin de scrisoarea dela d-l Chiricescu, și dacă a tăcut atâta vreme, este pentru că curățenia Bisericei nu-l pasionă așa de mult cum spune, și pentru că numai în 1910 a găsit momentul când scrisoarea aceea se poată servi patimile sale. P. S. S. s'a făcut dar vinovat de a fi tănuit faptele în scop interesat, și s'a expus la pedeapsa prevăzută de canoanele ce singur a citat.

Și pe urmă nu e vorba numai de acuzațiile contra Mitropolitului Primat, pentru că P. S. Gherasim a aruncat un potop întreg de acuzații infamante contra a 5 arhieriei și episcopi. Și acestea

le-a aflat tot numai în ziua când le-a proferat? Și dacă le știă că sunt adevărate, cum s'a oprit furia sa răsbunătoare numai asupra Primatului, și nu a pornit lupta și contra acelor cinci? Voeste P. S. S. pe aceștia să-i acopere? dar atunci cum stăm cu canoanele? Ori a aruncat vorbele, știind bine că sunt calomnii și nu pot fi susținute? Dar atunci ce pedeapsă merită omul care, strecurat sub haina sfântă de Episcop, nu se sfiște a o necinsti prin fapte cari, comise de un simplu particular, sunt pedepsite de Codul Penal cu închisoarea dela una până la șase luni?

P. S. Gherasim este un răsvrătit și contra canoanelor, și contra legilor, și contra oamenilor; contra a tot ce se pune în calea răsbunărilor și a patimilor sale. Ca membru al Sinodului, el crează o situație nouă, neprevăzută de nici un canon, răspunzând la o enciclică a acestuia prin o altă enciclică contrară, și aruncând anatema, el singur, contra Sinodului și a șefilor lui ierarhici. Au fost cuminți oamenii aceștia, considerând o asemenea faptă ca un simplu act de demență. Când vine rândul să dea socoteală de faptele sale, el protestează contra dării lui în judecată. Ca acuzat, el continuă să fie răsvrătit contra a toți și toate. Nesocotește chemările Sinodului; nesocotește hotărîrea lui de a nu se mai publică actele procesului prin pamflete de scandal; cearcă să recuze ca judecători pe jumătate din membrii Sinodului; pe urmă îl recunoaște ca bine constituit; dar după ce-l judecă și-l condamnă, el protestează contra condamnării și nu o recunoaște. Suveranul iscălește decretul, bazat pe sentința de condamnare, pentru depărtarea lui din scaun; el nu recunoaște decretul, și se duce să-și reia în silă scaunul de care se făcuse nedemn. De atunci, nu este zi în care să nu provoace câte un nou scandal, în care să nu repete, contra unei țări întregi, că nu vrea să știe nici de Sinod, nici de legi, nici de Suveran, și că scaunul dela Roman este tot al lui. Intr'o zi amenință și insultă pe succesorul său, și repetă amenințarea că, pe cât timp nu-și va relua el scaunul, „nu va fi pace în Biserică”, întocmai ca atunci când, sub aceeași amenințare, pretindea să capete locul de Mitropolit. În alta, vorbește de dreptul lui de a veni să-și ocupe locul în Sinod. Și în fine, mai presus de toate, vine amenințarea criminală de a se adresa la străini, pe care, ca supremă necuviință, cutează să o formuleze într'o hârtie înmănată însuși Capului Statului.

Acî, o comparație se impune: în Ianuarie 1910, episcopul Ambrosios dela Larissa (Grecia) a fost destituit din cauza unui discurs subversiv. Oare ce pedeapsă ar fi fost potrivită pentru P. S. Gherasim, după toate faptele sale?

P. S. Sinod, în clemența lui, a socotit că simpla destituire este deajuns. Întrebarea este dacă neastâmpărarea P. S. S. i va permite să rămână în marginile acestei excesive indulgențe, ori îl va silî în cele din urmă, pentru a asigura odată o liniște durabilă, să recurgă la măsura extremă. Sunt oameni pentru cari indulgența, în loc de a fi un mijloc de potolire, este, din contra, o încurajare la rău, și P. S. Gherasim este din numărul acelor.

* * *

Părăseșc acum pe acest om nefast, ca să mă ocup și de partea pe care a avut-o guvernul în desfășurarea acestui nepomenit scandal.

Am examinat dejă purtarea lui înainte de proces, și am arătat lipsa de sinceritate, superficialitatea și spiritul de îngust politicianism de care dăduse dovadă. În ziua când, ca pedeapsă a acestei atitudini, partidul conservator se află pus în fața necesității de a da o soluție unei situații la care el singur contribuise așa de mult ca să se ajungă, el se găsi tot așa de nepregătit și dezorientat ca și cum atunci pentru întâia oară ar fi auzit vorbindu-se de criza bisericească. Tot timpul cât a ținut procesul, guvernul nu a știut la nici un moment ce vreă și unde vreă să ajungă; în nici o zi el nu a știut ce va face a doua zi; la nici un moment el nu a avut nici calmul, nici prevederea, nici imparțialitatea cari se impuneau; la nici un moment el n'a știut să privească chestia din punctul de vedere superior din care un guvern este dator să vadă lucrurile. La tot momentul el a fost sub preocuparea considerațiilor mici, meschine, și nu a putut să se ridice până la o concepție a lucrurilor ceva mai superioară decât aceea a unui mic biurocrat sau avocat de a patra mână, care nu vede și nu înțelege decât mărunțișurile.

Mi se spune că în timpul unei suspensiuni a uneia din primele ședințe ale procesului, d-l Arion se dezolă că în afacerea aceasta se va compromite reputația sa de mare avocat. Nu știu întru cât anecdota aceasta este adevărată; dar e cert că d-l Arion s'a condus ca un simplu avocat într'o afacere unde da-

toria sa erà de a fi Ministru. Ca Ministru, d-sa aveà datoria de a căută să înăbușe scandalul, și în orice caz de a se opune din toate puterile ca el să iea proporțiile pe cari se sileau să i le deà P. S. Gherasim și acoliții săi; mai aveà datoria să nu uite că capul Bisericeii naționale nu se cuvine să fie tratat ca un simplu client-al poliției; că autoritatea și prestigiul cu care este el investit sunt o parte din autoritatea și prestigiul Statului și al Bisericeii, și că principiul de autoritate, — *principiu conservator*, mă rog, — nu permite să se lase a fi terfelit cinevã care să aflã în așa înaltã situație, prin înscenãri mizerabile.

Și puteã d-l Arion să facã așa. Dacă în loc de un Mitropolit Primat ar fi fost în cauzã un particular oarecare sub acuzații ca acele ce se aduceau contra I. P. S. Atanasie, orice Tribunal sau orice Curte ar fi putut în largul lor să termine procesul într'o ședință sau cel mult două, în cari ar fi intrat și ascultarea martorilor, și cercetarea actelor, și tot. Așa puteã să se facã și în procesul sinodal, și nici nu mi-am închipuit vre-o datã că se puteã face altfel. O procedare repede se impunea cu atât mai mult aci, cu cât erà evident că banda neagrã se siliã anume să deã loc la un scandal cât mai mare posibil, pentrucã, nefiind sigurã de o condamnare a Mitropolitului, însuși scandalul constituia pentru dânsa un succes, pe câtã vreme ruinã autoritatea Mitropolitului chiar în cazul când ar fi fost recunoscut nevinovat. Dar scandalul se agravã și luã proporții mari chiar prin faptul lungirii procesului.

Toate acestea erau evidente, și trebuia să le înțeleagã oricine, și cu atât mai mult un om de guvernãmânt; căci pentru orice guvern demn de acest nume, este unã din primele datorii a nu încurajã scandalul în nici o împrejurare. E adevãrat că guvernul d-lui Carp, care ține să fie original, crede, din contra, că tocmai pe scandal trebuie să se sprijine acțiunea sa guvernamentalã.

Sã fie că d-l Arion a ținut să se conformeze acestui principiu? Sã fie că nu a avut nici priceperea, nici energia de a se opune agravãrii scandalului? Sã fie că instinctul său avocãțesc nu l-a lãsat să vadã în conflictul sinodal decãt o ocazie de a face să străluceascã abilitatea sa în materie de procedurã? Faptul este că dacã i-ar fi plãtit cinevã pentru ca să deã proporții nemãsurate scandalului, nu ar fi putut face mai bine. Timp de mai bine de o lunã de zile nu s'a cruțat nimic pentru a lungi

par'că întrădins debaterile. Și d-l Arion e foarte fericit: D-sa se admiră că a închis criza sinodală, și că și-a salvat și reputația de avocat abil.

Trebue însă să recunoaștem că lucrurile nu se puteau petrece altfel de cum s'au petrecut, dat fiind că în toată afacerea procesului sinodal nici d-l Arion, nici guvernul din care face parte, nu au avut nici idei precise, nici un plan hotărît de lucru.

În Decembrie 1909, d-l Carp se laudă că va pune să radă pe Episcopul de Roman. După această țanțoșă declarație, ne puteam aștepta că punerea la regulă a Episcopului turburător va face parte din programul viitorului guvern conservator, că o va studia din vreme și va veni cu o soluție pregătită. Când colo, la Ianuarie 1911 d-l Carp cunoșteă așa de puțin starea chestiei, în cât cereă d-lui Brătianu informații asupra ei. Iar când procesul s'a deschis în fine, care este declarația pe care o face Ministrul de Culte? Că guvernul consideră conflictul sinodal ca o chestie curat bisericească în care nu vrea să se amestece, și că-și rezervă numai să execute sentința ce va da Sinodul.

Ce potrivire este între această declarație și rodomontadele din Decembrie 1909? Dacă d-l Carp nu se consideră decât ca executorul sentinții Sinodului, cum se laudă că va rade pe P. S. Gherasim? De unde știă d-sa că Sinodul aveă să se pronunțe contra barbei P. S. S.? Și dacă rolul guvernului se reduceă la cecece a spus d-l Arion, cu ce drept și d-l Carp, și partidul d-sale, și presa d-sale, ne impută nouă liberalilor că nu facem noi oficiul de bărbieri, pe care-l ambiționă d-sa?

În realitate, laudele d-lui Carp din 1909 nu meritau nici o atenție, precum în genere nu trebue luate în mod prea tragic toate manifestațiile d-sale de acest fel. D-l Carp a adoptat de multă vreme o atitudine care-i este specială, aceea *d'épater le bourgeois*, și de aceea de câte ori îi vine ocazia să zică sau să facă ceva care face pe oameni să deschidă ochii mari, nu lipsește de a-și acorda această satisfacție. E drept că i se întâmplă cam des să zică azi una și să facă mâine alta; dar nu intră în sistema d-sale de guvernământ ca să se preocupe de asemeni lucruri mici.

Să lăsăm dar la o parte chestia consecuenței politice a partidului conservator, și să trecem la lucruri serioase. Și este lucru serios, care merită discuție, declarația făcută de d-l Arion,

și repetată sub altă formă la finele procesului, când a zis că d-sa nu a considerat acest proces ca o afacere politică.

Aceasta poate să fie exact sau nu, după punctul de vedere în care se pune cineva.

✓ Dacă prin *politică* d-l Ministru a înțeles politica de partid, acea politică îngustă, neinteligentă și răufăcătoare care trăiește numai din injurii și calomniile pentru adversari, din laude și căpătueli pentru partizani, atunci de sigur că nici conflictul sinodal, și nici în genere afacerile cari interesează Biserica nu sunt chestii politice. Noi, liberalii, așa am crezut și așa am lucrat totdeauna, și este de regretat că conservatorii nu ne-au imitat, în special în afacerea suscitată de P. S. fost Episcop de Roman.

Nu mai este însă așa dacă vorbim despre politica de Stat, politica națională, care nu cunoaște deosebire de partide ci numai interese mari ale țării. Politica aceasta înglobează și afacerile cele mari bisericesti. Biserica este un organism de Stat, și unul din cele mai principale; ea trăește împreună cu Statul, contribuie la viața lui, și Statul la rândul lui este sprijinul Bisericii. Așa fiind nu se poate concepe despărțirea absolută a unuia de celalalt; aceasta s'ar chema separația Bisericii de Stat, ceea ce noi nu avem, și nici nu trebuie să avem. Sunt dar înprejurări când Biserica trebuie să colaboreze cu Statul mână în mână, mai ales la momentele grele.

Intrebarea este acum: afacerea Gherasim constituia pentru Biserica o turburare și un pericol? Eră sau nu pentru dânsa de un interes primordial ca această afacere să se rezolve cât mai bine? Eră sau nu și Statul interesat la aceasta? Evident că da; căci dacă nu ar fi fost, asta ar fi însemnat că puțin i-ar fi păsat lui dacă scandalul ar fi durat încă ani întregi. Dar atunci ce a căutat să se amestece, fie prin darea în judecată a P. S. Gherasim, fie în alte moduri despre cari voiu vorbi?

S'a înșelat dar d-l Arion atunci când în mod prea absolut a spus că incidentul Gherasim, care interesă liniștea și ordinea în Stat, nu are nici un caracter politic. Și de aceea tot o eroare a făcut când a spus că guvernul se desinterează de mersul afacerii, și se va mulțămî numai să execute sentința. Tocmai în acele împrejurări delicate și primejdioase, Ministrul Cultelor avea un rol de îndeplinit; căci altfel ce ar însemna dreptul lui de a lua parte la desbaterile Sinodului, dacă tocmai când e trebuința

mai mare el n'ar uză de dânsul? Prezența Ministrului în Sinod constituie tocmai trăsătura de unire dintre Biserică și Stat, legătura dintre Sinod și Guvern, comunicația de viață organică dela un corp la celălalt. Ministrul are, nu numai dreptul, dar și datoria de a studiă chestiile cari se dezbat în Sinod, de a-și da și a-și susține părerea, de a ajuta pe Sinod cu experiența și priceperea sa. Dreptul și datoria aceasta nu sunt mărginite decât prin dreptul Sinodului ca, odată desbaterile terminate, el să ia hotărîri în cea mai deplină libertate, după conștiința sa și fără nici o presiune din partea Ministrului.

Așa înțeleg eu raporturile dintre Ministru și Sinod, și de aceea găsesc că atitudinea de desinteresare — numai aparentă de altfel, — enunțată de d-l Arion nu eră justificată.

Adevărul însă este cu totul altul; este că la deschiderea Sinodului d-l Arion nu aveă nici o soluție, nu știă de loc, nici d-sa, nici guvernul, ce trebuie să facă, și de aceea, neavând ce propune Sinodului, a fost silit să spună că guvernul se dezinteresează. Dar lipsa lui de orientare s'a văzut în curând, precum și amestecul lui direct în afacere, contrar declarațiilor dela început.

Cine nu-și aduce aminte, cu un surîs involuntar, de știrile contradictorii de cari gazetele erau pline, dela o zi la alta, când s'a deschis Sinodul din Maiu anul trecut? Deschiderea a fost precedată de o consfătuire ținută în ajun la Mitropolie, împreună cu Ministrul; dar ea nu dă nici un rezultat. Luni se deschide Sinodul, și Ministrul declară că va modifica legea; deci capitulare anticipată față de P. S. Gherasim. Marți, cere să se iea măsuri contra P. S. Gherasim. Mercuri, Sinodul discută asupra modificării legii, după intervenția Ministrului. Joi d-l Arion acordă un interview unui ziar, în care spune că Mitropolitul Primat trebuie să-și părăsească scaunul. Joi seara, se ține un Consiliu de Miniștri, în urma căruia Vineri d-l Arion cere darea în judecată a P. S. Gherasim. Duminecă, un alt Ministru declară unui foarte cunoscut publicist că nu poate fi vorba de plecarea Mitropolitului. A doua zi, se cere demisia și a Mitropolitului, și a Episcopului de Roman. Iar peste câteva zile, șeful guvernului spune unui deputat din majoritate că el și-a dat părerea cum trebuie rezolvată chestia; dar dacă nimeni nu-l ascultă, ce să facă el?

Și așa mai departe. Aceeași incoerență în ideile guvernului a durat în tot timpul celor șase luni și dureroase săptămâni cât a durat sesiunea Sinodului. În fiecare zi se spera că guvernul își va fi nemerit în fine calea. Dar n'a fost așa, și până în ultima zi, când lumea obosită și saturată a convenit în fine să creadă că chestia este terminată prin ocuparea scaunelor vacante, s'a văzut acelaș spectacol, trist și comic tot de odată, cum cei ce pretindeau că conduc țara umblau în întunec, schimbând azi ceea ce făcuseră ieri, încercând soluții imposibile pe cari le aruncau la o parte, ca să alerge la altele tot așa de absurde.

Și să nu se uite că guvernul se bucură de o împrejurare de care rareori are parte un guvern, aceea că opoziția liberală făcuse declarația repetată că nu-i va face nici o greutate în chestia sinodală, și că s'a ținut scrupulos de vorbă. Și doar i-a trebuit pentru aceasta multă tărie și stăpânire de sine, în fața provocărilor, atacurilor și injuriilor pe care presa guvernamentală nu încetă să le arunce asupra noastră, chiar pe chestia aceasta, și ca răspuns la declarația noastră de neintervenire. Nici măcar Miniștrii nu aveau tactul și prudența de a se abține dela manifestații provocatoare și ofensatoare. Eră imposibil pentru aceia cari neîncetat făcuseră politică îngustă pe chestia aceasta să se desbere de apucăturile lor cel puțin în aceste momente grele pentru dânșii; căci se vor fi întrebat ei oare, cum ar fi scos-o guvernul la capăt, dacă liberalii, exasperați, s'ar fi aruncat în luptă și le-ar fi plătit datoria din 1909 și 1910?

Dacă în tot cursul acestei nenorocite afaceri guvernul a dat dovada celei mai complete dezorientări, aceasta nu l-a împiedicat de a se amesteca la tot pasul în mersul ei, desmintind astfel declarația de dezinteresare a Ministrului Cultelor.

Să fie bine înțeles, încă odată, că eu nu fac vină d-lui Ministru pentru această intervenire. Socotesc, din contra, după cum am mai spus, că eră de datoria sa să intervină; dar critic nodul nepotrivit și parțial în care s'a făcut această intervenire.

Mai întâiu un act de intervenire a fost chiar trimiterea de către Ministru a P. S. Gherasim în judecata Sinodului. Eră în drept să o facă, deși în cazul de față intervenirea Ministrului

putea să și lipsească, de vreme ce darea în judecată putea să o decidă și Sinodul din propria sa inițiativă, după cum eră hotărât să o facă încă dela 22 Decemvrie 1909; și mă întreb chiar dacă nu ar fi fost mai bine așa, cu atât mai mult că însuși d-l Ministru a spus că a trimis pe P. S. Gherasim în judecată pentru că eră răsvrătit contra Sinodului, și nu pentru altceva, și că de aceea nu l-a trimis înaintea Curții de Casație.

După începerea procesului, d-l Arion intervine din nou, pentru ca cuvântul să se acorde întâiu P. S. Gherasim. Aceasta dejă se pare cam neașteptat, de oarece de regulă primul cuvânt îl are acuzatorul. Așa dar P. S. Gherasim, cel trimis în judecată, eră transformat în acuzator.

Dar în sensul acesta intervențiile d-lui Ministru au fost numeroase, și numai pot fi scutite de o judecată severă, de oarece ele au denotat o pornire de parțialitate prea vădită contra unuia din cei doi chiriarchi puși în cauză, și anume nu contra celui pe care d-l Ministru îl trimisese în judecată. Din contra, printr'o curioasă întorsătură de lucruri, se pare că tocmai acesta se bucură de deosebita solitudine a d-lui Ministru.

Trebue să nu se uite că, pe lângă calitatea sa de Ministru, d-l Arion mai aveă și pe aceea de jurist, care putea să fie prețioasă în împrejurările prin cari treceă Sinodul. D-sa având și dreptul, și datoria de a luă parte la dezbateri, eră indicat ca să pună la dispoziția Sinodului știința și experiența sa, pentru a-l ajuta și a-l îndrumă în conducerea procesului, operație cu care Sinodul nu eră deprins, de oarece asemenea cazuri nu i se ivesc în toate zilele. D-l Arion ar fi contribuit astfel nu numai să accelereze judecata, și prin urmare să micșoreze scandalul, dar încă să se evite unii pași cari nu au contribuit întru nimic la lămurirea mai bună a afacerii, și cari eră mai bine să fi lipsit. Să vedem cum a înțeles d-l Arion această parte a datoriei sale.

Pieșa principală care s'a invocat contra Mitropolitului Atanasie a fost scrisoarea sa din 1899, care se află în posesia d-lui Chiricescu. Tot restul nu aveă nici o valoare în ochii unor judecători cari ar fi avut experiența necesară.

Dar în orice proces cel dintâiu lucru care se impune este ca să se depună pe masa tribunalului în original toate actele pe cari se întemeiază, atât acuzarea, cât și apărarea. Sinodalii puteă să nu știe aceasta, sau să nu-și deă seamă de însemnătatea

capitală a acestei măsuri; dar d-l Arion? Cum a putut d-sa să asiste impasibil timp de trei săptămâni la acuzări ca acele ale P. S. Gherasim, întemeiate numai pe copii și pe facsimile publicate prin ziare? Sinodul s'a deschis la 16 Maiu, și abia la 8 Iunie a trebuit ca unul din arhierii să se gândească și să ceară depunerea originalului; altminteri, cine știe? s'ar fi terminat procesul și s'ar fi dat sentința fără să fi văzut nimeni piesa originală, fără ca juristul Ministru să se fi emoționat de această monstruoșitate. Și lucrul eră cu atât mai grav, cu cât existau bănueli că originalul fusese falsificat ulterior.

Repăt încă odată, lucrul acesta este monstruos, și el singur este deajuns ca să dovedească în acelaș timp, ori o neiertată ușurință din partea d-lui Ministru, ori o intenție care rămâne să fie aflată. Orice biet om nu poate fi tărât înaintea judecării până nu i se arată probele autentice ale vinovăției sale; și aci e vorba de unul din primele personaje ale țării, și se permite să fie tărât în noroiu timp de 16 zile de niște oameni a căror lipsă de fond moral se dovedise în mod așa de vădit chiar prin fapta publicării scrisorii, ca să numai vorbesc de altele! D-l Arion mereu ne scoate ochii cu multa sa știință în ale dreptului. Dar la ce e bună știința aceasta dacă nu servă nici măcar ca să împiedice enormități ca acestea?

Dar știința nu are ce căută aci. D-l Arion ține să capete o condamnare cu orice preț, și făcă ce putea pentru asta; căci cazul cu scrisoarea dela d-l Chiricescu d-sa l-a repetat peste câteva zile, agravându-l; iacă în ce împrejurări.

Printre alte probe ce aduceau vrăjmașii Mitropolitului Atanasie contra lui, eră și o scrisoare adresată unui preot de către d-na Olimpia Vasilescu, pe care ei nu lipsiseră a o publică în facsimile într'o oarecare gazetă. Când ei au invocat această dovadă în ședință, I. P. S. Atanasie a cerut să se prezinte scrisoarea originală; acesta eră dreptul lui incontestabil, mai ales față de niște adversari ca aceia pe cari îi aveă în față I. P. S. S. Ei bine, d-l Ministru și-a permis să intervină până și aci, și într'un mod care constituie un adevărat scandal: „D-l Arion, — citez textual, — a arătat inutilitatea acestui fapt (a depunerii în original a scrisorii d-nei Olimpia Vasilescu), de oarece din moment ce scrisoarea a fost publicată în facsimile în ziare, ea trebuie să existe și în original“.

Crezi că visezi când citești asemenea lucruri. Cum că d-l Ministru venea la Sinod cu hotărîrea să smulgă prin toate mijloacele o condamnare contra Primatului, aceasta este astăzi lucru neîndoios; dar putea cel puțin să nu lase să se vadă prea pe față jocul său. Cum? dacă pe d-sa l-ar apucă cineva să plătească 100 lei cu un facsimile de poliță publicată prin ziare, d-sa ar plăti și nu ar cere originalul poliței? Dar atunci ce ar mai căuta d-sa pe pământ, pe câtă vreme împărăția cerului a d-sale ar fi? iar dacă nu ar plăti, după cum sunt sigur, cum a pretins ca Primatul să primească de bună o copie care cu atâta înlesnire putea să fie falsă? Cine nu știe cu câtă greutate experții recunosc autenticitatea pieselor scrise, după ce indicii, adeseori imperceptibile, se cunoaște ea; și într'o chestie în care onoarea unui înalt ierarh și a Bisericii întregi eră în cauză, trebuia să se pună crezământ pe imperfecțiunile unei reproduceri tipografice și pe conștiința unor martori ca aceia cu cari se înconjurase P. S. Gherasim? Și cum că avea dreptate Primatul s'a dovedit îndată, când la 20 Iunie Olimpia Vasilescu publică în *Universul* textul exact al scrisorii sale; s'a văzut atunci că reproducerea ei de mai înainte fusese în adevăr falsificată. Dacă pe baza unui asemenea fals Primatul ar fi fost condamnat, ar mai fi putut d-l Arion, chiar cu prețul întregii sale onori, să mai răscumpere urmările faptei sale?

De nu ar fi decât acest singur incident, tot ar fi deajuns ca să dovedească că guvernul venise la Sinod cu intenții hotărîte în privința sentinței ce voia să smulgă, și că pentru aceasta nu se da înapoi de a căuta să transforme într'o curată parodie această tristă dramă. Dar mai sunt o mulțime de alte dovezi. Va fi destul să înșir aci câteva din ele. Și nu e greu să le găsim, pentru că în cursul procesului d-l Ministru nu a lăsat să scape nici o ocazie de a-și arăta *le parti pris* ce avea de a se pune în toate în curmezișul apărării Primatului. În ascultarea martorilor, în verificarea probelor, până și în cele mai neînsemnate incidente, precum în rectificări la sumarele ședințelor, pretutindeni P. S. Atanasie a găsit pe d-l Arion în calea sa.

Chiar la începutul procesului, P. S. Atanasie ceruse ca P. S. Gherasim să nu fie admis ca acuzator, de oarece el însuși la 1885 fusese acuzat de fapte pentru cari fusese destituit din direcția seminarului dela R.-Vâlcii. D-l Arion avea în Minister cele

două dosare relative la acea afacere, păzite cu mare grijă de mine, de oarece se făcuseră oarecari tentative contra lor. Dacă voiă să contribue la deplina luminare a procesului, putea să le pună la dispoziția Sinodului. D-sa a preferit să ieă cuvântul, pentru a se opune cererii Mitropolitului.

La un moment, a apărut în proces fotografia unei pagine din registrul de admițeri la Institutul Surorilor de Țaritate. Directoare eră acolo d-ra Varlam, și fotografia nu putuse fi comunicată decât de d-sa. Eră dar vinovată că intervenise într'o afacere unde-i eră interzis să se amestece, și din cauza postului ce ocupă, și din a confesiunii sale catolice. Făcutu-și-a d-l Arion datoria față de dânsa? De loc; ea a fost depărtată dela postul ei mai târziu, și d-l Arion nu a contribuit cu nimic la aceasta.

În citarea și ascultarea martorilor se fac greșeli de acelea cari, dacă s'ar fi produs într'un proces ordinar, ar fi dus cu siguranță la reformarea sau casarea lui. Juristul d-l Arion, care intervenia în toate nimicurile contra P. S. Atanasie, asistă impasibil și surizător la toate, și nu face un gest, nu zice o vorbă ca să lumineze Sinodul și să-l ferească de a cădeă într'însele.

P. S. Gherasim dă o nesfârșită listă de martori, pe care-i cere să fie ascultați. Sinodul, după cum eră dreptul lui, nu refuză pe nici unul, rezervându-și să asculte câți va crede de cuviință din ei. Dar în cursul procesului P. S. Gherasim mai propune și alții, și i se admit și aceia pe când Primatului i se refuză dreptul acesta. Citez cazul preotului Mărculescu, cerut de Primat pentru a-l opune martorului Băjescu-Oardă și refuzat, deși se primise Băjescu, trecându-se peste opunerea Primatului. De altă parte, d-l N. Stănescu, funcționar în Ministerul Domeniilor, fost administrator al Băilor dela Călimănești și în măsură de a cunoaște faptele denunțate de Băjescu, cere să fie ascultat și este refuzat.

Mai cere să fie chemat d-l Erbiceanu, fost profesor și decan al Facultății de Teologie, membru al Academiei Române, care petrecuse mai multe veri la Cozia, și putea spune lucruri utile asupra celor povestite de Băjescu; dar nici d-l Erbiceanu nu a găsit grație.

Nu s'a ascultat d-l Gărboviceanu, profesor, fost Administrator ani de zile al Casei Bisericeii, omul care cunoaște azi mai bine decât oricine afacerile bisericești, care fusese amestecat în toate evenimentele din anii din urmă, și care putea spune multe

lucruri utile în proces, cum, spre exemplu, cele ce-i spusese d-l Chiricescu cu privire la alegerile de Mitropolit din 1909. Nu s'a ascultat, pentrucă nu a prezentat biletul de confesiune. Dar nici Băjescu-Oardă nu l-a prezentat, și cu toate astea a fost ascultat.

Și cine erà acest Băjescu-Oardă, al cărui cuvânt erà ascultat cu preferință față de acela al unui membru al Academiei și al unui înalt funcționar? Un fost student ex-matriculată și un client al poliției și al Tribunalului corecțional.

Trebue să observ că atunci când Primatul s'a ridicat contra admiterii unui martor ca acesta, Sinodul a avut îndoială, și a rugat pe d-l Ministru să intervină la Poliția Capitalei și a orașului Ploești, ca să capete informații asupra trecutului lui. D-l Ministru a promis, dar s'a ferit a se ține de promisiune, și informațiile nu s'au căpătat nici până azi. Dar în acelaș timp a declarat în fața Sinodului că ascultarea ca martor a lui Băjescu, chiar dacă va fi fost condamnat, nu erà oprită de lege și nu aveà nici un inconvenient. Vorba aceasta erà demnă de un mic avocat obscur de provincie; dar un Ministru, dacă-și merită locul, trebue să știe că afacerile Statului nu se conduc după regulele dela judecătorul de pace. Sunt considerații de ordin moral pe cari un om de guvern e dator să le înțeleagă și să țină seama de ele. D-l Arion erà dator să înțeleagă că, orice ar spune codul d-sale penal, nu e permis a se pune față în față șeful Bisericii naționale cu un client al poliției.

Și evenimentul a arătat îndată cu cine se aveà aface. Chiar dela primele cuvinte ale martorului, Primatul puse în evidență mizerabila țesătură de minciuni și calomnii pe care fusese însărcinat să o aducă înaintea Sinodului. Băjescu spusese că în 1901 a aflat dela o supraveghetoare dela Azilul Elena-Doamna despre întâlnirile Primatului cu o femeie la monastirea Cozia. Dar elevele Azilului nu au început să se ducă vara la Cozia decât cu începere dela 1905. Mărturia mincinoasă a individului erà dar nediscutabilă.

Și pentru ca scandalul să fie desăvârșit, se mai descopere că el venise să-și-facă depunerea, în capela Sinodului, fiind înarmat cu un revolver cu șase focuri.

Ce a făcut d-l Arion în fața tuturor acestora? Sperjurul erà dovedit, și el erà cu deosebire grav într'o afacere ca aceasta;

iar purtarea revolverului în momentul acela, de către un asemenea om, părtaş în banda care urmăreă desființarea Mitropolitului cu orice preț, luă proporții excepționale. Arestarea imediată a vinovatului și punerea lui sub urmărire, cel puțin pentru port de armă oprită și pentru mărturie mincinoasă, se impunea; orice președinte de Tribunal ar fi ordonat-o, și și-ar fi călcat datoria dacă nu o ordonă. Dar Băjescu a plecat nesupărat, împreună cu revolverul lui, mărturia lui a rămas bună mincinoasă, iar el se preumblă neturburat și până astăzi. Cât pentru informațiile promise de d-l Arion asupra lui, ele rămân amânate la ziua judecării de apoi.

Am acuzat în mai multe rânduri pe d-l Arion, în afacerea aceasta, de fățărnicie. Aci numai este vorba de fățărnicie, căci conivența nici nu-și mai dă osteneala să se ascundă.

Un alt specimen, cam la fel cu mărturia lui Băjescu, este aceea a lui Șunda, despre care am pomenit deja. Omul acesta. — iarăși un fost student, — aduce în proces un căpătâș de mandat postal pentru niște bani trimiși de Primatul unei tinere din străinătate. S'a stabilit ușor care eră rostul acestei trimiteri, și că ea nu însemnă nimic rău pentru P. S. Atanasie. Dar chestia este ce căută în această afacere, cu totul privată, un individ care nu avea nimic aface cu nici una din cele două persoane între cari se schimbase corespondența? Prin ce mijloace și cu ce drept își apropiase el o piesă care nu-i aparțineă și pe care a exploatat-o pe urmă ca mijloc de șantaj?

De toate acestea, cel care eră dator în primul rând să se intereseze eră d-l Arion, căci d-sa reprezentă puterea executivă, și în cauză eră un laic. Legea pedepsește fapte ca a lui Șunda, și cel chemat a pune legea în mișcare eră Ministrul. Și el eră dator să o facă, mai ales că Primatul ceruse aceasta, ca unul care eră lovit prin fapta lui Șunda, și că trei inși făcuseră intervenții scrise la Sinod ca să fie chemați să depună asupra modului cum Șunda își procurase cuponul și asupra felului cum căutase a se folosi de dânsul.

D-l Ministru a promis, în adevăr, Mitropolitului că va sesiza parchetul, ca să facă o anchetă energică. Dar atât. Nici nu știu dacă intervenirea la parchet s'a făcut; dar în orice caz nici o anchetă nu s'a făcut, și vinovatul nici nu a fost pus sub urmărire. Cei trei martori cari se oferiau să înlesnească dovedirea și

pedepsirea delictului, nici nu au fost chemați, nici la Sinod, nici la parchet. Așa dar eră o hătărîre certă de a se face scăpat acel care adusese un nou aliment scandalului; așa dar întreținerea scandalului conveniă guvernului, de vreme ce de câte ori putea să-l curme nu o făcea. Dacă măcar față cu unul din această adunătură de martori năimiți și de *maitres-chanteurs* s'ar fi exercitat rigoarea legii, dacă măcar unul singur ar fi fost trimis la Văcărești, cu siguranță că ar fi intrat în pămînt toți ceilalți, și ar fi fost scutită lumea măcar de o parte din scârboșul spectacol pe care i-l da. Dacă nu s'a făcut așa, și dacă în mod sistematic s'a acordat cea mai deplină impunitate unor fapte de acest fel, cine se mai poate îndoii că ele conveneau aceloră cari aveau mijlocul de a le împiedică, și nu o făceau?

În ceea ce privește pe Șunda în special, siguranța aceasta căpătă o deosebită tărie prin aceea că, după cum se afirmă, acest individ eră nelipsit din redacția uneia din foile oficioase.

Atitudinea d-lui Ministru nu se desmînte nici în afacerea altui martor mincinos, poate cea mai scandaloasă din toate, aceea a fostului călugăr, și pe urmă acar la Căile Ferate, Tudorică Ionescu.

Am arătat în ce mai constau și arătările lui, precum și retractarea lui, urmată de o tentativă de sinucidere, impresionat fiind de locul și de mediul solemn în care se află. În retractarea sa, el a arătat că mărturia lui contra Mitropolitului fusese pusă la cale de fostul preot Vasilescu, pe care credincioșii dela Vălenii-de-Munte, revoltați contra lui, îl goniseră din biserica lor, și care, după tot felul de peregrinări și de scandaluri, se oploșise în ceata vrăjmașilor Mitropolitului Atanasie. De altfel ceea ce spuneă Th. Ionescu nu eră lucru necunoscut. Dejă cu un an mai înainte, pe când eram încă Ministru, dovedisem, prin o anchetă făcută de parchetul de Prahova, toate amănuntele acelei colaborări.

Dar acum vin de se adaogă dovezi noi. Preotul Ivănceanu din Ploești comunică în scris Sinodului că Tudorică Ionescu, când a venit să-i ceară biletul de confesiune de care aveă nevoie ca să fie admis ca martor, eră însoțit de fostul preot Vasilescu. De asemenea, d-nii T. Teodorini și Mitu Ștefănescu, foști deputați, au afirmat înscris această conivență. În fine protoierul de Prahova, persoană bisericească oficială, arată că în ziua de 29 Maiu un domn oarecare a venit anume la Ploești, ca să aibă o convor-

bire de două ore cu Tudorică Ionescu într'o cameră de otel. Apropoind această din urmă informație de aceea pe care o aveam eu că, în anul precedent, după ancheta parchetului, Th. Ionescu venise în București și vizitase pe fondatorul gazetei *România Creștină*, personalitatea dela Ploești se recunoște cu destulă probabilitate.

Faptele dar erau patente, nediscutabile. Fusese mărturie falsă, făcută după depunere de jurământ în condițiile cele mai solemne posibil. Eră complicitate sigură și dovedită, pe lângă alții, a fostului preot Vasilescu și a domnului misterios dela otelul din Ploești. Eră puțință, eră siguranță ca toată banda aceasta să fie prinsă în plasă, și dată pe mâna justiției; o condamnare nu făcea îndoială. Dela aceștia, prin o urmărire stăruitoare și îndemănatecă, se putea, dacă nu pune mâna pe firele întregului complot, dar de sigur a se lua urma unora din făuritorii lui.

Făcut-a ceva din toate acestea d-l Arion? Cercat-a el măcar în acest caz, peste măsură de scandalos și bătător la ochi, să lovească în aceia din autorii scandalului bisericesc cari-i cădeau în mână? Absolut nimic. Ba, ce zic? D-sa a luat poziție alături cu plămuitorii de mărturii false și contra Primatului.

În adevăr, în urma retractării lui Tudorică Ionescu, a încercării lui de sinucidere și a declarației lui că fusese pus la cale de fostul preot Vasilescu, Sinodul făcuse intervenție la parchetul de Prahova și la cel de Ilfov, ca să pună sub urmărire pe amândoi îndivizii. Ambele parchete însă, pare că ar fi fost înțelese, declară că „nu găsesc caz de urmărire împotriva nici unuia din ambii acuzați, cazul lor fiind de natură duhovnicească și privind numai Sinodul, și că laicii nu se pot amesteca în afacerile bisericești.”

E ușor de înțeles că acest răspuns neașteptat nu a mulțămît pe Mitropolitul Primat, care a protestat în Sinod. Răspunsul l-a primit dela d-l Arion: „Parchetul nu poate eși din lege. Noi nu putem împietă asupra conștiinței magistraților țării. Dacă I. P. S. T. a fost victima unui șantaj, de ce n'a reclamat când s'a petrecut faptul? Referind azi cazul justiției, eu am intervenit pe lângă d-l Ministru al Justiției ca să se facă o anchetă și să se refere rezultatul ei. Parchetul n'a putut lucra decât în conformitate cu legea și în limitele legii.”

Legea, legea! În trei rânduri, cuvântul acesta se repetă ca

un sunet de clopot. Par'că văd pe d-l Ministru, cu ochii în tavan și cu mâna pe inimă, cum puneă la adăpostul *legii, legii*, pe interesanții săi Ionești și Vasilești. Dar dacă l-aș apucă să-mi arate care este acea lege de care vorbeă cu atâta emfază, nu știu ce ar răspunde.

Mai întâiu aș vrea să știu dacă legea din 1911 eră alta decât cea din 1910. În acest an, eu cerusem tot parchetului de Prahova să facă anchetă asupra celor denunțate tot de Tudorică Ionescu. Cercetarea s'a făcut îndată, și în mâna mea a fost ca vinovatul să fie dat în judecată. Nimeni nu mi-a vorbit atunci de nici o lege care ar fi împiedicat aceasta. Până într'un an, se adaoge circumstanțele cu deosebire agravante ale unui sperjur comis într'un loc sfânt și înaintea unui Tribunal constituit în puterea unei legi, și a unei denunțări pornite din partea lui Ionescu contra lui Vasilescu; și ceea ce se putuse cu un an mai înainte nu se mai putea acum?

Dar chestia aceasta este prea gravă, pentru ca să trecem cu ușurință asupra ei.

Sinodul este un organ de Stat, constituit prin o lege. Tot prin lege, el este Tribunal de judecată pentru membrii săi. Ca Tribunal, el se bucură de toate prerogativele și drepturile pe cari le are orice autoritate judiciară, și toate puterile publice sunt datoare să-i deă tot concursul lor, atât pentru descoperirea adevărului, cât și pentru aducerea la îndeplinire a hotărârilor lor.

Probabil că lucrurile acestea nu sunt spuse în termeni tocmai juridici, și nu mă îndoiesc că la prima ocazie d-l Arion se va chinui din nou să facă spirit pe socoteala lor. Dar am spus în mod limpede ceea ce toată lumea știe și înțelege, și de rest nu-mi pasă.

Așa, tribunalele militare au și ele o competență mărginită la o anumită categorie de oameni; dar nu e nici o deosebire între ele și tribunalele civile în privința drepturilor lor, și nici odată nu va trece prin minte unui parchet oarecare să le refuze concursul său când i s'ar cere. Presupun, spre exemplu, că un civil ar fi chemat ca martor înaintea unui tribunal militar, și ar fi dovedit că a făcut mărturie mincinoasă. Tribunalul militar neputându-l judeca, pentrucă e civil, îl va deferi justiției civile. Iși poate închipui cinevă că aceasta ar refuză să-și facă datoria, sub cuvânt'că „civilii nu se pot amesteca în afacerile militare?”

Cazuri de acestea se ivesc în toate zilele, și nu am auzit încă până acum ca să se fi dat vre-o dată vre-un răspuns ca acela pe care l-a primit Sinodul.

Acest răspuns nu poate fi considerat decât ca o eroare gravă a parchetului, și este imposibil să fie admis. El a fost în prima linie o grea ofensă adusă Sinodului, care a fost desconsiderat ca Tribunal regulat constituit ce eră, și căruia i s'a refuzat concursul la care aveà drept în această calitate din partea tuturor puterilor constituite ale Statului, fără a excepta nici parchetele. Dacă teoria parchetelor de Prahova și Ilfov s'ar admite, ar urmă că nici sentințele date de Sinod nu s'ar putea executa, căci el nu are gendarmii lui, iar ceilalți nu ar trebui să intervină. Când Sinodul ar caterisi un preot și acesta ar continua să poarte anteriul și potcapiul, nu ar aveà cine-l opri, pentrucă sentința lui nu ar aveà valoare în ochii autorităților civile. Se poate admite o asemenea stare de anarhie?

Imi pare rău să dau eu lecții de drept unor juriști emeriti ca d-nii Miniștrii de Culte și de Justiție; dar nu o dată mi s'a întâmplat să văd că bunul simț și vederea neîmpiedecată de idei preconceptuate mai lesne te dirige în dedalul subtilităților decât teoriile interesate. Și pe urmă, știu eu bine că nici inșiși d-nii Arion și M. Cantacuzino nu cred nici un cuvânt din teoria pe care au aplicat-o Mitropolitului Primat *ad hominem*.

Legea zice, da, că laicii să nu se amestece în trebile bisericesti. Parchetul de Ilfov și de Prahova, spre exemplu, nu ar putea să deschidă urmărire contra unui preot pentrucă a citit în ziua de Paști evanghelia dela Crăciun; dar aș vrea să le văd refuzând să-și facă datoria când acelaș preot ar lovì cu ciomagul pe cineva. Acesta este un delict de drept comun, un delict contra ordinii publice, și ca atare pe parchet îl privește, cu toate că cel care l-a comis este un preot.

Delictul comis de Ionescu și Vasilescu eră și el un delict de drept comun, și parchetul eră dator să ieà măsuri contra lor. De unde a scos el că eră vorba de un caz de natură duhovnicească? Ce este duhovnicesc în cazul unui martor care jură strâmb? Atunci pentru ce la toți martorii mincinoși nu este caz duhovnicesc?

Aserțiunea celor două parchete este cu atât mai curioasă, cu cât nici măcar nu eră vorba de fețe bisericesti. Unul este ma-

cagiu la căile ferate, celălalt este preot respopit; acum s'a făcut și el student, — tot student!

Oricum se întoarce lucrul, se vede bine că teoria pusă înainte de cele două parchete nici nu suferă discuția. Dacă ea ar fi fost opusă, nu Sinodului, compus din arhieriei cari nu au de unde să cunoască legile și să înțeleagă succiturile ce li se aduc, ci cuivă care să știe și să se incumete a-și apăra drepturile, nici vorbă nu este că afacerea ar fi mers mai departe, până în Casație, și este imposibil să crează cinevă că aceasta ar fi acoperit cu autoritatea ei o asemenea enormitate.

Dar nu se poate concepe ca Sinodul să facă apeluri și recur-uri; nu e în felul lui să se angajeze pe asemenea căi.

Dacă însă Sinodul erà pus, în cazul acesta, în imposibilitate de a face să i se respecte prestigiul, drepturile și prerogativele ce-i dau legile, erà alt cinevă care erà dator să o facă în locul lui, și acesta erà Ministrul Cultelor. D-sa este răspunzător pentru păstrarea întregă a autorității Sinodului, și când a văzut că i se aduce o asemenea lovitură, nedreaptă și ilegală, erà dator să pue în joc toată autoritatea sa pentru ca lucrurile să reentre în regulă.

Spune d-sa că „nu putea să impieteze asupra conștiinței magistraților?” Aceasta nu este serios. Deunăzi guvernul aveà curajul să vorbească de aplicarea art. 108 unui întreg tribunal de magistrați inamovibili, pentru că dăduse o sentință care nu-i plăcèa; și nu puteau doi Miniștri să facă să reentre în regulă pe niște magistrați amovibili cari refuzau să aplice legea?

Nu, asemenea motive nu pot amăgi pe nimeni. Adevărul este că guvernul erà decis ca să ieà Primatului orice mijloace de apărare; să-l lase expus fără nici un sprijin la loviturile tuturor, chiar ale celor mai abjecți indivizi; să încurajeze, prin indiferența lui binevoitoare, toate tentativele cele mai nerușinate; să paralyzeze orice încercare de a se pune mâna pe firele complotului, și orice pas care ar fi putut speria pe făuritorii lui sau a-i împiedica întru cevă în uneltirile lor mârșave. Adevărul este că guvernul voia să detroneze pe Atanasie cu orice preț, și că pentru aceasta nu s'a dat înapoi de a încuraja și de a alimentă scandalul, și de a se face complice până și cu al de Băjescu-Oardă, Șunda, Tudorică Ionescu și Vasilescu.

Solicitudinea guvernului pentru dânșii a mers până acolo că

s'a făcut și avocatul lor. Procesele verbale ale anchetei din 1910 a parchetului de Prahova contra lui T. Ionescu se aflau la mine. Mi s'au cerut și le-am dat, socotind că se cer ca să serve în urmărirea lui; dau scopul guvernului eră, din contra, de a le face să dispară, și de a scăpă pe interesanții săi clienți de primejdia de a vedeă publicate de mine acele constatări compromițătoare. Iar d-l Arion i spune Primatului că reclamația lui numai are valoare, pentrucă trebuia să o facă cu un an mai înainte, când s'a petrecut faptul șantajului. Primatul a tăcut, pentrucă nu știă ce va să zică prescripția în materie penală și cari sunt termenele ei; dar d-l Arion, mare învățat, cum a putut să-i opună asemenea justificare a refuzului său de a-și face datoria? Și chiar dacă în chestia șantajului numai eră timp de reclamat, cum rămâneă cu aceea a sperjurului?

Și în această ocazie a trebuit să iasă la iveală acel spirit îngust, acele mijloace de șicană mărunță de cari avocații uzează ca să salveze cauzele dubioase. Dar aci eră vorba de o chestie mare care nu trebuia înjosită la nivelul unui proces la judecătorel de pace; măcar aci să fi fost scutită justiția de rușinea de a fi confundată cu șicana, care nu este decât caricatura ei.

Este bine înțeles că abiă întors la Ploești după ce fusese scos din primejdie de d-l Arion, Th. Ionescu se grăbi să facă a patra retractare, revenind asupra acelei pe care o făcuse în Mitropolia din București. Ce batjocură, și pe ce mâni a fost lăsată onoarea Bisericei și a șefului ei!

Îniregul proces s'a desfășurat în mijlocul acestei atmosfere de scandaloasă părtinire. Nu s'a lăsat să scape nici o ocazie de a se stânjini apărarea Primatului; nu eră incident, cât de neînsemnat, în care d-l Arion să nu se ridice pentru a se opune la tot ce cereă el: pentru o rectificare în procesul verbal, pentru citarea sau refuzarea unui martor, pentru preferința rândului în acordarea cuvântului, în toate nimicurile dăm peste inevitabilul avocat, care luase locul Ministrului.

La începutul procesului, d-l Arion declarase unui gazetar (a se vedeă *Universul* din 19 Maiu 1911) că înțelege ca procesul dela Sinod să se rezolve, nu numai după canoane, ci și după echitate. Am văzut ce a înțeles d-sa prin echitate față de Mitropolitul Primat. Dacă cel puțin acelaș fel de echitate ar fi întrebuintat d-sa și față de Episcopul de Roman, s'ar fi putut zice că d-l Mi-

nistru erà drept în nedreptatea sa. Dâr pe lângă că acesta beneficia de toate neajunsurile ce se făceau adversarului său, el se mai folosià adeseori și de tratamente de favoare. Am arătat mai sus câteva din acestea, dar mai sunt și altele. Mă mulțămesc să menționez unul, cu deosebire semnificativ, acela când, după ce s'a luat depozitia lui Șunda, cuponul de mandat poștal pe care-l adusesese el a fost înmănat P. S. Gherasim. Dar aceea erà piesă care acum aparțineà dosarului, și nu se mai puteà da nimănu, și cu atât mai puțin uneia din părțile interesate. Prin aceasta P. S. Gherasim numai erà recunoscut ca simplu acuzator al P. S. Atanasie, ceea ce dejà fusese excesiv, de vreme ce el însuși figură în proces ca acuzat, dar erà transformat în membru al Tribunalului care judecà pe Atanasie. Sinodul puteà să comită greșala aceasta din neștiință: dar d-l Arion erà dator să intervină pentru restabilirea echității care i erà așa de scumpă. Nu a intervenit. Tot așa ar fi făcut dacà cuponul s'ar fi remis P. S. Atanasie, ceea ce de altfel ar fi fost mai drept, de vreme ce dela dânsul se furase?

Mai este un fapt pentru care d-l Ministru are să deà socoteală.

Episcopul de Roman cutezase ca într'o hârtie dată M. S. Regelui să amenințe cu reclamații la Bisericile străine. Fapta aceasta, constituia, pe lângă o abatere canonică, și o crimă de Stat. Să poate să nu fi fost adusă la îndeplinire, deși a circulat vorba că P. S. S. ar fi și executat amenințarea sa. Dar numai faptul de a o fi proferat, și mai ales către Capul Statului, erà o vină de o gravitate excepțională. Dar d-l Ministru, care arătà atâtă prefăcută scandalizare că P. S. Atanasie ar fi avut cu 12 ani mai înainte relații clandestine cu o femeie, nu se emoționează de loc față de ce făcea acum P. S. Gherasim. Trebuià ca darea lui în judecată să fi fost motivată, între cele mai grele acuzări, și pe aceasta, căci erà de sigur o mai mare primejdie pentru Biserică ca unii din chiriarhii săi să se gândească la introducerea intervenției străine în afacerile ei, decât ceea ce se impută P. S. Atanasie. Trebuià făcut cu P. S. Gherasim un exemplu răsunător, care-i să pună capăt pe viitor altor năzuințe inconsciente ca ale lui. Ministrul erà dator să urmărească cu cea din urmă energie pedepsirea lui anume pe chestia aceasta. Dar el nu și-a făcut datoria, pentru că, precum se silià să facă cât mai grea posibilă

situația Primatului, tot așa nu voiă să facă nici un neajuns Episcopului de Roman.

* * *

Atitudinea parțială a guvernului nu mai face îndoială pentru nimeni, când să iea cunoștință de aceste fapte. Deja în timpul procesului, și chiar pentru cei cari nu urmăreau prea de aproape vicisitudinile lui, impresia generală eră că purtarea guvernului eră fațarnică și nedreaptă.

Dacă ar mai trebuî o nouă probă pentru aceasta, presa guvernamentală ne-ar da-o.

Pe când partidul liberal se abțineă cu îngrijire dela orice intervenire, ba oferî și concursul lui; pe când presa lui nu făcê decăt să înregistreze apeluri pacifice și se mărgineă aproape exclusiv la un rol de pură informație, gazetele guvernului nu scăpau nici o ocazie de a aruncă nota lor plină de ură și de răscolire a patimilor, luând pe față pozițiune vrăjmășească contra Mitropolitului Primat. Lucrul acesta nu a lipsit de a fi relevat de presa liberală încă de atunci, și în mai multe rânduri, ceea ce nu a adus însă nici o îndreptare. În tot cursul procesului, *Epoca* și *Seara* au fost pline de tot felul de informații, note, interviewuri și articole, inspirate de cea mai fătîșă dușmănie contra Primatului. Ele se luau la întrecere cu gazetele de scandal cele mai decăzute în publicare de interviewuri, scrisori, acte și orice fel de piese de originele cele mai suspecte, cu singura condiție ca să lovească în Primat. Chiar în ziua când trebuî să se pronunțe sentința, una din ele a publicat un articol violent contra P. S. Atanasie, cerând caterisirea lui, și se indignă contra unei informații date de un alt ziar, cum că d-l Arion ar fi felicitat pe Primatul pentru frumoasa sa apărare. Nu trebuie apoi să se uite că Șunda, care a jucat în proces un rol așa de urît, eră un om despre care se spune că se găseă vecinic prin redacțiile gazetelor guvernamentale.

În sfârșit nu se pot trece sub tăcere presiunile pe cari d-l Arion le-a exercitat direct asupra membrilor Sinodului, pentru a obține o sentință așa cum doriă guvernul. Fără să mai vorbim despre amănuntele cari s'au dat prin ziare asupra acestor tentative, să nu uităm că chiar unii membri ai Sinodului s'au plâns cu amărăciune de tortura la care au fost supuși.

Este lesne de înțeles în ce stare sufletească trebuia să se afle Mitropolitul Primat în fața acestei nepomenite deslănțuirii de patimi contra sa. Expus timp de doi ani la calomniile cele mai neauzite, la o explozie de răutate cum nu s'a mai văzut, la lovirile unor oameni culeși de prin cele mai infecte pături sociale, Primatul era în drept să, compeze, dacă nu pe sprijinul, cel puțin pe nepărtinirea guvernului. Dar când s'a văzut lovit cu atâta pornire și din partea aceasta, era natural să-și piardă răbdarea, ceea ce explică acele câteva isbucniri de protestare și de indignare ce s'au văzut din partea lui.

De altă parte însă, o bună parte din opinia publică nu se lăsă să fie înșelată de înscenările puse la cale. Numeroși oameni politici, profesori și alți oameni de seamă își manifestară simpatia lor pentru cel persecutat. În deosebi au avut o semnificație mare manifestațiile de respect și simpatie ale clerului din eparhia Mitropoliei de București, care avuse timp să cunoască și să prețuiască pe chiriarihul său.

În asemeni condiții nu a fost ușoară lupta guvernului pentru a ajunge să scape de Primatul care nu-i plăcea.

* * *

Acum că cunoaștem atâtea fapte cari zugrăvesc în mod așa de limpede purtarea guvernului în chestia sinodală, trebuie să ne punem întrebarea: care să fi fost cauza acestei porniri vrăjmașești contra unui om care nu-i făcuse nici un rău? ce interes așa de mare avea el ca Primatul să fie numai decât scos din scaun? ce scop urmărea?

Ar fi o copilărie să credem că guvernul ar fi crezut în mod serios, măcar un singur moment, că învinuirea de imoralitate pentru cazul din 1899 ar fi fost de o gravitate așa de capitală în cât să nu să poată spăla decât prin un scandal fără precedent. Nu cred pe membrii guvernului așa de lipsiți de judecată în cât să nu înțeleagă că răul ce s'a făcut Bisericii prin campania deșantată a P. S. Gherasim și a complicilor săi, agravată prin sprijinul ce i-a dat guvernul, nici nu poate fi comparat cu acel ce rezultă din o faptă ce s'ar fi comis acum 12 ani, care rămăsese cu totul necunoscută și care nu a devenit publică decât tot din vina P. S. Gherasim. Chiar dacă faptul s'ar fi petrecut în realitate, este aproape de mintea omului că nu era în interesul,

nici al Bisericeii, nici chiar al moralei publice, ca el să serve de pretext de scandal pentru aceia cari numai prin scandal căutase să-și îndeplinească răsbunările. Nu este nici o Biserică pe lume în cari să nu se întâmple cazuri de acestea, dar nici una nu s'a găsit până acum care să creadă că e în folosul ei și al credincioșilor de a le exploata ca pe o mină de scandal. A trebuit să avem noi parte de un Episcop ca P. S. Gherasim și de un guvern ca cel de azi, ca să ne dăm în spectacol lumii așa cum ne-am dat.

În orice proces, când se aduc acuzații, cei cari le aduc sunt datori să le probeze, iar nu numai acuzatul e ținut să dovedească netemeinicia lor. În procesul acesta, se aduceau tot felul de învinuiri fără nici o probă, altele bazate pe probe de nici o valoare, și pe urmă se zicea Primatului: „Dovedește că nu e așa.“ Așa a fost cu acuzația de sacrilegiu când cu sfîntirea bisericeii dela Turburea, când P. S. Gherasim, numai după închipuirea sa, a formulat cea mai grea acuzare ce se poate aduce unui preot. Asemenea feluri de acuzații trebuiau aruncate la o parte fără cercetare. De se făcea așa, nu ar fi rămas nici a zecea parte din scandalul petrecut. P. S. Gherasim și cu ai lui s'ar fi bolnăvit de inimă rea; dar asta este indiferent.

Chiar boala dela 1899 nu putea fi invocată ca o certitudine, cu toată scrisoarea exploatată de d-l Chiricescu. D-l Disescu, care este un jurist cel puțin tot atât de savant ca d-l Arion, a dovedit aceasta prin o scrisoare a sa care s'a publicat.

Este dar cert că guvernul, dacă voiă, putea lesne să reducă la proporții cu totul neînsemnate groaznicul scandal; mai ales pentru un avocat abil, cum este d-l Arion, lucrul acesta ar fi fost o jucărie. Dacă nu a făcut-o, este că credeă că numai pe calea aceasta putea să ajungă la schimbarea Primatului. Și atunci iar se pune întrebarea: pentru ce?

Un singur răspuns este posibil: guvernul a fost dominat de cele mai meschine considerații personale, de acel politicianism josnic, pe care-l amestecă în tot ce face.

Nu s'a întâmplat odată ca partidul conservator să iea guvernul fără ca să ducă o luptă desperată ca să umple toate locurile pe cari poate pune mâna cu creaturile lui. El a fost totdeauna incapabil să facă, spre exemplu, niște alegeri de chiriarhi ca acele din 1909, cu exclusiva preocupare a meritului și scutite cu totul de preocupări de partid. Între numirea unui candidat

bun, dar neînscris în clubul lor, și una orcât de rea a unui partizan, conservatorii nici odată nu ezitează: ei fac totdeauna pe cea de a doua.

Nimic nu scapă de această goană furioasă. În administrație, în armată, în învățământ desus până jos, în magistratură, peste tot trebuie să aducă ei această mentalitate.

Biserica nu putea să scape de aceeași contaminare.

Mitropolitul Atanasie devenise odios conservatorilor pentru că, după ce la 1909 ei sperau dela opunerea lui la modificarea legii sinodale ocazia așa de mult așteptată de a pune în fine mâna pe guvern, au văzut de odată înșelate așteptările lor. Din ziua aceea, Mitropolitul Atanasie numai merită să fie tratat decât ca un liberal, și nici nu au lipsit de a-l trata ca atare. Să ne aducem aminte modul barbar cum s'a purtat cu dânsul în Senat însuși d-l Arion, în cursul discuției din 1909.

Incepând procesul din 1911, sentimentele guvernului față de P. S. Atanasie nu puteau face iluzie nimănui.

Atacat din toate părțile și izolat cum eră, Primatul se văzu silit într'o zi se ceară sfat și dela aceia cari îl mai ajutaseră cu sfatul lor în momente grele. A avut o convorbire cu d-l I. Brătianu și cu mine.

De sigur că dacă un subcomisar sau un subprefect și-ar fi permis o asemenea enormitate, guvernul d-lui Carp l-ar fi dat afară în 24 de ore. Dar Mitropolitul nu este nici subcomisar, nici subprefect, și să putea crede că guvernul va avea pudoarea să înțeleagă asta. Dar nu a fost așa. Presa guvernamentală îndată s'a alarmat, și a aruncat învinuirea: „Mitropolit liberal.“ Aceasta suscită îndată noțiunea de „Mitropolit conservator“, și ideea că dacă liberalii avuseră Mitropolitul lor, trebuia acum ca și conservatorii să aibă pe al lor.

Și lucrul nu se mărginește aci. Insuși d-l Arion nu s'a sfiit să spună I. P. S. Atanasie că nu-i poate da sprijin, atât pentru că la deschiderea Sinodului spusese că legea din 1909 eră canonică, cât și pentru că avuse întrevvedere cu foștii Miniștri liberali. Avea cel puțin meritul sincerității. De aceea de atunci eu m'am ferit de a mai da ochii cu I. P. S. Atanasie, ca să nu-i fac rău mai mare decât ajutorul ce-i puteau aduce sfaturile mele.

Alt caz. Unul din foștii Miniștri liberali a crezut de cuviință să facă o vizită de politețe unuia din chiriarhi cu cari eră în re-

lații personale. A doua zi unul din Miniștrii în exercițiu veni să vadă pe chiriarhul în chestie, și nu lipsi să-l cerceteze asupra vizitei primite.

Insuși d-l Arion, în ședința Senatului din Decembrie trecut când s'a votat legea sa sinodală, făcând aluzie la această vizită, ca la o tentativă de amestec în chestia pe care ținea să o rezolve d-sa singur. „Unii liberali s'au interesat prea de aproape de soluția din Sinod,” a zis d-sa. Ar fi voit d-sa, se vede, ca și liberalii să facă ca partidul d-sale, care nu se interesează de nimic, nu studiază nimic, și de aceea nici nu cunoaște, nici nu înțelege nimic în chestiile pe cari este chemat să le rezolve.

Se înțelege că un guvern care nutriă o asemenea mentalitate nu eră să lipsească de a se folosi de orice ocazie și de orice mijloc pentru a întinde și asupra Bisericii sistemul său. Nu s'a dat înapoi dela un scandal enorm pentru a face vacant scaunul de Mitropolit, iar zilele acestea văzurăm la ce mijloace alergă pentru a face să pătrundă în Sinod și alți partizani de ai săi, ca să-și asigure majoritatea.

Aci dar stă toată explicația celor petrecute. Acelaș politicianism josnic și neintelligent care a făcut pe guvern să sfâșie o lege ca aceea a organizării Ministerului de Instrucție pentru a-și câpăta partizanii, și care aduce perturbația în toată administrația de câteori vine la guvern partidul așa zis al ordinei, aceeași mentalitate care în miezul nopții de 28 Aprilie a împins la devastările și sălbăticile cunoscute, tot acestea sunt cari au dictat purtarea guvernului în criza provocată de P. S. Gherasim. Scandalul procesului sinodal nu este decât un inel din lungul șir de scandale prin cari se manifestă viața partidului conservator de trei ani încoace.

Pentru a nu întrerupe șirul expunerii, am lăsat într'adins să vorbesc tocmai acum despre o curioasă încercare de a se pune capăt crizei, prin demiterea de bună voie a ambilor chiriarhi cari erau puși în cauză.

Chiar în prima ședință a Sinodului, înainte de a intra în cercetarea procesului, avu loc o consfătuire secretă între membrii lui cu d-l Ministru. Rezultatul acestui conciliabul fu că Sinodul numi o comisie care să meargă la fiecare din cei doi chiriarhi și

să le ceară să demisioneze, fără a se mai intra în dezbateră procesului.

Aceeași încercare fu repetată și în ultima ședință a Sinodului, înainte de pronunțarea sentinței.

Rezultatul acestor demarșe este cunoscut. I. P. S. S. Atanasie declară cu hotărîre că nu demisionază și așteaptă să fie judecat. P. S. Gherasim consimțîa să se retragă, cu condiția ca Primatul să demisioneze înaintea lui, și ca să se retragă toate acuzațiile ce i se aduseseră.

Nu eră greu de prevăzut care va fi succesul acestei încercări. Când se știă că de doi ani se cercaseră fără nici un folos toate mijloacele de a face pe Episcopul de Roman să revină la sentimente mai creștinesti, când se cunoșteă ura neîmpăcată ce nutriă contra Primatului pe care nimic nu reușise să o domolească cât de puțin, cum se putea spera ca acum, în pragul procesului, când aveă totul pregătit pentru a da cele mai grele lovituri, eră să renunțe el la satisfacerea răsbunării sale, acestei supreme bucurii pe care cei vechi o rezervau zeilor?

Cât pentru Mitropolitul Primat, în urma campaniei infame de calomnii ce se dusesese contra lui, a demisiona înainte de tratarea procesului ar fi însemnat că recunoaște de bune acuzațiile ce i se aduseseră, și că nu se simte în stare să le respingă. Demiterea pe chestia imoralității, mai ales în împrejurările din Maiu 1911, ar fi fost considerată, chiar de acei cari erau de partea sa, ca o dovadă că Primatul nu cuteză să înfrunte judecata Sinodului; dar aceasta i-ar fi atras condamnarea sigură a altui Tribunal, acela al opiniei publice. Acei cari cunoșteau temperamentul neînfricoșat al Primatului și cari au văzut pe urmă în ce chip strălucit și-a făcut apărarea, mai ales față de îngăimările adversarului său, puteau să-și inchipuiască că nici odată nu ar fi acceptat el o sinucidere așa de rușinoasă.

Se înțelege că guvernul, care nu lăsă să treacă nici o ocazie de a face greșeli, nu eră să o scape nici pe aceasta. Fie că chiar el va fi inventat această soluție care, dacă ar fi reușit, i-ar fi permis să considere chestia ca închisă și-i pună în acelaș timp la dispoziție și scaunul vacant de Mitropolit, fie că a luat-o așa cum i-au prezintat-o alții, fapt este că el a adoptat-o și a făcut ce a putut ca să o realizeze, iar d-l Arion își prepară dejă laurii, făcând confidențe reporterilor de pe la gazete.

Refuzul ambilor chiriarhi de a demisiona fu o crudă decepție pentru guvern. Revenit din iluziile sale de un moment, el luă hotărîrea, în Consiliul de Miniștri dela 24 Iunie 1911, a se executa hotărîrea Sinodului așa cum va fi dată, guvernul fiind hotărît să privească conflictul sinodal ca o chestie pur bisericească, fără nici un amestec politic.

Decizia aceasta, luată după ce se cunoscuse refuzul Primatului de a demisiona, eră dovada că soluția cu demisiile voluntare proveniă dela guvern, sau că cel puțin el se agătase de dânsa ca de singura scîndură de scăpare ce i se oferiă, în imposibilitatea în care eră de a găsi o altă cale de a eși din greutate. Ea eră recunoașterea formală a neputinței sale, de oarece se spală pe mâni și aruncă totul în spatele Sinodului.

Dacă s'ar fi gândit demai înainte cât de puțin, prevedeă acest eșec. Dar dacă s'ar fi gândit, ar fi găsit poate o altă cale care i-ar fi oferit mai multe probabilități de reușită.

Mitropolitul eră prea inteligent ca să nu înțeleagă că nici interesul, nici demnitatea lui nu-i permiteă să se retragă forțat pe chestia imoralității. Dar altceva ar fi fost dacă i s'ar fi oferit posibilitatea de a demisiona pe o chestie de principiu.

Chestia aceasta eră găsită gata; eră legea sinodală. Primatul apăruse legea din 1909, și în repetite rânduri declarase că ea nu aveă într'însa nimic necanonice. La deschiderea sesiunii Sinodului din Maiu 1911 el repetase această declarație. El eră dar angajat ca să o apere. De altă parte, d-l Arion combătuse legea în 1909, și la deschiderea sesiunii Consistoriului Superior Bisericesc promisese să o modifice. Cauza conflictului necesar nu mai trebuia dar căutată; și cine știe? pentru un om *abil* cum este d-l Arion, poate nu ar fi fost greu a se pregăti mai dinainte terenul, sugerând Primatului ideea retragerii pe această chestie, iar nu pe a imoralității, ceea ce nu eră serios.

În cazul acesta, Sinodul s'ar fi mulțumit la Maiu trecut să numească o comisie care să facă ancheta asupra datelor procesului. La Octomvrie următor, ar fi judecat și condamnat pe P. S. Gherasim, și ar fi achitat pe I. P. S. Atanasie, așa cum a făcut; dar în acelaș timp se convocau Camerele într'o sesiune extraordinară de câteva zile, și să modifice legea, ceea ce ar fi dat o aparență de justificare demisiei Primatului, nu l-ar fi făcut să plece mîșorât și înjosit, și ar fi cruțat și Biserica de rușinea ce s'a de-

vărsat asupra ei și prin modul cum s'a tratat procesul, și prin acela cum s'a smuls demisia Primatului la Iunie trecut.

Fără îndoială, nimeni nu poate afirma că Mitropolitul ar fi consimțit și la această combinație; dar în orice caz ea tot prezintă oarecari puțințe de reușită, pe când aceea pe care a încercat-o guvernul eră o curată copilărie.

Dar concepțiile guvernului nu puteau merge așa de departe, și eu nu puteam să-i propun o soluție a cărei soartă eră sigură de mai înainte. Școala junimistă să știe că e convinsă că ea are monopolul tuturor felurilor de geniu, și de aceea pentru dânsa este o chestie de demnitate de a nu găsi nici odată nimic bun dacă nu a eșit din capul ei. De aceea am văzut ce primire a făcut ea bunei voințe cu care d-l Brătianu oferise concursul partidului liberal pentru rezolvarea crizei. Afară de aceasta, se mai știe că partidul dela guvern este atins de haretofobie acută. O soluție propusă de mine ar fi avut efectul de a împinge guvernul într'o direcție diametral opusă, chiar cu riscul de a se prăbuși în prăpaștie. Tăcând, tot mai lăsam loc unei șanse oricât de neînsemnate că poate d-l Arion se va gândi el singur la această soluție. Vană speranță!

* * *

După patruzeci de zile de scandal, procesul se termină în fine la 24 Iunie, prin cunoscuta sentință, care achită pe Mitropolitul Primat și condamnă pe Episcopul de Roman la destituire fără caterisire.

Pentru toți oamenii cu minte, achitarea Primatului fu o adevărată ușurare. Nu numai se evită astfel spectacolul rușinos și trist al unei condamnări care ar fi fost o primă de încurajare pentru infamiile inscenate, dar se cruță și Biserica de durerea de a se vedea dezonorată în persoana șefului său.

Mai criticată a fost partea privitoare pe P. S. Gherasim. Dintre cei cari admiteau ca meritată condamnarea lui, unii găseau că simpla destituire nu eră o pedeapsă îndestulătoare pentru o vinovăție așa de mare ca aceea a Păr. Safirin. Afară de aceasta, ei puneau întrebarea dacă simpla destituire fără caterisire eră canonică.

Nu voi discuta această din urmă obiecțiune. Nu cunosc destul de bine canoanele în punctul acesta ca să-mi dau o părere; dar

se spune că în istoria bisericească sunt mai multe exemple de destituire făcută fără caterisire. Cât privește însă că pedeapsa nu a fost destul de grea după gravitatea culpei, eu sunt de părere că Sinodul a procedat înțelept. Lumea noastră, străină cum este de trebile bisericești și dându-și rău seama de gravitatea celor petrecute, ameițită și de strigătele partizanilor celui pedepsit, putea să găsească că Sinodul a mers prea departe pronunțând caterisirea. Aceasta ar fi putut da loc la un reviriment care nu ar fi fost în avantajul bunei regule în Biserică. Dat însă fiind temperamentul P. S. Gherasim și disprețul absolut ce are pentru legile și autoritățile țării sale, eră neîndoios că P. S. S., cu toate că recunoscuse că Sinodul eră bine constituit ca să-l judece, tot va nesocoti sentința lui și va continua să rămână în stare de răsvrătire. Așa a și fost. Se va impune dar în curând nevoia de a se pronunța și caterisirea. De rândul acesta însă nimeni nu se va mai găsi care să gândească că pedeapsa este prea mare și nu destul de meritată.

Hotărîrea Sinodului se pareă că pusese capăt, cel puțin pentru moment, scandalului bisericesc. Toată lumea doreă și speră restabilirea liniștei, când iacă de o dată se lățește vorba că Mitropolitul Primat are intenția să demisioneze, și a treia zi, 26 Iunie, știrea aceasta se și confirmă.

Fără îndoială, cine se gândește la torturile sufletești prin cari trecuse I. P. S. Atanasie timp de doi ani și jumătate își dă seama cât de obosit și descurajat trebuia să se simtă. Dar sentința Sinodului, venind după strălucita apărare pe care și-o făcuse, îl răsburună de toate calomniile, și trebuia să-i întărească sufletul, căruia tocmai energia nu-i lipsia. De aceea hotărîrea neașteptată a Primatului a surprins și pus în mirare pe toți. Pentru cine știe însă cum s'au petrecut lucrurile, evenimentul acesta nu are nimic surprinzător. Va veni vremea, sper, în curând, când se vor putea da și acestea pe față. Atunci se va vedea până unde poate merge îndrăsneala și lipsa de scrupul a unor oameni.

Oricum ar fi, demisia Primatului, venită chiar a doua zi după achitarea lui, avu un efect dezastros. Ca rezultat imediat, ea zdruncină cu totul autoritatea sentinței, care apărû în ochii celor ce nu știau cum s'a smuls demisia ca un simplu compromis

încheiat între Sinód și guvern. Ea făcù apoi să dispară imediat încrederea ce începuse să renască, că se va fi pus capăt turburărilor și că lucrurile vor reintră pe cale normală. Chestia bisericească continuă să rămână deschisă, doar își schimbă numele, și în loc de chestia răsvrătirei Episcopului de Roman, ea se numi chestia vacanței scaunului primateal.

Sub această formă, ea eră destinată să dureze opt luni, să treacă prin fazele cele mai comice și să pună pe guvern în situația cea mai ridiculă, justă pedeapsă pe care o merită cù prisosință prin lipsa de pricepere, de energie, și mai ales de bună credință, de care dăduse dovadă în tot cursul afacerii. Biserica însă a avut să îndure noi suferințe, pentru ca în cele din urmă să ajungă la o situație mai rea decât cea dela începutul crizei.

Dar guvernul a fost mulțămît. El reușise să alunge din scaun pe „Mitropolitul liberal“, și triumful acesta aveà pentru el mai mare preț decât toate interesele Bisericei la un loc.

Urmări și concluzii.

Precum după o bătălie se numără pierderile, tot așa în urma crizei bisericești se cuvine să recapitulăm răul cauzat Bisericei prin cele întâmplate. Totdeauna trebuie să amintim cele ce au urmat după pronunțarea sentinței, și să apreciem și modul cum guvernul și-a făcut datoria.

* * *

Nici nu apucase a se termina procesul, și dejă guvernul își cântă osanele, că a pus capăt crizei. Bucuria îi fu de scurtă durată, și cel care i-a turburat-o fu tot P. S. Gherasim. Dacă va mai fi fost cineva care să nu recunoască mentalitatea anarhică a acestui om, purtarea lui dela Iunie încoace va fi de ajuns, socotesc, pentru a-i convinge.

Mai întâiu, îndată ce s'au terminat apărările, P. S. S. se grăbi să ceară să i se restituie piesele pe cari le depusese, între altele scrisoarea din 1899 a P. S. Atanasie și cuponul poștal susțras de Șunda. Aveà de gând prea sfântul să aibă cu ce duce și mai departe scandalul; nu-i ajungeà cât făcuse. Dar de astă dată se Iovi de refuzul categoric al Sinodului.

După ce i s'a comunicat sentința și când prefectul de poliție

venise să se înțeleagă cu dânsul în privința executării ei, P. S. îi spuse că nu se poate deocamdată mișcă din București, din cauza procesului dela Universitate al d-lui Chiricescu. Dar în aceeași seară se urcă pe furiș în tren și se duse la Roman, bine hotărât a nu părăsi Episcopia cu nici un preț. În acelaș timp trimite o telegramă, atât M. S. Regelui cât și Ministrului Cultelor, prin cari le declară că nu recunoaște sentința Sinodului și nu se supune ei.

Cari vor fi fost gândurile P. S. S. comițând asemenea acte? Crezut'a că va intimidă și pe guvern, și pe toți, și că nu va îndrăzni nimeni să se atingă de dânsul? Sperat-a că se va produce printre credincioșii din eparhia Romanului vreo turburare, cu scop de a nu lăsa să li se iea un așa de prețios Episcop? Orice va fi socotit P. S. S., actul său eră o prea îndrăsneată sfidare pentru ca să nu fie reprimat imediat.

Trebue să recunoaștem că guvernul dădū dovadă de energie și hotărîre. Cinci ore după sosirea sa în Roman, îndrăznețul călugăr fu scos cu procurorul din palatul episcopal, urcat într'un automobil și expedit la București. Aceasta a fost singura dată în cursul întregii crize când guvernul și-a dat seamă de ce trebue să facă, și a lucrat repede și energic.

Dar întâmplarea aceasta amintește o alta la fel. În Maiu 1896, un alt chiriarch, condamnat în bună regulă de Sinod, nu la simplă destituire, ci la caterisire, anume Mitropolitul Primat de atunci Ghenadie, făcuse întocmai ceea ce a făcut în Iunie trecut P. S. Gherăsim la Roman; nici P. S. Ghenadie nu voise să recunoască sentința, refuzase să i se supună și se opusese la invitarea de a părăsi palatul mitropolitan. Guvernul de atunci, prezidat de d-l Sturdza, a făcut întocmai ceea ce a făcut acum guvernul d-lui Carp: și d-l Sturdza a trimis procurorul care l'a silit pe P. S. Ghenadie să plece din palat și să se ducă la mănăstirea pe care singur și-a ales-o.

Dar asemănarea se oprește aci. În 1911, în opoziție erau liberalii. Cu toate că până atunci ei combătuseră pe P. S. Gherasim, dacă ar fi fost și ei politiciani de rând și setoși de avantajele puterii, puteau prea bine să schimbe deodată frontul, să iea apărarea P. S. Gherasim și să ducă campanie sălbatecă „pentru apărarea unui prea sfânt chiriarch pe care un guvern infam și fără Dumnezeu a cutezat să-l batjocorească și să-l violenteze”;

și slavă lui Dumnezeu, pe stradele Bucureștilor se găsesc destui de cei fără căpătâiu, cari strigă tare și aruncă cu cărămizi. Liberalii însă, cari nu înțeleg astfel nici onestitatea politică, nici datoria lor de partid de ordine, nu au făcut așa. Nu numai că s'au abținut dela orice mișcare, dar au aprobat fără rezervă acțiunea guvernului.

Tot așa se petrecuseră lucrurile în 1896? Atunci în opoziție erau conservatorii. Contra I. P. S. Ghenadie atacurile s'au pornit din partea lor, cu acea violență și lipsă de măsură pe care o pun ei totdeauna în campaniile lor. Abia însă guvernul d-lui Sturdza deschise contra Primatului acțiunea cerută chiar de ei, deodată, dintr'o zi într'alta ei își schimbă atitudinea și se întoarseră de partea P. S. Ghenadie și contra guvernului. Și când Primatul fu scos din palatul mitropolitan, fu din partea lor o explozie de violență cum nu se mai văzuse. Cine nu-și aduce aminte de intrunirile de atunci, de discursurile indignate ale corifeilor, de declamațiile despre tăvălirea în noroiu a Bisericii „care ne însoțește și ne mângâie dela naștere până la moarte“, de invadarea Senatului de către mulțimea din stradă, de expedițiile d-lui Fleva contra Camerei!

Cine sunt oamenii cari la 1911 scoteau pe Gherasim cu poliția din episcopia sa? Tocmai cei cari la 1896 se coboriseră în stradă pe o chestie identică.

Tot este o dreptate pe lumea asta. Nu a fost om pe lume lovit mai fără scrupul de cum a fost d-l Sturdza la 1896; dar nici o răzbunare mai complectă și mai strălucită nu putea să aibă decât aceea pe care i-au dat-o acum înșiși adversarii lui. Este pedeapsă pentru orice faptă necinstită; vine uneori târziu, dar tot vine. Și nici o pedeapsă mai arzătoare nu se convenia pentru cele din 1896 decât palma pe care vinovații și-au dat-o ei singuri.

Atitudinea pe care P. S. Gherasim a luat-o în ziua închiderii procesului a păstrat-o de atunci neschimbată. Actele sale de răsvrătire nici nu se mai numără, și mai fiecare zi aduce câte unul.

În Octomvrie 1911, trimite Sinodului o nesfârșită întâmpinare la sentința pronunțată contra lui, în care renoește declarația că refuză de a o recunoaște. Când se întrunește marele colegiu ca să aleagă un alt Episcop, îi trimite și lui un protest violent, declarând de mai înainte nulă alegerea ce se va face. După alegere,

face noului ales, P. S. Teodosie, o scrisoare publică, plină de ofense și insinuări. Când se deschide sesiunea extraordinară a Sinodului din Fevruarie trecut, nu lipsește de a scrie Președintelui lui tot ca Episcop de Roman. Cât pentru convorbirile și interviewurile sale, ele nici nu se mai numără. Și acum ca și la 1909, P. S. S. declară că nu va fi pace în Biserică până ce nu se va anula tot ce s'a făcut și nu i se va redă scaunul la care are drept.

Unde sunt cei cari ne vorbeau de omul sfânt, blând și pașnic, pe care numai dragostea de canoane îl scosese acum trei ani din pioasa și sfânta sa smerenie?

* * *

Procesul d-lui Chiricescu în fața Universității din București a fost un incident care trebuie considerat ca o urmare a procesului sinodal. Când d-l Chiricescu comise fapta sa, fu în toată lumea o explozie de indignare nerezistibilă. În special Universitatea căreia aparține acest specimen de profesor fu în picioare, pentru a cere cu energie excluderea lui din sânul instituției pe care o dezonorase. După o scurtă ezitare, guvernul cedă presiunii opiniei publice și trimise pe vinovat în judecata comisiei disciplinare universitare.

Procesul dură mai multe săptămâni, cu suspensiuni și amânări. În tot cursul lui, nu se văzu nici cel mai mic semn că vinovatul își dădea în fine seama de enormitatea faptei sale. Toată apărarea sa a consistat în invocare de tot felul de tertipururi de procedură, după cum fusese în cea mai mare parte și aceea a P. S. Gherasim.

În cele din urmă, comisia disciplinară pronunță sentința, care surprinse pe toată lumea. După ce recunoște pe d-l Chiricescu vinovat și nedemn de a mai figura în corpul universitar, invocă în favoarea lui, ca circumstanță atenuantă, serviciile lui trecute, pentru a cere suspendarea aplicării pedepsei. Aceasta echivală cu asigurarea impunității pentru un om pe care comisia însăși îl judecase ca periculos pentru moralitatea tinerimei și ca o dezonoare pentru Universitate.

O asemenea sentință nu putea decât să provoace o nouă izbucnire de protestări indignate. Fură articole violente în presă, întruniri de protestare ale profesorilor universitari. Mulți acu-

zară pe Ministru, că, după ce dăduse în judecată pe d-l Chiricescu pentru că nu putuse face altfel, căută acum pe sub mână să-l facă scăpat, din calcule de politicianism.

Acuzările acestea, pe cât timp nu erau întemeiate decât pe bănueli, nu trebuie menținute. Sunt destule alte lucruri în afacerile acestea pentru cari guvernul merită să fie judecat cu asprime, ca să nu i se mai facă și proces de intenții. Sentința comisiei disciplinare eră urmarea unor anumite puncte de vedere cari sunt admise în unele sfere Universitare, și cari și altă dată au apărut de pedeapsă pe unii vinovați. De rândul acesta, lucrurile intrară în ordine prin faptul că Ministrul nu admise apelul la indulgență, și excluse pe d-l Chiricescu din învățământ pentru totdeauna.

Fu și acesta unul din puținele cazuri în cari, în afacerea aceasta, un mare vinovat a avut soarta ce o meritase.

*
*
*

Se terminase procesul; se detronase P. S. Gherasim, și se estorcăse demisia P. S. Atanasie. Guvernul și partizanii săi jubilau și cântau victorie că puseseră capăt crizei. Ce repede aveau să înțeleagă ei înțeleptul proverb latin că Stânca Tarpeiană este alături cu Capitoliul!

Se înțelege că un observator băgător de seamă ar fi știut chiar de atunci că criza nu constă numai în procesul sinodal, că aveă rădăcini mai adânci, și că ea se agravase chiar din cauza acestui proces. Dar guvernul, deprins cum eră să judece lucrurile numai în mod superficial, socotea că singurul lucru ce-i mai rămânea de făcut eră de a împlini prin alegeri cele două locuri rămase vacante.

Tocmai acest lucru așa de simplu, care până atunci nici odată nu dăduse loc la greutăți, aveă să-i dovedească ce slab eră și pe ce tărîm periculos îl dusesese lipsa sa de prevedere, slăbiciunea și lipsa de sinceritate a purtării sale.

Timp de opt luni în șir asistarăm cu toții la spectacolul plin de haz al unui Ministru care, pe când strigă meru că a rezolvat criza, alergă din om în om cu cărja de Primat și nu găseă pe nimeni care să vrea să i-o primească. A fost persuasiv d-l Arion, a suris, s'a închinat, a mai încruntat din sprâncene; totul în zadar. Nimeni nu voiă nici să audă de propunerile sale. Și când,

după multe rugăciuni și umilințe, a găsit în fine pe unul care să consimtă, o soartă neîndurată i-l răpea tocmai când se credea scăpat din nevoie.

Ca culme a nenorocirei, d-l Arion găsisse de cuviință să modifice art. 2 din legea dela 1909, care, lărgind cercul alegerii, i-ar fi dat poate mijlocul de a eși mai lesne din încurcătură. Iși tăiasse singur craca de sub picioare. Mai erau apoi și nenorocitele considerații de sectarism politic, cari, după ce-l împinseseră să facă atâtea ca să scape de un Mitropolit pretins liberal, îl siliu acum să scoată din rândul dejă atât de restrâns al eligibililor pe aceia cari nu-i prezintau garanții suficiente de convișgeri politice plăcute d-sale. Chiar alegerea făcută în cele din urmă în persoana unui chiriarch care cu două săptămâni mai înainte declarase și el în gura mare că nu primește și căruia i s'a adresat *in extremis* dovedește în ce poziție ridiculă se găsea Ministrul.

Așa fiind, nu este de mirare că a găsit crezământ zvonul care se lățiase îndată după moartea Episcopului Timuș că d-l Arion are intenția să abroge modificarea ce adusesse tot d-sa la art. 2 din legea sinodală cu două săptămâni mai înainte, ca să-și deslege mâinile pe cari singur și le legase.

În cele din urmă, d-l Arion a reușit să scape de această rușine. Dar nu era indispensabilă dovada aceasta, ca să înțeleagă toți câtă dezorientare și incoerență domniă în lumea guvernamentală.

Dar alegerile se făcură în fine. Trâmbițele victorioase cari amuțiseră începură iar să cânte cântări de biruință, când iată că soarta neîmblânzită care persecută pe d-l Arion vine iar să-i turbure triumful.

Soarta aceasta și de rândul acesta se prezintă sub forma stângăciei și a neprevederii; căci nu-mi pot închipui că cu intenție d-l Arion a căutat să-și susciteze un nou conflict, când eșise așa cum eșise din celelalte.

Acest nou conflict și l'a făcut d-l Arion cu Sinodul, ca din cer senin.

După alegerile făcute la scaunele vacante de chiriarchi, rămăseseră libere trei locuri de arhieriei titulari. După lege, Sinodul

trebuiă să prezinte o listă de 9 candidați, dintre cari Ministrul să aleagă 3.

D-l Arion avea trei candidați ai săi pe cari de mai înainte eră hotărît să-i numească arhieriei. D-sa insistă cu stăruință mare pe lângă Sinod pentru ca aceștia să nu lipsească din lista celor 9 prezentări.

Pentru motive care-l privesc, Sinodul nu cedă insistențelor d-lui Ministru, și nu introduse în listă decât pe unul din protejații săi.

Orice om care ar fi avut un pic de filozofie ar fi înghițit neplăcerea și ar fi tăcut. Aceasta trebuiă cu atât mai mult să o facă un Ministru care știa prin ce trecuse și care mai știa că, bine sau rău, Sinodul eră în limita drepturilor sale legale să voteze pe cine vrea; căci altfel care ar mai fi rolul său în alegerea arhieriei? Și în trecut altor Miniștri li se întâmplase la fel, și nu făcuseră caz din asta. Chiar eu acum trei ani exprimasem dorința de a se pune pe listă un oarecare preot; dar văzând că nu avea simpatiile Sinodului, nu am insistat deloc, și nu a rămas din asta nici cea mai mică umbră între Sinod și mine.

Dar d-l Arion nu înțelege lucrurile așa. D-sa este Ministru *conservator*, și *principiile conservatoare*, — da, — nu pot tolera scandalul ca o alegere oarecare să se facă după voia și conștiința alegătorilor. Să fie vorba de colegiul III dela Herța sau de colegiul suprem bisericesc, pentru partidul conservator e tot una: și unul, și altul, nu are voie să iasă din porunca celor mari.

Și așa, d-l Arion s'a supărat, și în supărarea sa a reușit să-și creeze un nou conflict cu Sinodul, conflict de un gen cu totul nou, pentru a cărui invenție meritul îl are d-sa.

După ce Mitropoliții și Episcopii au fost bruscați la Senat de către Miniștri, ca niște simpli alegători dela Obor, d-l Arion a amenințat că va confirma ca arhieriei pe cei doi candidați căzuți ai săi, cu toate că Sinodul nu-i recomandase. Dar a trebuit să renunțe curând la ideea aceasta, în fața răspunsului sinodalilor că nici un arhieriu nu se va găsi care să hirotonisească pe protejații săi. De altfel eră ușor de înțeles că niște arhieriei numiți în felul acesta ar fi fost o perpetuă cauză de turburare, de oarece drepturile lor ar fi fost vecinic contestate.

Bătut aci, Ministrul aleargă la alt mijloc. Dădu confirmarea numai candidatului agreat de d-sa, iar pe ceilalți doi îi amână,

sub pretext că trebuie să adune informații asupra moralității lor. Dar până să nu adune acele informații, d-sa se grăbește să publice prin pamfletul care-i servă de organ cele mele desonorante învinuiri contra celor recomandați de Sinod.

Se poate lesne înțelege cari trebuiau să fie sentimentele sinodalilor față de aceste apucături din cale afară boerești. Guvernul, prin nehibzuinta sa și prin pornirile sale arogante, și-a pus în spate niște greutăți noi, în mod cu totul inutil, și din cari el nu putea să iasă decât bătut și umilit. În adevăr, dacă continua să refuze a confirma pe cei doi arhierei, el trebuia ori să lase locurile lor vacante, ceea ce nu are dreptul să facă și ar lăsa și Sinodul în pericol de descomplectare, ori să convoace Sinodul pentru a face noi recomandări. Dar e aproape de mintea omului că Sinodul, ofensat cum fusese de d-l Arion și tare pe dreptul său, nu putea decât ori să recomande din nou tot pe aceeași, ori să refuze chiar de a face o nouă alegere, pe câtă vreme nu se dedese celei dintâu urmarea ce se cuvenia. În orice caz, cu toate presiunile și amenințările ce s'ar fi exercitat până atunci, era imposibil ca demnitatea Sinodului să-i permită ca, la o nouă alegere, să propună pe cei doi candidați cari au fost cauza, poate involuntară, a insultei suferite.

În orice caz dar înfrângerea Ministrului nu putea să facă in-doială.

Dar sângele rece a revenit d-lui Arion și l-a făcut să calculeze perspectivele acestea. D-sa a fost silit să dea confirmarea și pentru celelalte două locuri. Însă făcând aceasta în urma atitudinii răsboinice ce luase, a eșit micșorat și umilit, ca după orice capitulare.

Iată urmările suficienței și nereflecțiunii.

Un moment s'a vorbit că d-l Arion își propunea să dea incidentului proporții și mai mari, căutând să provoace, fie și în mod silit, retragerea a vreo patru arhierei și episcopi, pe cari să-i înlocuească cu creaturi de ale sale, în scopul de a-și asigura în Sinod o majoritate devotată. Tot sistema conservatoare! Dar fie că fusese descurajat de cealaltă tentativă nereușită, fie că svonul nu era adevărat, am fost scutiți de un nou scandal.

Acum să sperăm oare că d-l Arion va trage vreun învățământ din cele ce i s'au întâmplat? Înțelege-va oare că fiecare lucru,

dacă este să se întâmple, trebuie să vie la timpul său, și că cu zorul nu o scoate cineva la capăt?

Nu am nimic de zis asupra candidaților d-lui Arion; dar d-sa trebuie să se întrebe dacă opoziția Sinodului la alegerea lor nu are cumva vreo explicație alta decât aceea a antipatiilor personale sau a dorinței lui de a supăra pe d-l Arion. Putea să se întrebe dacă, fiind d-sa în locul Sinodului, care abia eșise din lunga luptă a crizei sinodale, i-ar fi venit la îndemână să recomande pentru înaintare pe cineva care era bănuț că pe sub mână contribuise la alimentarea ei. Și ar fi fost mai bine chiar pentru d-l Arion ca să nu mai dea și acest nou motiv de suspiciune pentru atitudinea pe care o avuse în timpul conflictului sinodal.

* * *

Acum că faptele sunt cunoscute, se poate judeca în cunoștință de cauză purtarea și responsabilitatea guvernului în cele petrecute.

Am văzut care au fost greșelile comise de partidul conservator în chestia bisericească, înainte de venirea lui la guvern. Asupra lui apasă în cea mai mare parte răspunderea că conflictul a izbucnit și s'a întreținut, și numai a lui este răspunderea că a făcut chestie de politicianism și a împiedicat guvernul liberal de a înăbuși scandalul.

Veniți la guvern, conservatorii au dovedit o completă ignoranță a împrejurărilor, o superficialitate de neînchipuit, lipsă de șir în idei și de un plan de acțiune, și pe lângă toate un secretarism politic nedisimulat care a trecut peste marginile permise. Dacă intrigile și presiunile lor ar fi reușit, țara ar fi suferit rușinea fără precedent de a vedea pe capul Bisericii ei condamnat ca imoral, pentru un fapt fără nici o însemnătate, vechiu de 12 ani, răscolit și exploatat de o bandă de martori mincinoși și de oameni certați cu justiția. Un partid politic care, după cum se vede, nu ține seamă în acțiunea sa politică de considerațiile de natură morală, nu este de mirare să fi împins la această extremitate. Este un fel de inconștiență care întunecă vederile oamenilor asupra lucrurilor pe cari nu le cunosc și nu le înțeleg. Dar Biserica noastră, prin o asemenea condamnare, ar fi fost dezonorată pentru ani mulți în ochii lumii întregi, și greu și-ar mai

fi recăpătat prestigiul pierdut. Este o fericire că Sinodul în cele din urmă a scuturat influența nefastă a politicianismului și a scutit țara și Biserica de rușinea pe care i-o pregătia.

La nici un moment guvernul nu și-a dat o seamă exactă în ce constă criza, și nici chiar astăzi nu o înțelege. Eră destul să-l vezi cum la fiecare pas își închipuia că a rezolvat-o, și rămânea încremenit și amețit când a doua zi i se ridicau înaintea greutăți noi la cari nici nu se gândise.

Au învinovățit pe liberali că au ținut chestia în loc, declarând de „nule și neavenite“ anatemele și invectivele P. S. Gherasim. Eră de prisos să li se explice rostul acestei tactice, pentru că și de li se explică tot nu-l înțelegeau. Dar ei au găsit formula „chestia pur bisericească“ care permitea guvernului să rămână spectator nepăsător la desfășurarea unor evenimente pe cari nu eră în stare nici să le împiedice, nici să le dirigă. În felul acesta, tot chestie pur bisericească să fie și continuile frământări ale P. S. Gherasim și ale bandei negre, de cari guvernul nu se preocupă ca și când ar fi „nule și neavenite?“ Tot chestie pur bisericească a fost ocuparea vacanței metropolitane, care s'a amânat zi cu zi vreme de opt luni de zile?

Guvernul a rezolvat criza așa cum putea el s'o rezolve: a aruncat praf — nu „de aur“ — în ochii lumii și în ai săi proprii, ca să nu mai știe de dânsa. El nu a contribuit cu nimic, nici la lămurirea lucrurilor, nici la atenuarea ciocnirilor, nici la imputinarea scandalului, nici mai ales la cercetarea, cunoașterea și vindecarea relelor ascunse, a căror evenimente din ultimii ani nu au fost decât o manifestare. În repetite rânduri el a declarat că se dezinteresează. Atunci cu ce se laudă?

Pentru orice om de stat serios, faptul că opt luni de zile scaunul metropolitan a stat vacant pentru că nimeni nu voia să-l primească, ar fi fost un semn îngrijitor care l'ar fi făcut să caute cauzele acestei stări de lucruri anormale. Singur guvernul nu-și pune întrebarea aceasta. După ce a gonit din scaun sub un pretext ridicul pe I. P. S. Atanasie, el consideră ca un mare triumf, și se crede restaurator al Bisericii, pentru că a reușit, abia după opt luni de rugăciuni și de umilințe, să găsească un Mitropolit. Dar cum putea să fie altfel, după ce demnitatea noastră supremă bisericească a fost batjocorită așa cum a fost? Cu ce curagiu să mai primească postul acesta un om cu simț de demnitate, când

știe că este expus a se vedea târît în noroiu de orice netrebnic, cu neutralitatea binevoitoare, dacă nu cu complicitatea guvernului? Căci ce n'a făcut guvernul actual, pentru ca să confirme credința aceasta! Nu s'a mulțumit că în timpul procesului a avut atitudinea pe care a avut-o; și pe urmă, și până în zilele din urmă el s'a găsit alături icu bârfitorii cari au căutat să terfelească întregul episcopat. În ajunul alegerii de Mitropolit, în întrunirea majorităților dela Cameră, d-l Arion, recomandând pe candidatul său, spune că e singurul căruia P. S. Gherasim nu-i adusese învinuiri de ordine morală. Așa dar, învinuirile prin nimic dovedite ale P. S. Gherasim, învinuiri pe cari până la probă contrarie orice om de onoare e dator a le considera ca adevărate calomnii, acele învinuiri apăsaseră în ochii d-lui Arion asupra celor mai mulți chiriarihi și-i depărtase de scaunul mitropolitan; cu alte cuvinte, pe baza afirmațiilor unuia ca P. S. Gherasim, Ministrul de Culte al țării prezintă Corpurilor Legiuitoare pe toți chiriarihii țării afară de unul ca nedemni de a ocupa locul suprem. Și acest Ministru nu simte, nu înțelege că aruncă fără dovezi cea mai grea insultă întregului cler superior și face Biserica de batjocură în ochii lumii.

Și cel puțin dacă ar crede el însuși ceea ce spune; dar lumea toată știe că, până să ajungă la candidatul care în fine a acceptat, d-sa persecutate cu propunerile și solicitările sale pe o mulțime de alți chiriarihi, cari toți fuseseră insultați de P. S. Gherasim. Așa dar când a spus adevărul d-l Arion? Atunci când, oferindu-le locul suprem, arată că disprețuește calomniile P. S. Gherasim, ori atunci când pe baza aceluiași calomnii îi prezintă Camerelor ca nedemni de înaintare?

Nu mai puțin a trebuit să îngrijească pe chiriarihi și să-i facă să se teamă a primi responsabilitatea locului suprem ușurința cu care au văzut că d-l Ministru apreciază lucrurile cari trec peste competența d-sale. În nenumărate rânduri, și cu ocazia discuției în Senat a legii din 1909, și prin numeroase moțiuni votate în sesiunile sale, Sinodul declarase că legea din 1909, dacă putea fi îmbunătățită în formă, nu era însă întru nimic anticanonică. D-l Arion însă este mai teolog decât Sinodul; el spune în mai multe rânduri că legea este anticanonică; și între altele la întrunirea majorităților. Atunci dar ce rol mai rămâne Sinodului, dacă nici în chestie de canoane părerea sa nu este respectată?

S'a zis că episcopatul nostru este în decadență, pentru că clerul nu mai atrage, ca altă dată, pe feciorii de boieri. Nu este locul să discutăm aci întru cât boierii sunt în stare să infiltreze viață nouă, pe câtă vreme propria lor clasă este pe cale de a dispărea, ca un anachronism ce este. Dar cum va mai putea cariera clericală să atragă pe tinerii inteligenți, instruiți și energici, după exemplul lui Atanasie le va fi arătat ce preț au aceste calități, și cari sunt calitățile cari se preferă în locul acestora?

Să lăsăm dar pe guvernanți în iluzia că au terminat cu bine ceea ce aveau de făcut în Biserică. Aceia însă cari au o altă concepție a lucrurilor trebuie să știe că stările rele din Biserică, departe de a se fi vindecat, n'au făcut decât să se agraveze prin modul cum guvernul conservator s'a purtat față de dânsa, și că pentru a aduce îndreptare radicală și durabilă, trebuie întreprinsă cu stăruință și cu șir în idei o acțiune îndelungată care să atingă relele în rădăcină, iar nu numai să le spoiască, ca să nu se vadă.

Și să se mai știe un lucru: că pace și liniște în Biserică nu va fi până ce nu se va pune capăt amestecului celor ce nu au ce căută într'insă, și nu se va desființa banda neagră, care nici astăzi nu a dezarmat. Sunt abiă trei luni de când ea avea insolența de a dicta condițiile sale și de a impune de mai nainte tutela sa unui chiriarh care eră designat pentru locul suprem, fără care îl amenință și pe dânsul cu soarta lui Atanasie. Este o adevărată Maffia, a cărei exterminare se impune. Și nu lipsesc mijloacele pentru aceasta; trebuie însă să aibă cineva și priceperea de a le găsi, și tăria de-a le aplică fără cruțare.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

TABLA DE MATERII

	Pag.
Criza bisericească	5
Chestia legii sinodale	6
Chestia fostului Episcop Gherasim al Romanului	41
Procesul dela Sinod	85
Urmări și concluzii	130

VERIFICAT
1987

